Jaroslavas Melnikas

Paryžiaus dienoraštis

Alma littera

Gentillesse, arba savigarbos paslaptis

Prancūzai taip priprato, kad juos per dieną dvidešimt ar trisdešimt kartų (o gal ir visus penkiasdešimt) pavadina ponia arba ponu, kad jie tokie ir jaučiasi. Ir tai ne iškošia pro dantis, o pasako su tam tikru – tegul gal kiek ir suvaidintu – jausmu. Dažnai – maloniai šypsodamiesi.

Vadina dėl to, kad jei to nedarysi – pas tave į kavinę prancūzai nevaikščios ir tu bankrutuosi. Jie nueis ten, kur pasijaus poniomis ir ponais.

Kodėl Vilniuje nemokamai nedalinami prancūziški batonai

Šiandien Paryžius mane ir vėl nustebino. Užėjau į *boulangerie* (bulanžri), kurioje dažniausiai rytais perku batoną, ir *boulanger* (bulanžė, parduotuvės-kepyklos pardavėjas, o neretai ir savininkas) padavė man du prancūziškus batonus. Daviau jam penkiasdešimt eurų. „Ne, aš neturiu grąžos, – pasakė bulanžė. – Bet tai nesvarbu. Imkite taip sau, o kitą sykį grąžinsit.“ Negalėjau patikėti savo ausimis. Juk galėjau išeiti ir daugiau niekada negrįžti.

Pašto ženklai, vargšai, skverai: kodėl Lietuvoje niekas negalvoja apie intymias uždaras zonas

Kai gyveni svetimoje šalyje, neretai erzina smulkmenos. Šįryt nusprendžiau išsiųsti laišką į Lietuvą, tačiau pašte nebuvo vokų. Reikia pirkti dešimties vokų pakuotę (kainuoja dvidešimt eurų – septyniasdešimt litų!). Bet man reikalingas tik vienas. Vieno nėra. Galbūt yra kitame pašte. Galbūt prekybos centre. Kitame pašte taip pat neradau, o prekybos centruose (apėjau tris) nebuvo. Tai irgi Prancūzija.

Jaroslavas Melnikas

Paryžiaus dienoraštis

Jaroslavas Melnikas

Paryžiaus dienoraštis

(prancūziškos sielos paslaptys)
(2009–2012)

Optimizmo vadovėlis

Alma littera
VILNIUS / 2013

UDK 821.172-4
Me-126

ISBN 978-609-01-0815-4

© Knygoje panaudotos nuotraukos:
Jaroslavas Melnikas, Agnius Tarabilda,
Asta Rastauskienė, „Shutterstock.com“
© Jaroslavas Melnikas, 2013
© Leidykla „Alma littera“, 2013

Dėkoju svetainei *Balsas.lt*, kuri man buvo suteikusi galimybę spausdinti straipsnius iš pirmosios knygos dalies ir parėmė jos idėją.

Autorius

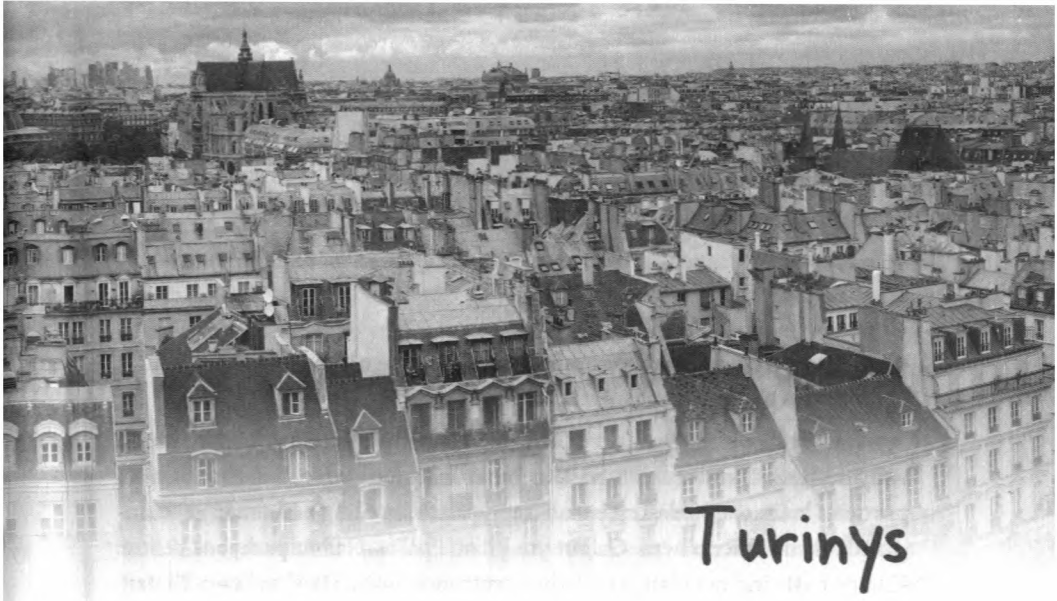

Turinys

19 psl.

Pratarmė

23 psl.

1. Iš prancūzų mokytis mylėti save (2009)

24 psl.

- **Kodėl Lietuva yra posovietinė erdvė**

Ar iš tiesų esame posovietinė erdvė? Kai sėdausi į lėktuvą Vilniuje, Lietuvoje pylė šlykštus lietus. Paryžiuje ryškiai švietė saulė. Kaip gera gyventi Prancūzijoje, kur visuomet šviečia saulė, ir kaip blogai amžinai lietingoje Lietuvoje. Čia kartoju daugelio lietuvių, kurie visaip juodina savo tėvynę, kai tik ją palieka, logiką.

29 psl.

- **Iš prancūzų mokytis mylėti save**

Krizės Prancūzijoje nėra – t. y. ji yra, bet jos nėra prancūzų smegenyse. Niekas iš politikų nerekomendavo uždrausti vartoti žodį „krizė“ kiekviename žingsnyje, kaip kad buvo mėginta Lietuvoje. Vengimas vartoti žodžius, turinčius neigiamos energetikos, susijęs su prancūzų kultūra.

34 psl.

- **Prancūziški kodai, arba kerinti melo migla**

Vakar mačiau, kaip prancūzai kovoja su įžūlumu – vaizdelis mane sukrėtė.

38 psl.

- **Pašto ženklai, vargšai, skverai: kodėl Lietuvoje niekas negalvoja apie intymias uždaras zonas**

Kai gyveni svetimoje šalyje, neretai erzina smulkmenos. Šįryt nusprendžiau išsiųsti laišką į Lietuvą, tačiau pašte nebuvo vokų. Reikia pirkti dešimties vokų pakuotę (kainuoja dvidešimt eurų – septyniasdešimt litų!). Bet man reikalingas tik vienas. Vieno nėra. Galbūt yra kitame pašte. Galbūt prekybos centre. Kitame pašte irgi neradau, o prekybos centruose (apėjau tris) nebuvo. Tai taip pat Prancūzija.

42 psl.

- **Tualetai-automatai, higieniniai paketai ir dėjimasis ponais**

Stebina, kiek daug Prancūzijoje išradimų, gerinančių gyvenimo patogumą. Pavyzdžiui, šiemet Paryžiuje įrengia naujus nemokamus tualetus-automatus tiesiog gatvėse. Seniau į tokį tualetą nepatekdavo dienos šviesa – beveik kiekvienas tokiame tualete užsidaręs žmogus patiria klaustrofobijos priepuolį. Dabar lubos permatomos, užlietos dienos šviesos. Kada Lietuvoje visi tualetai bus nemokami ir tokio pat lygio? Valstybė privalo gerbti gamtinius poreikius – ne kiekvienas žmogus turi pinigų brangiam tualetui. Ką tokiu atveju jam daryti? Prancūzija kompensuoja netgi higieninių paketų kainą, ir tai teisinga. Kodėl moterys turėtų tuštinti savo pinigines, kitaip nei vyrai, kurių fiziologija nereikalauja higieninių paketų?

46 psl.

- **Trumpai apie lietuvišką ir prancūzišką rasizmą**

Lietuvoje užpuolami kitų rasių atstovai, vengiama tamsiaodžių sportininkų, dainininkų. Viena mano pažįstama vilnietė, pamačiusi gatvėje juodaodę merginą, pasakė man: „Aš ne rasistė, bet, Dieve mano, – kokia ji vis dėlto juoda! Košmaras!“ O juk mano pažįstama – žmogus su aukštuoju išsilavinimu, mokslų daktarė. Tai ir yra instinktyvusis rasizmas.

50 psl.

- **Kodėl prancūzai gailisi vargšų lietuvių**

Vieną savo straipsnį baigiau teiginiu, kad Lietuva susikūrė kreivą veidrodį, į kurį žiūrint galbūt ir norisi kišti galvą į kilpą. Iš čia, iš Paryžiaus, Lietuvą matai kitaip – ir imdamas pavyzdį iš prancūzų pieši visai teigiamą šalies vaizdą.

54 psl.

- **Pinigų nėra, o restoranuose sėdime**

Netikiu savo ausimis – biudžeto deficitas Prancūzijoje jau šiandien siekia 7 procentus ir toliau didėja. Prancūzija pinigų neturi, bet šiomis dienomis sumažino PVM restoranams nuo 19,5 iki 5 procentų. Dėl to Paryžiaus restoranuose kainos nukrito 10–20 procentų.

58 psl.

- **Lietuviški kompleksai, prancūziški musulmonai ir propaganda**

Vis dėlto šiandien Prancūzijoje kyla klausimas, kaip toli gali nueiti demokratija. Lietuvoje draudžia gėjų paradus, o Prancūzijoje šią vasarą daugiau nei pusšimtis parlamento deputatų palaikė įstatymo projektą dėl draudimo nešioti burką šalies teritorijoje. Burka – tai musulmoniškas apdaras, visiškai uždengiantis moters kūną: veidą, liemenį, rankas, kojas.

63 psl.

- **Gėjų paradas Paryžiuje: beprotybės ar laisvės protrūkis?**

Kas iš tiesų yra laisvė? Atšaukiami tam tikri tabu ir pasaulis ima, tegul pusę dienos, eiti iš proto. Man tiesiog labai „pasisekė" – kartą per metus Paryžiuje būna gėjų paradas ir aš kaip tik tą dieną čia. Maniau, pamatysiu baisius iškrypėlius, o pamačiau klounus. Jausmų nepavadinsi vienareikšmiais. Nuo pasišlykštėjimo ir atmetimo (kai homoseksualai žingsniuoja gatvėmis apnuoginę sėdmenis) iki juoko ir euforijos.

69 psl.

- **Kodėl Vilniuje nemokamai nedalinami prancūziški batonai**

Šiandien Paryžius mane ir vėl nustebino. Užėjau į *boulangerie* (bulanžri), kurioje dažniausiai rytais perku batoną, ir *boulanger* (bulanžė, parduotuvės-kepyklos

pardavėjas, o neretai ir savininkas) padavė man du prancūziškus batonus. Daviau jam penkiasdešimt eurų. „Ne, aš neturiu grąžos, – pasakė bulanžė. – Bet tai nesvarbu. Imkite taip sau, o kitą sykį grąžinsit.“ Negalėjau patikėti savo ausimis – neįsivaizduoju to Lietuvoje. Juk galėjau išeiti ir daugiau niekada negrįžti.

73 psl.

- **Juodaodžiai su kaukėmis ir lietuvių turistai**

Vakar netoli Sen Mišelio (Saint Michel) aikštės, kur gausu egzotiškų restoranėlių, išgirdau lietuvių kalbą. Ėjo lietuvių šeima: vyras, žmona ir trys paaugliai vaikai. Restorano kvieslys kreipėsi į juos: „Ei, jūs lenkai? Rusai? Prašom užeiti!“ Lietuvė nustebusi pasakė vyrui: „Iš kur jis žino, kad mes iš to regiono? Gal dėl to, kad nesišypsome?“ Ji pataikė tiesiai į dešimtuką.

79 psl.

II. Prancūziškos laimės įminimas (2011)

80 psl.

- **Vilniaus oro uostas – ne prastesnis už Paryžiaus**

Senokai buvau skridęs lėktuvu ir prisiminiau Vilniaus oro uostą kaip tvarkingą, bet pernelyg jau mažą, senovinio dizaino. Šiandien skrendu į Paryžių, ir mano lėktuvas vėluoja tris valandas. Pirmas mane nustebinęs dalykas – nemokamas belaidis internetas. Tai iškart pavertė mano varginantį penkių valandų laukimą (atvykau į oro uostą dvi valandos prieš skrydį) maloniu laiko leidimu.

Paklausykite – būkime sąžiningi. Sąžiningai kalbėkime apie Lietuvos minusus – bet taip pat sąžiningai ir apie pliusus. Nei Frankfurte, nei Helsinkyje, nei Romoje, nei Niujorke, nei Delyje nerasite nemokamo prisijungimo prie interneto. Kalbu apie tuos oro uostus, kuriuose man yra tekę būti.

83 psl.

- **Diena apsirengus baltai, arba kodėl Paryžius – visada šventė, o Vilnius ne**

Dieną, kai atvykau – liepos 16-ąją, – nuėjau į Dievo Motinos katedrą (Notre-Dame) ir iš karto patekau į kai ką visai neregėto (kiek esu buvęs ar gyvenęs Paryžiuje – nė karto nieko panašaus nesu matęs). Visa milžiniška aikštė priešais

viduramžių bažnyčią miesto centre buvo lygiomis eilėmis užstatyta stalais. Už jų sėdėjo žmonės, nuo galvos iki kojų apsirengę baltai: baltos kelnės, švarkai, suknelės, netgi batai. Ko gero, koks dešimt tūkstančių žmonių – visokiausio amžiaus, abiejų lyčių.

89 psl.

- ***Gentillesse*, arba savigarbos paslaptis**

Prancūzai taip priprato, kad juos per dieną dvidešimt ar trisdešimt kartų (o gal ir visus penkiasdešimt) pavadina ponia arba ponu, kad jie tokie ir jaučiasi. Ir tai ne iškošia pro dantis, o pasako su tam tikru – tegul gal kiek ir suvaidintu – jausmu. Dažnai – maloniai šypsodamiesi.

Vadina dėl to, kad jei to nedarysi – pas tave į kavinę prancūzai nevaikščios ir tu bankrutuosi. Jie nueis ten, kur pasijaus poniomis ir ponais.

92 psl.

- **Prancūziškas „mano namai – mano tvirtovė“ ir lietuviškas „bendrabutis“**

Mūsų dvasinė laisvė susijusi su anonimiškumu. Slėpti nuo visų pašalinių savo koordinates: telefonų numerius, adresą, buto numerį – šventas dalykas Prancūzijoje. Kam slėpti? O tam, kad jaustumeisi apsaugotas nuo išorės pasaulio, nuo atsitiktinių – kartais negarbingų – žmonių. „Mano namai – mano tvirtovė.“

98 psl.

- **Anonimiškumas ir vaidmenys: slėpk savo pasaulį ir vaidink**

Kadaise visas žmogaus – ir liaudies, ir karaliaus dvaro – gyvenimas buvo kupinas teatrališkumo, vaidybos. Tai palengvindavo sunkią naštą. Prancūzai sugebėjo išsaugoti tą vaidybą, mes – ne.

Negana to, vaidyba paslepia mus tikruosius, mūsų esmę, mūsų intymųjį pasaulį. O tai taip pat labai svarbus laisvės faktorius. Pasislėpęs už kaukės, visada jautiesi tvirtesnis: tu, tavo savimeilė, savigarba apsaugoti nuo svetimų strėlių. Tu personažas, o tikroji tavo esybė nepasiekiama, esi anonimiškas.

103 psl.

- **Ar iš tiesų esame keliskart skurdesni už prancūzus?**

Šis klausimas ne toks paprastas, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Čia, Lietuvoje, gyvename mitų apie savo skurdą pasaulyje. Pavyzdžiui, sakome,

kad, matuojant prancūziškais atlyginimais, tenykštės sūrių kainos yra mažesnės negu Lietuvoje, bet pamirštame pasakyti, kad mėsa ten kainuoja triskart daugiau. Netikite? Pamėginkite užeiti į bet kurį prancūzišką prekybos centrą – ten už kilogramą mėsos iš jūsų paprašys ne 12, o mažiausiai 35–40 litų. Sakome, kad drabužiai Lietuvoje brangesni, o pamirštame pasakyti, kad transporto bilietas Paryžiuje (dvi zonos – pats Paryžius) kainuoja 300 litų. Vilniuje triskart mažiau.

109 psl.

- **Oro pagalvė, kurios nėra Lietuvoje: kainos vargšams**

Kitaip sakant, Prancūzija leidžia neturtingiems gyventojų sluoksniams gyventi: sukūrė jiems nedidelį asortimentą produktų, prekių, kurie, matuojant jų atlyginimais, kelis kartus pigesni negu mūsiškiai. Daugelis prancūzų, žinoma, nepirks pieno už 60 euro centų nei prancūziško batono už penkiasdešimt, nei vyno už eurą. Bet kas neturi pinigų – tie pirks; ir maistas nebūtinai bus mažiau skanus. Ištisi gyventojų sluoksniai geria kavą pigiose kavinėse už eurą ir už tiek pat nusiperka knygą. Ir šokoladą už tą patį eurą.

115 psl.

- **Paryžiaus emigrantai, kurie kavinėse nesėdi**

Tai įvairaus amžiaus žmonės, kai kurie jų stovi su šeimomis, vaikais – perparduoda šampūną, konservus, mobiliuosius telefonus, atsarginius akumuliatorius jiems, elementus, lygintuvus ir t. t. Prekės išdėliotos tiesiog ant šaligatvio arba laikomos rankose. Tų žmonių veidų nepavadinsi laimingais, jie iškankinti.

Vos prieš pusvalandį buvau Paryžiaus centre, mačiau visai kitokį, respektabilų pasaulį. Ką jie veikia Paryžiuje? Jie čia atvažiavo, kad štai tokiu būdu per dieną užsidirbtų 20 eurų, kurių pakaks šeimai pavalgyti? Ar dėl to vertėjo važiuoti?

122 psl.

- **Būti elgeta Paryžiuje, arba kodėl prancūzai neduoda verkiantiems pinigų**

Vakar ėjau garsiąja Rivoli gatve ir sutikau vaikiną, prašantį išmaldos. Nedaviau jam nė euro cento. Kai pamatau kaulytoją, norintį mane sugraudinti, nusižeminus prašantį išmaldos Paryžiaus centre (dažniausiai jis iš emigrantų), nekreipiu į jį dėmesio. Paprastai jie sėdi tiesiog ant šaligatvio ir verksmingai kalbina praeivius. Dabar ir aš beširdis.

127 psl.

- ***Homo sovieticus*: nenoriu būti madam!**

Deja, Lietuvoje tai beveik norma: prie jūsų privažiuoja taksi, ir taksistas jums nieko nesako. Nebent paklausia (nežiūrėdamas į jus!), kur važiuoti. Įsivaizduoju, kaip tai šokiruoja Vakarų žmogų. Viena mano pažįstama prancūzė, pamenu, piktinosi: „Kokie pikti ir nemandagūs jūsų žmonės, visų veidai rūškani – negi jiems sunku nusišypsoti?“ Ar galite įsivaizduoti Vilniaus taksistą, kuris jums nusišypsotų? Aš – ne.

Bet tai dar ne istorijos pabaiga. Aš, ką tik grįžęs iš Paryžiaus, nesusilaikiau taksistui nepasakęs „Laba diena“ (pripratau prie prancūziško mandagumo). Čia manęs laukė dar vienas šaltas dušas: taksistas man neatsakė! Neblogai, tiesa?

131 psl.

III. Paryžiaus magijos paslaptys (2012)

132 psl.

- **Kodėl Paryžius visada šventė: garsai**

Taigi, Paryžiaus žavesys susideda iš daugelio dalykų, bet ar ne muzika yra tos fejeriškos atmosferos siela? Įsivaizduokime nebylį Paryžių, pripildytą tik variklių burzgesio ir vis skriejančių pro šalį gaisrinių ir policijos mašinų sirenų (irgi neatsiejama prancūzų sostinės dalis).

Kažkada skaičiau knygą apie garsinį miesto žemėlapį. Pasirodo, egzistuoja iš anksto sukuriami miesto garsų planai! Esu beveik tikras, kad Vilniaus merija apie tokius žemėlapius nėra nė girdėjusi.

140 psl.

- **Kodėl Paryžius visada šventė: šviesa**

Įsivaizduokime naktinį Paryžių nugrimzdusį tamsoje, ir jo žavesys išnyks kaip dūmas. Paryžius – tai šviesa ir grožis. Aukštieji aristokratijos sluoksniai kadaise buvo vadinami *beau monde* – „gražusis pasaulis“, o prancūzų karaliaus dvarą kopijavę rusų aristokratai vadino aukštuomenę *svet* – „šviesa“. Mat aristokratai negailėjo žvakių, intuityviai suvokdami ryšį tarp pakilaus tonuso, dvasinės būklės ir šviesos kiekio.

147 psl.

- **Automatikos patogumas Paryžiuje ir mechaninis talonų žymėjimas Vilniuje**

O kaip atrodo gražiosios Vilniaus moterys, sukančios apie stulpą kone namų darbo cilindrą su surašytu troleibusų ir autobusų tvarkaraščiu? Cilindras ilgas, moterų ūgis – įvairus, ir kartais jos turi susilenkti, kad įžiūrėtų miniatiūrinius skaičius. O tai irgi savigarbos problema. Kaip žmogus gali save gerbti, jei valdžia iš esmės štai taip iš jo tyčiojasi? Prancūzai jau seniai būtų pradėję piktintis. Neįsivaizduoju kokios madam ar mesjė, kurie Paryžiaus ar kokio kito didelio miesto centre suktų tuos cilindrus ir susilenkę dvilinki bandytų išsiaiškinti, kada gi atvažiuos autobusas.

Visai nedaug trūksta, kad Lietuva būtų panaši į Prancūziją. Pakaktų, kad elektroninė informacija apie artimiausio autobuso atvykimą šviestų po stotelės stogeliu žmogaus akių lygmenyje.

152 psl.

- **Erotinis Paryžius: žaismas su tabu ir laisvės dvasia**

Kadangi man teko laimė pagyventi Kliši bulvare (Boulevard de Clichy), noriu papasakoti apie savo įspūdžius. Kodėl sutikau gyventi tokiame rajone? Pirma, pakanka dešimties minučių pėsčiomis, kad atsidurtum Monmartro kalvos viršuje. Antra, norėjau pažinti kiek kitokį Paryžių. Trečia, jei manote, kad tai Sodoma ir Gomora, kad ten vien tik sekso reikmenų parduotuvės ir jus publančios prostitutės, tai labai klystate.

Paryžius provokuoja – be to jis būtų ne Paryžius. Bet provokuoja visiškai kitaip. Jis balansuoja ties to, kas leistina, riba, subtiliai jausdamas saiką.

162 psl.

- **Kodėl lietuviškos kavinės nepanašios į Paryžiaus**

Ši tema mane jau seniai jaudina, nes gyvenant Vilniuje norisi jaustis kaip Paryžiuje. Deja, tai ne visuomet pavyksta. Ir ne dėl to, kad lietuviškos kavinės ne tokios jaukios.

Sėdžiu kavinėje Sen Mišelio bulvare ir mėginu sulyginti tą atmosferą su kavinėmis Vilniuje. Juk daugelis lietuviškų kavinių originalesnės ir net jaukesnės už tipiškas Paryžiaus. Tai ko gi joms trūksta?

167 psl.

- **Paryžiaus troleibusai ir prancūziška savigarba: niekas jūsų neauklėja**

Paryžiaus transporte niekas nemoko žmonių (cituoju diktoriaus nurodymus) „užleisti vietą seniems ir neįgaliesiems“, „pasižymėti bilietą“, „iš anksto prieiti prie durų“. Nes tokie pamokymai paverčia suaugusiuosius vaikais. SSRS paversdavo suaugusįjį vaiku: pati Sovietų valstybė imdavosi tėvo ir motinos vaidmens. Iš čia – sovietinių ir posovietinių žmonių infantilizmas.

Prancūzijoje niekas nesiima smulkmeniškai globoti žmogaus. Nes smulkmeniška globa – nelaisvės požymis. Ar suvisai esame laisvi Lietuvoje?

172 psl.

- **Iki, gerasis Paryžiau, – sveika, blogoji Lietuva?**

Rytoj turiu išvykti – atsisveikinu su Paryžiumi. Ko aš tikiuosi iš Lietuvos? Labiausiai man trūks prancūziško mandagumo. Oro uoste mane pasitiks paniurę, nesišypsantys darbuotojų veidai. Ir taksistas visą kelią bus pasipūtęs. Užmokėsiu jam keliais litais daugiau, o jis man (beveik esu tuo tikras) nepasakys nė ačiū. Vilniuje man nebebus taip paprasta pasijusti mesjė. Net sumokėjęs penkiasdešimt litų už pietus negaliu būti tikras, kad mane pavadins ponu ir, man išeinant, nusišypsoję palinkės geros dienos. Net jei paliksiu arbatpinigių. Ir tikrai trissyk nepadėkos, kaip dėkodavo Paryžiuje kiekvieną kartą, kai pirkdavau vieną prancūzišką batoną ar puodelį kavos.

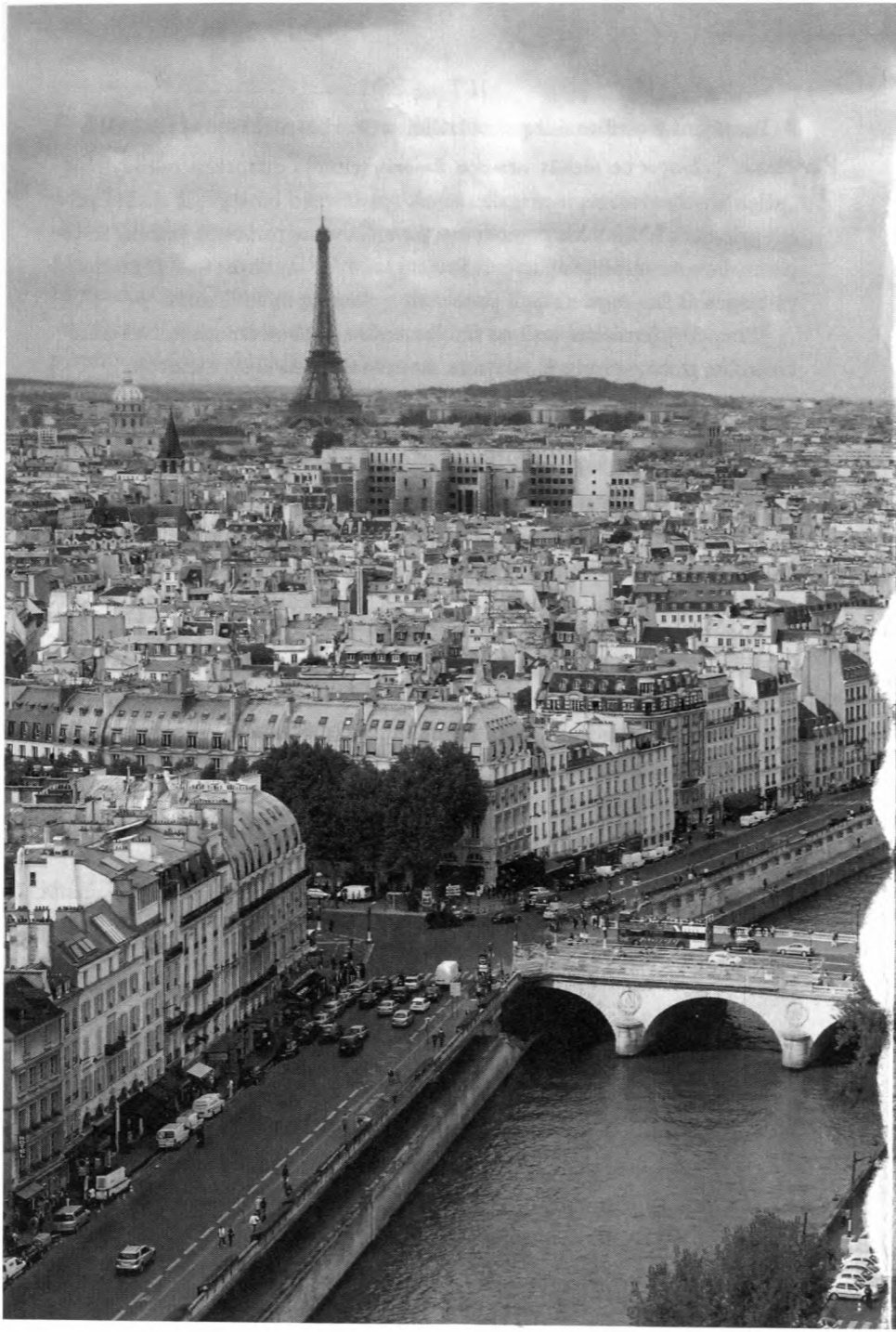

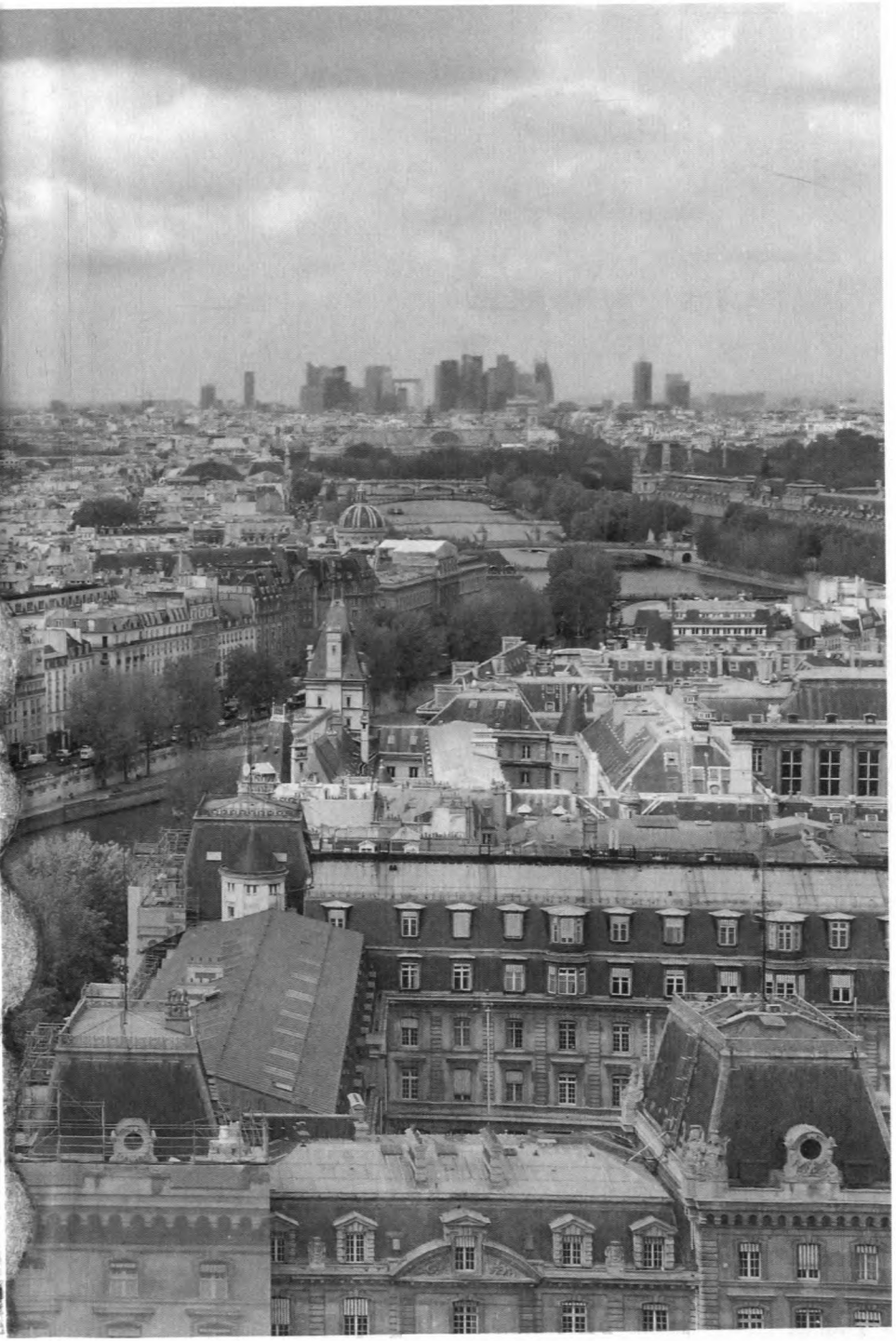

Pratarmė

Tai knyga ne tik apie Paryžių ir prancūzų sielą. Tam tikra prasme – tai išgyvenimo Lietuvoje vadovėlis. Nes suprasti Paryžių – vadinasi, perprasti laimės paslaptis.

Kelis dešimtmečius būdamas susijęs dvasiniais ryšiais su Prancūzija, mėginu atskleisti, iš kur sklinda Prancūzijai ir jos sostinei būdinga magija.

Kodėl Prancūzija turėjo ir tebeturi tokią svarbią reikšmę Europos ir pasaulio tautoms? Štai mano atsakas: nes ji pasižymi tam tikromis bendražmogiškomis vertybėmis. Ji sukūrė savo pasaulį, savo kultūrą ir savo gyvenimo būdą, kurie artimi kiekvienam žmogui.

Faktiškai (ypač dvasine prasme) gyvendamas tarp Lietuvos ir Prancūzijos, visą laiką bandžiau suvokti, ką reiktų padaryti, kad Lietuva taptų panaši į Prancūziją (tais geriausiais aspektais, kurie mums galėtų būti sektinu pavyzdžiu). Kad Vilnius pasidarytų panašus į Paryžių, įgytų paryžietiško žavesio (*charme*) ir vakarietiško spindesio.

Ir aptikau stebėtiną dalyką: reikia visai nedaug. Vilnius skiriasi nuo Paryžiaus detalėmis – bet jų nemažai. Tarkim, ištrupėjusia šaligatvio plytele pačiame miesto centre, Vilniaus gatvėje. Toje gatvėje pilna puikių vakarietiško tipo kavinių. Bet pereisite visą Paryžių ir nesura-

site nė vienos aptrupėjusios plytelės (kiek kainuoja plytelė? – centus, palyginti su milijonais, išleistais Lietuvos įvaizdžio „kūrimui" pasaulyje). Todėl tai Vilnius, ne Paryžius. Nes greta europietiškos architektūros jame – aptrupėjusios plytelės. O stotelėse net pačiame miesto centre iki šiol nėra elektroninio tablo, nurodančio atvykstančių ir išvykstančių autobusų bei troleibusų tvarkaraščius. Todėl gražiosios lietuvės turi sukti primityvius plastikinius cilindrus ant stulpų, bandydamos surasti savo autobusą ir įžiūrėti mikroskopinius tvarkaraščio skaičiukus (negaliu įsivaizduoti, kad to imtųsi bent viena prancūzė).

Ir dar Vilnius – ne Paryžius dėl daugelio kitų smulkių detalių, apie kurias kalbėsime šioje knygoje. Bet labiausiai dėl sovietinių ir posovietinių įpročių, mąstymo – nors ir jie palyginti greitais tempais keičiasi į vakarietišką pusę.

Parašiau šią knygą todėl, kad Lietuva man brangi, kad noriu ją matyti visiškai vakarietišką ir didžiuotis, jog gyvenu tokioje šalyje. Visada buvau prieš tai, kad ji būtų vadinama „dugnu", „bananų respublika", „atsilikusia" Europos ir pasaulio šalimi, kaip kad mėgsta

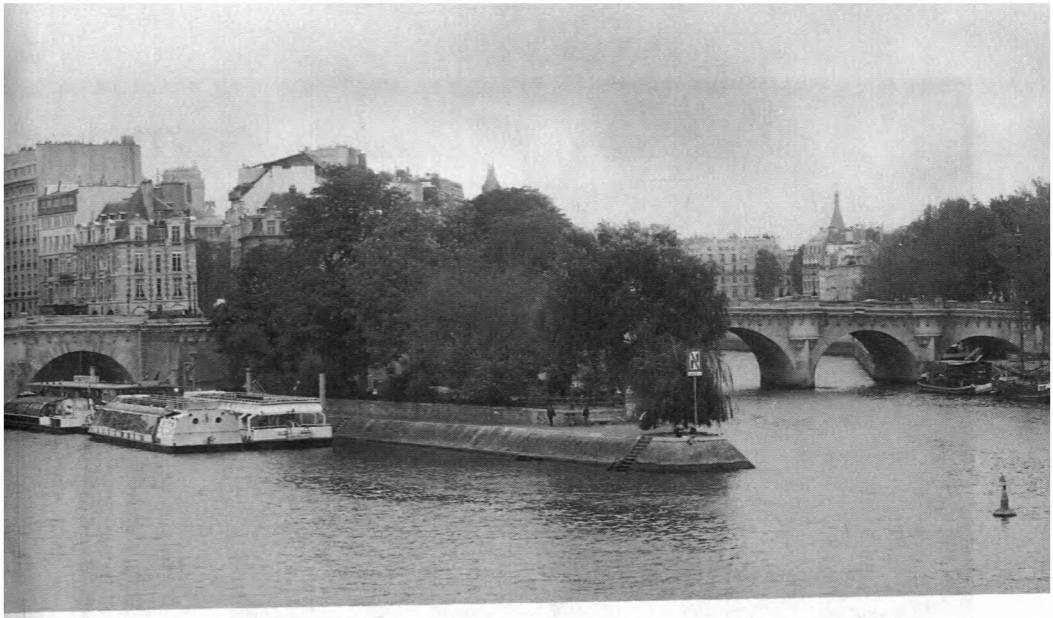

rašyti internete daugelis (ne visi) emigrantų, kompensuodami savo kompleksus ir taip išpūsdami savo kuklius laimėjimus. Juk dažnai mintis, kad jie paspruko iš „prakeiktos skylės", tėra vienintelis dalykas, kuriuo grindžiamas jų savęs vertinimas.

Mano siurrealistinėje meninėje kūryboje nebūna miestų pavadinimų ir nuorodų į konkretų laiką. Bet gijos, kuriomis esu susijęs su Lietuva ir pasauliu, labai konkrečios. Ir, užuot prisodrinęs savo prozą miestų ir gatvių pavadinimų, konkretumo, tiesiog pasirinkau kitą, ne visai meninį žanrą ir galiu betarpiškai kalbėtis apie gyvenimą su savo prozos skaitytojais ir su tais, kurie nė nežino apie mano romanus ir apysakas.

Viliuosi, kad ši knyga, kurioje surinkau savo apmąstymus apie Prancūziją, Paryžių ir prancūzus, nors kiek paveiks Lietuvos žmonių mąstyseną ir padarys juos optimistais. Tai yra – laimingais žmonėmis.

Jaroslavas Melnikas

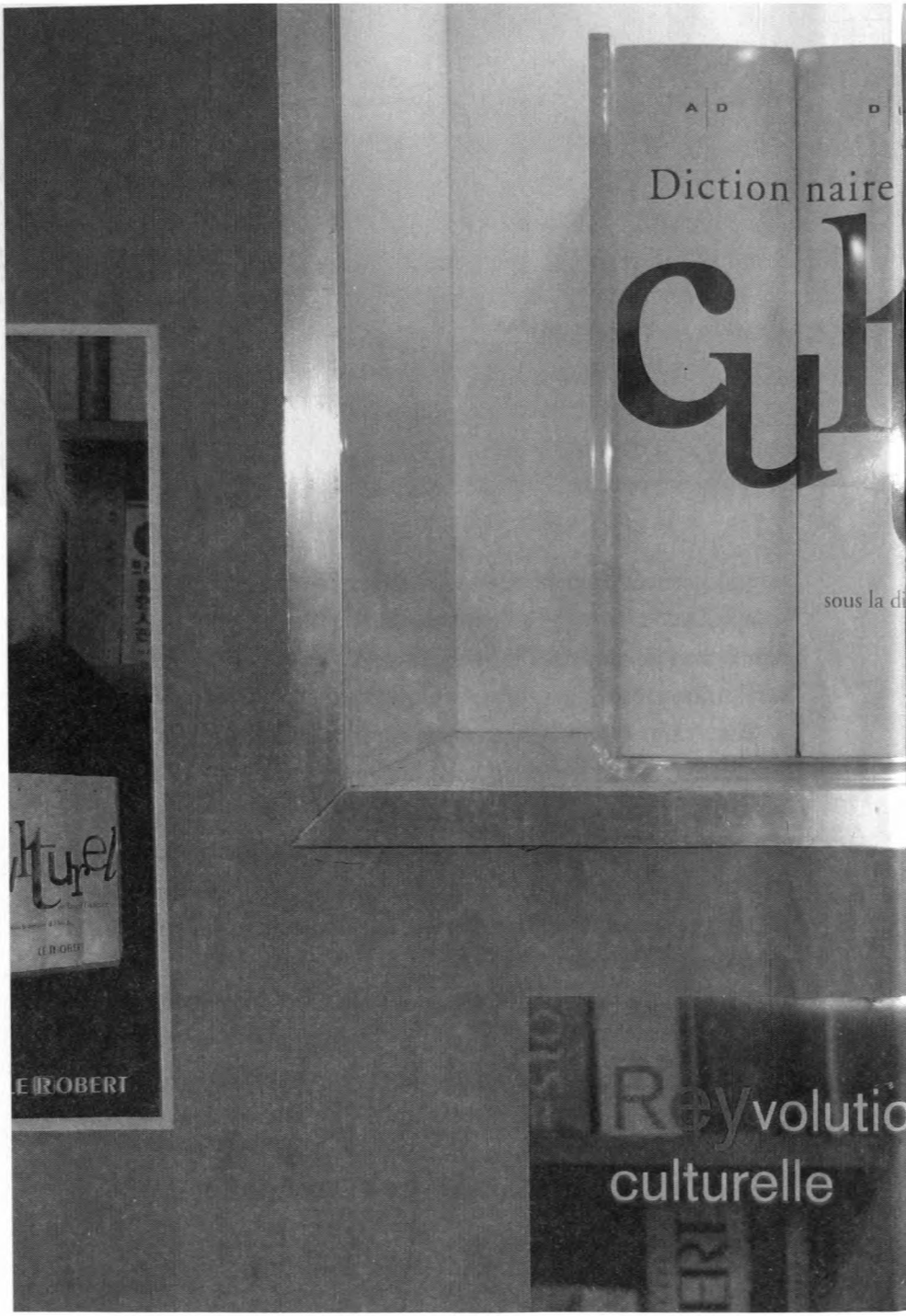
Diction naire
sous la di
LE ROBERT
Rey volutio
culturelle

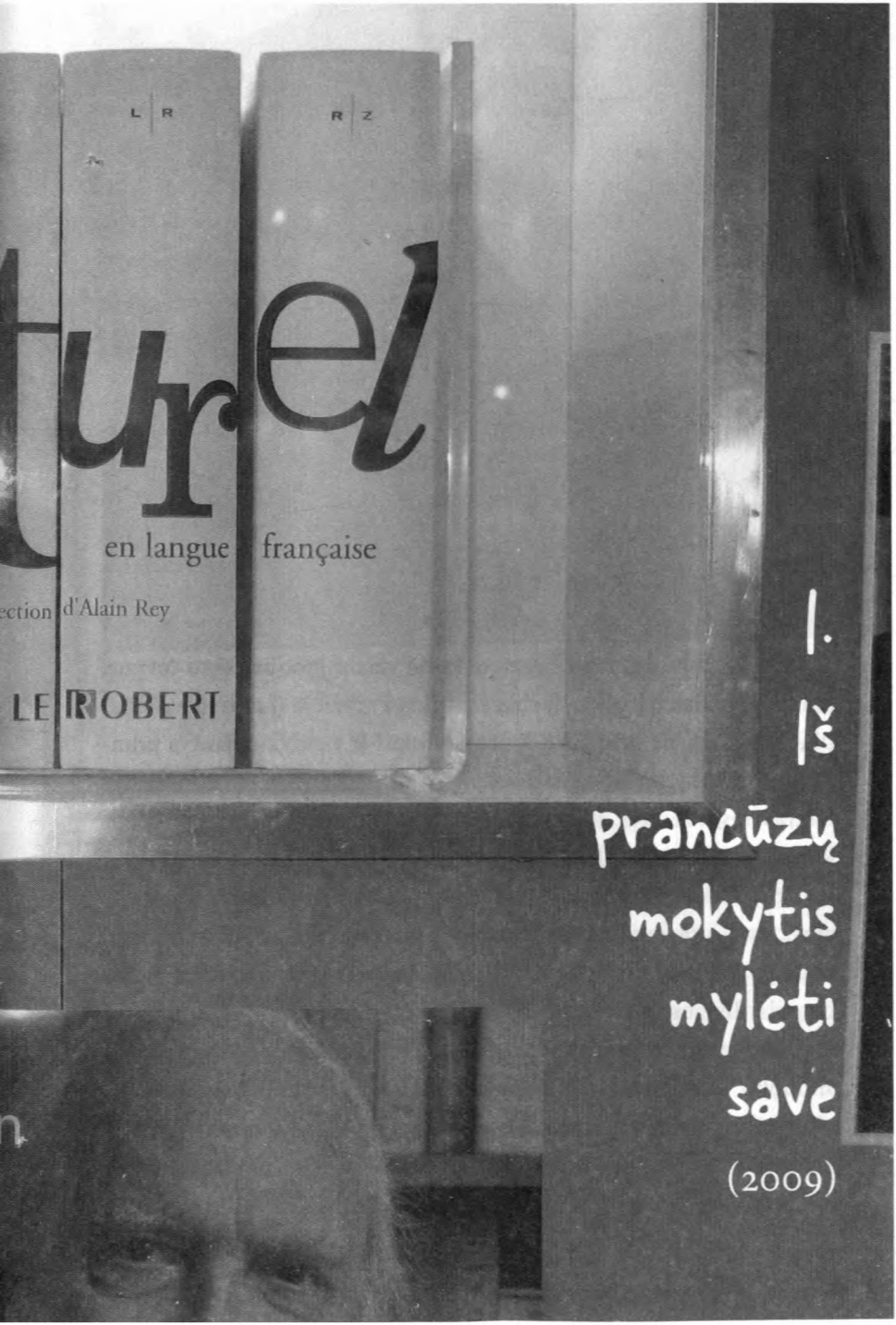

1. Iš prancūzų mokytis mylėti save

(2009)

Kodėl Lietuva yra posovietinė erdvė

Ar iš tiesų esame posovietinė erdvė? Kai sėdausi į lėktuvą Vilniuje, Lietuvoje pylė šlykštus lietus. Paryžiuje ryškiai švietė saulė. Kaip gera gyventi Prancūzijoje, kur visuomet šviečia saulė, ir kaip blogai amžinai lietingoje Lietuvoje.

Čia kartoju daugelio lietuvių, kurie visaip juodina savo tėvynę, kai tik ją palieka, logiką. Tačiau šiandien Paryžiuje (jau trečia diena) pila lietus. Jei ne prancūzų kalba aplinkui ir ne dykinėjantys prancūzai, kavinių terasose sėdintys valandų valandas, skaitinėjantys laikraščius, rašantys, kaip ir aš, prie apskritų stalelių (šalia puodelis kavos), nepatikėčiau, kad čia Paryžius.

Ir vis dėlto Prancūzija nenustoja stebinusi – kitokia sąmonės struktūra, kita logika, visa kuo. Žiūrėdamas į prancūzus, nesijauti esąs žemesnis, bet yra dalykų, iš kurių galima pasisemti patirties – ir geros, ir blogos. Šiandien rytą užėjau į *boulangerie*, privačią duonos kepyklėlę-parduotuvę, nusipirkti ilgo traškaus batono, Prancūzijos simbolio. Prie įėjimo dalykiška prancūzė (greičiausiai kepyklėlės savininkė) mane pasveikino: „Bonžur, mesjė“ – „Labas rytas, pone.“ – „Labas rytas.“ – „Ko, pone, pageidausite?“ – „Prašom vieną batoną.“ – „Taip, pone.“ Paduodu devyniasdešimt euro centų – „Ačiū,

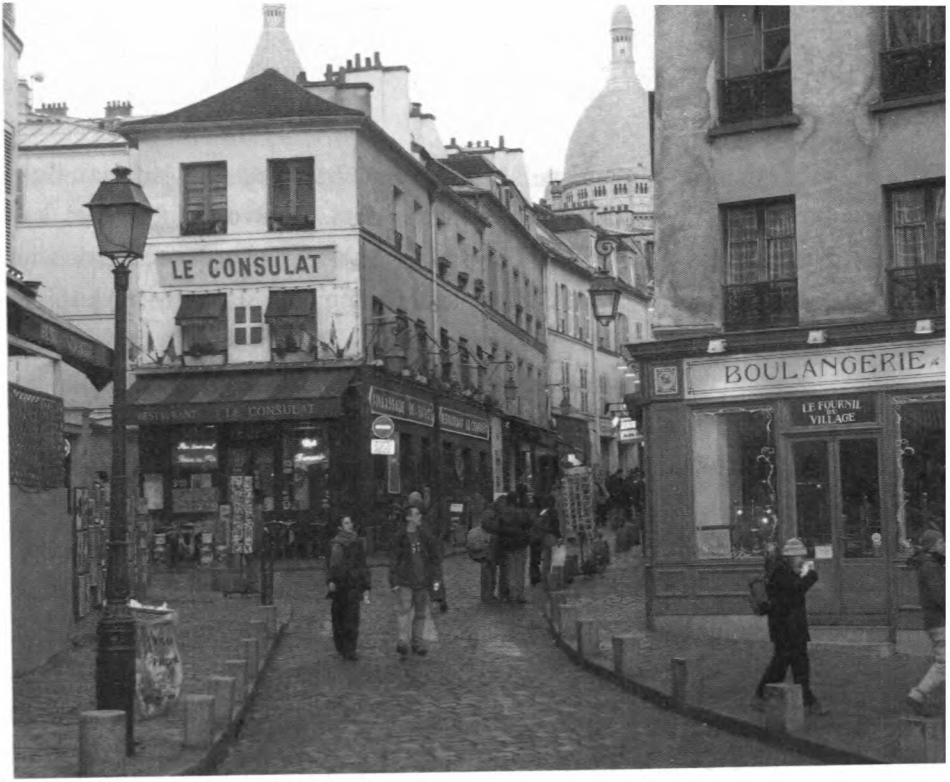

pone.“ Imu prancūzišką batoną – „Štai, pone.“ Išeinu – „Iki pasimatymo, pone. Geros dienos, užeikite ir kitą kartą, pone!“

Septynis kartus mane pavadino mesjė (rašoma „monsieur“), ponu, nors nusipirkau viso labo tik vieną batoną. Neslėpsiu, tą dieną buvau ne pačios geriausios nuotaikos. Kaip ir bet kurį mūsų, mane kankina įvairūs kompleksai (vienas iš dažniausių, beje, tas, kad mums nepavyko gimti išsivysčiusioje Vakarų šalyje, kad gyvename „dugne“, posovietinėje „provincialioje Europoje“). Bet po to, kai per minutę mane septynis kartus pavadino ponu, pasijutau žmogumi.

Nenoriu pasakyti, kad Lietuvoje niekuomet neišgirsi „ponas“. Tai ne Rusija. Bet labai retai – tai veikiau išimtis negu taisyklė. O septynis kartus paeiliui tau tikrai niekas nepadėkos ir nepavadins ponu. Da-

bar man suprantamiau, iš kur tas prancūzų savigarbos jausmas. Gali pasikelti nuotaiką, sumokėjęs vieną eurą. Lietuvoje dažniausiai, kai moku pinigus, ne man sako ačiū, o aš sakau. O pardavėjas geriausiu atveju atsako „prašom". Blogiausiu (ir taip būna dažnai) – nieko.

Paryžiuje mintis rutuliojasi kitaip. Tarkim, kad ir transportas. Kam stabdyti autobusą, jei niekas neišlipa ir neįlipa? Sudeginama daugiau kuro, keleiviai gaišta laiką. Vairuotojas juk mato, kad niekas stotelėje nestovi. Bet kaip jam žinoti, ar yra norinčių išlipti? Tam yra po visą saloną išdėstyti mygtukai. Reikia išlipti – paspaudi, ir vairuotojas žino, kad norinčių išlipti yra. Maža to: kam atidarinėti iškart visas metro vagono duris, jei išlipama ir įlipama ne pro visas? Jei išlipi pro vidurines, tai paspausk ten mygtuką. O jei stovi prie galinių, bet neišlipi, nespausk ir durys stotelėje neatsidarys.

Mums galbūt toks mąstymas atrodo juokingas – kam tiek įtaisų? Ar ne paprasčiau, kaip Vilniuje, sustoti kiekvienoje stotelėje, nesvarbu, ar yra norinčių įlipti ir išlipti? Ar ne paprasčiau atidaryti visas autobuso duris, tegul pro kai kurias niekas neišlipa ir neįlipa? Bet tai Vakarai, įmantrus vakarietiškas protas, vakarietiška civilizacija. Juk paprasčiausia iš viso važiuoti vežimu – jei iki galo pasektume tokią logiką. Betgi nepatogu. Vakarai nori patogumų – kiekviename žingsnyje.

Dar neseniai Paryžiuje metro naudodavausi specialiu bilietu – *carte orange* (oranžine kortele). Kartono gabalėlis su magnetine juostele. Įkiši jį į kiaurymę, o iš kitos pusės jis iššoka, ir metro durys tau atsidaro. Buvo nepatogu, nes kortelę buvo lengva pamesti, ji ilgainiui susilankstydavo. Na ir atrodė ji neestetiškai. Dabar tai plastikinė kortelė, prie kurios priklijuoji savo nuotrauką ir įsirašai vardą ir pavardę. Jos viduje paslėptas lustas, todėl pakanka kortelę priartinti prie ryškaus plastikinio apskritimo prie įėjimo į metro, įlipus į autobusą ar bet kokį kitą transportą (taip pat ir Paryžiaus funikulierių). Išgirsti pyptelėjimą ir gali praeiti. Juolab kad kortelės nereikia nė iš rankinės

išimti – pakanka pridėti rankinę prie apskritimo, aparatas suranda ją piniginės viduje.

Lietuvoje irgi bando įvesti elektroniką transporte. Bet norisi verkti nuo tokių bandymų. Elektroniniai bilietai egzistuoja galbūt vien tik gaudantiems „zuikius". Elektroninės švieslentės prie stotelių neveikia. O tos, kurios veikia, nerodo transporto atvykimo ir išvykimo laiko. Be to, kažkoks proto bokštas sugalvojo pakabinti tablo kelių metrų aukštyje! Matyt, kad chuliganai nepasiektų. Net gera rega pasižymintiems žmonėms pamatyti, kas ten parašyta, labai sunku. Trumpai tariant, visa tai atrodo kaip pasityčiojimas. Juk pinigai tai mūsų su jumis, iš biudžeto. Elektroninės švieslentės virš kelių, užuot rodžiusios, kur spūstys, koks leistinas greitis ir t. t., štai jau kelintą mėnesį rėkia, jog reikia prisisegti saugos diržus. Ar dėl to vertėjo eikvoti didžiulius pinigus joms pirkti?

Kaip čia nepriminus oranžinių Zuoko dviračių. Iš geros idėjos išėjo absurdas. Dviračius išvogė per tris dienas. O kaip padarė Paryžiuje? Buvau priblokštas dviračių gausos. Manau, ir ten nemažai tokių, kurie dviračius vagia. Bet paryžietiško nepavogsi – jis taip padarytas, jog iškart matyti, kad tai ne šiaip koks, o „valstybinis" dviratis.

Paprasta, geniali idėja – nėra prasmės vogti, jei neįmanoma pasinaudoti. Be to, dviratyje įmontuota elektroninė įranga parodys, kur jo ieškoti, jei panorėsi parsigabenti jį namo. Dar daugiau – visas Paryžius nusėtas aikštelėmis, kur dviratį galima prijungti prie specialaus pulto. Jei važiuoji ne ilgiau kaip pusvalandį, važiuoji nemokamai! Atvažiavai, pastatei dviratį, ir viskas. Jei nesutilpai į laiką, statant dviratį sistema tau iš kortelės nuima vieną eurą.

Nenoriu pasakyti, kad Lietuva išmatuojama tokiais dalykais. Bet man nemalonu, kad atliekant rekonstrukciją Vilniaus geležinkelio stotyje niekas nesugalvojo bėgių nuleisti taip, kaip Prancūzijoje. Kad nereikėtų, kaip Sovietų Sąjungoje, ropštis su lagaminais į vagoną. O ką galvojo tie, kurie darydami rekonstrukciją takelį lagaminams, leidžiantis į požeminį tunelį, įrengė tokiu kampu, kad tie tiesiog ištrūksta iš rankų? Be to, lagaminas nuo tavęs atskirtas barjeru. Tai dar vienas pasityčiojimas, tokiais takeliais naudotis neįmanoma. Štai čia ir yra posovietinė erdvė.

Iš prancūzų mokytis mylėti save

Krizės Prancūzijoje nėra – t. y. ji yra, bet jos nėra prancūzų smegenyse. Niekas iš politikų nerekomendavo uždrausti vartoti žodį „krizė“ kiekviename žingsnyje, kaip kad buvo mėginta Lietuvoje. Vengimas vartoti žodžius, turinčius neigiamos energetikos, susijęs su prancūzų kultūra. Nors prancūzų kalboje yra žodis „mirtis“, jo beveik niekas nevartoja. Kalba apie žmogaus išėjimą. Niekas nesako, kad mirė koks nors garsus žmogus – sako, kad jis išėjo. Tai ne atsitiktinumas. Kultūra sukūrė apsauginius mechanizmus. Mechanizmus, kurie saugo žmonių psichiką. Prancūzai seniai suprato, kad žodžiai žeidžia, žudo, sukuria ypatingą realybę. Realybę, kuri gali priversti kartis, o gali sukurti pojūtį, kad tau pasisekė gyventi tokioje šalyje. Apie tai, apie žodžio reikšmę, prancūzų filosofai prirašė tomus, pradedant Sartro (Sartre) „Žodžiais“ ir baigiant struktūralistu Bartu (Barthes).

Kad krizė Prancūzijoje yra ir kad valstybė iki ausų įklimpusi į skolas – tai faktas. Sausa statistika prieinama: didžiulis prancūziškos socialinės apsaugos sistemos (mūsų „Sodros“ analogo) deficitas kiekvienais metais išauga vos ne ketvirtadaliu. Dėl to vyriausybei kyla minčių priversti žmones dirbti iki 67-erių! Tai yra dvejais metais ilgiau, negu vidutiniškai išgyvena vyrai Lietuvoje. Ne dienomis, o valandomis taip pat didėja biudžeto deficitas. Nedarbas irgi didėja.

Valstiečiai skursta, nes jiems už pieną moka po 25 euro centus. Parduotuvėje litras pieno kainuoja aštuonis ar dešimt kartų daugiau – apie du eurus! Burba ir pirkėjai, kuriems kainos, sumažėjus apmokėjimui žemdirbiams, kažkodėl auga, o ne krenta. Dėl to įsiutę fermeriai organizavo akciją – traktoriais ir kitokia technika užtvėrė įvažiavimus į didžiausius šalies prekybos centrus (įsivaizduokime sau tokį dalyką Lietuvoje). Prekybos centrai praranda didžiulius pi-

nigus, nes jų lentynos apytuštės, prekiauti nėra kuo. Policija valstiečių nevaikė – nei lazdomis, nei guminėmis kulkomis, nei ašarinėmis dujomis. Tą teisę „kovoti su kapitalizmu" Prancūzijos liaudis seniai atsikovojo ir įtvirtino Konstitucijoje. Niekas Prancūzijoje nesiryš panaudoti prieš tokį nusivylusių valstiečių protestą šiurkščią jėgą. Nes iškart kils baisus skandalas, ir galas tavo karjerai. Tarp kita ko, ši akcija privertė prancūziškų „maksimų" savininkus sėsti prie derybų stalo – ir vyriausybė sureagavo, pasiūlė savo tarpininkavimą. Nuo šiol specialios komisijos tikrina pieno kainas prekybos centruose ir sprendžia, ar jos pagrįstos.

Taip, Prancūzijoje krizė yra – ir kartais atrodo, kad daugelyje sričių ne mažesnė negu Lietuvoje. Bet kadangi žodis „krizė" beveik nevartojamas laikraščiuose, televizijoje – politikai prastu tonu laiko kalbas apie kažkokią krizę, tai prancūzai gyvena tarsi ypatingoje realybėje. Jiems atrodo, kad, nepaisant nieko, vis tiek šviečia saulė ir gyvenimas puikus. Ir ateityje – viskas bus gerai.

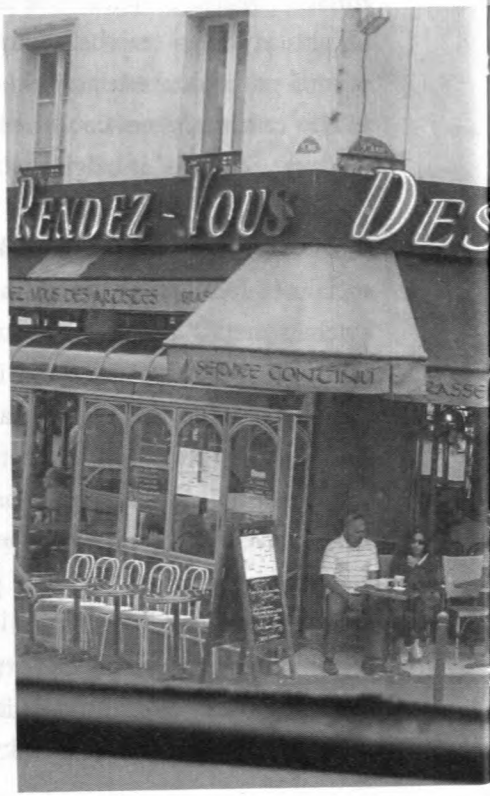

Tiesą sakant, ir Lietuvoje niekas nemiršta iš bado. Ir nors žmonių parduotuvėse mažiau, prekyba vis tiek vyksta. Ir nepasakysi, kad kavinės tuščios. Tik kiekvienam lietuviui į galvą įkalta, kad jis gyvena „pačioje baisiausioje ES šalyje", „skylėje", „bananų respub-

likoje“, kurioje siaubingas korupcijos lygis ir supuvusi sistema. Prancūzijoje, kurią nuolat krečia korupcijos skandalai aukščiausiuose valdžios ešelonuose, kur prezidentas slapta metų metus išlaikė meilužę ir nesantuokinį vaiką už valstybės pinigus, visi vis tiek mano, kad gyvena geriausioje pasaulio šalyje. Nesu dar sutikęs prancūzo – nesvarbu, jis milijonierius ar benamis, – kuris tuo nebūtų įsitikinęs.

Būdingas straipsnis viename iš prancūzų žurnalų: „Kuo mes aplenkėme pasaulį“. Krizės metu žiniasklaida pumpuoja į prancūzų „aš“ pasididžiavimą savo šalimi. Be to, viskas grindžiama faktais:

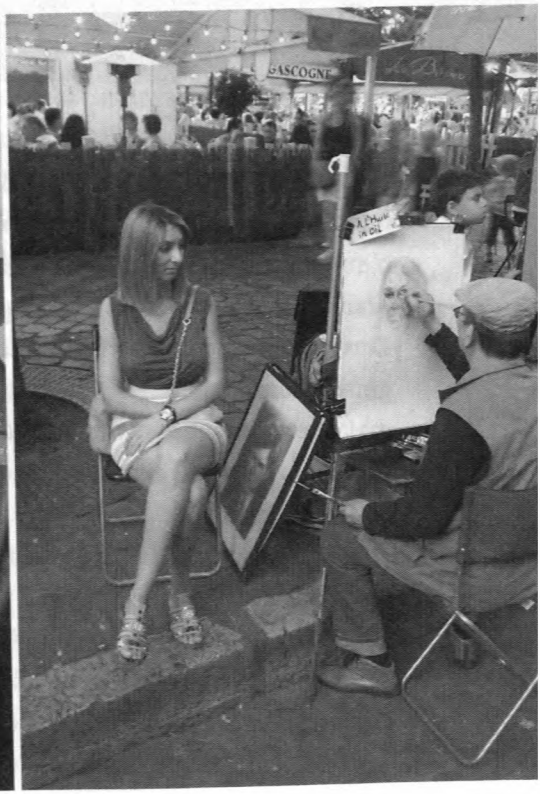

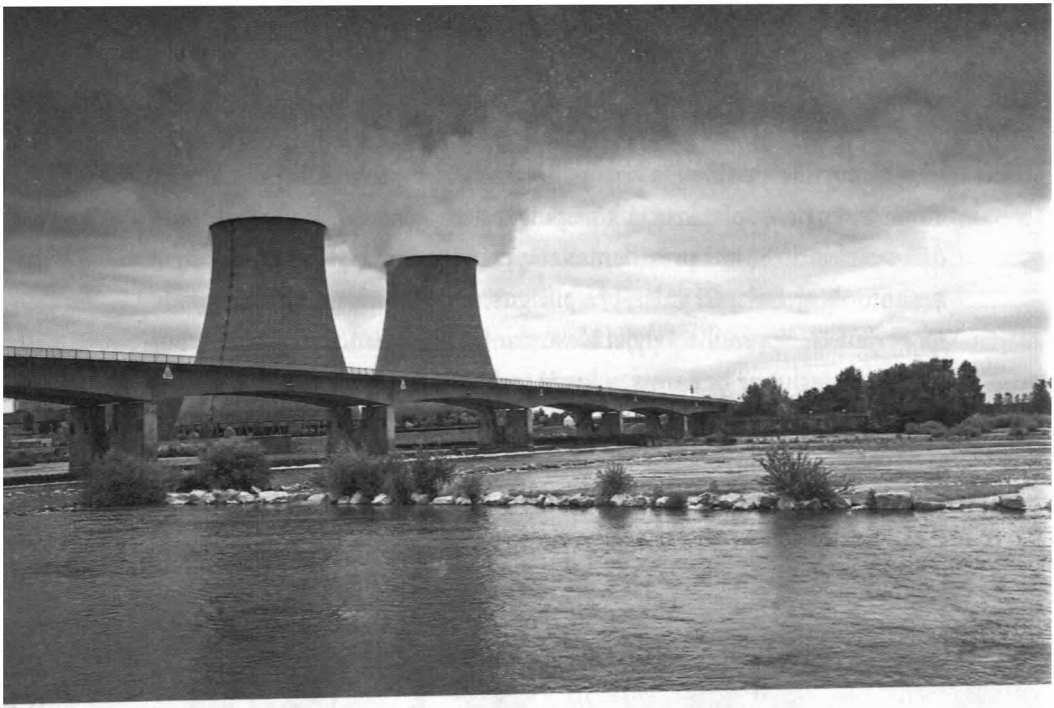

Prancūzija – viena iš pasaulio lyderių pagal atominių elektrinių statybą, greitųjų traukinių linijų tiesimą, grūdų gamybą. Paryžius – labiausiai lankomas pasaulio miestas. Gimstamumas (tiesa, ne baltųjų prancūzų, bet į tai niekas nekreipia dėmesio) – vienas iš didžiausių Europos Sąjungoje. Artimiausiais dešimtmečiais Prancūzija pagal gimstamumą aplenks Vokietiją ir pagal gyventojų skaičių taps pirmąja Europos šalimi. Ir taip toliau. Trumpai tariant, perskaitęs tokį straipsnį, negali nesidžiaugti, kad tau siaubingai pasisekė gimti (ar tapti) prancūzu.

O ką gali pajusti lietuvis, skaitydamas lietuvišką spaudą? Jam nuo ryto iki vakaro įteiginėjama, kad jis tiesiog nevykėlis! Jam nepasisekė gimti Anglijoje ar Prancūzijoje. Arba JAV.

Aš be vargo galėčiau sukurti kitokį Prancūzijos paveikslą, tik apie tai pagrindinės šios šalies žiniasklaidos priemonės nekalba. Ne todėl nekalba, kad kas nors uždraudė – tiesiog kalbų apie tai, kad Prancū-

zija „siaubinga šalis“, niekas nesuprastų. Tokie laikraščiai iškart bankrutuotų, o televizijos laidos prarastų žiūrovus.

Prancūzai nenori girdėti, kad gyvena šalyje, kurios viršūnėse klesti korupcija, kurios prekybos centruose juos, naivuolius, apgaudinėja kiekviename žingsnyje, kurios sostinė pilna valkatų, padeginėjančių automobilius arabų, nes juos suvarė į getus ir jie ten dūsta. Prieš kelerius metus pasiturinčioje ir klestinčioje Prancūzijoje per porą vasaros karščių savaičių mirė 15 000 pensininkų – ne 50, ne 500, o 15 000! Tai buvo pagyvenę žmonės, kuriems niekas nepadavė atsigerti, neuždangstė langų, neatnešė širdies lašų. Lavonus į lavoninės vežė vos ne sunkvežimiais. Daugelis tų pensininkų turėjo vaikų – tačiau vaikai ilsėjosi Žydrajame Krante.

Neįtikėtina, bet daugelis prancūzų laikosi nuostatos: tėvais nereikia rūpintis, tai žalinga. Jie turi patys savimi užsiimti ir netrukdyti jaunajai kartai gyventi savo gyvenimą. Negadinti savo egzistavimu jų jaunų dienų. Išauginai, išmokslinai, išleidai į pasaulį – ir grįžk į savo gyvenimą. Kaip man dar prieš penkiolika metų pasakė jaunas prancūzas, vieno Lietuvos universiteto lektorius: „Tėvai – tai tokie patys svetimi žmonės kaip ir kiti, skirtumas tik tas, kad jie tave pagimdė.“

Galėčiau nupiešti siaubingą Prancūzijos portretą. Bet prancūzai susikūrė visai kitokį veidrodį, į kurį žiūri su meile, ir patinka sau. Ir visas pasaulis jiems pavydi. O kokį kreivą veidrodį prikišo prie veido lietuviams? Galbūt, pamačius savo atvaizdą tokiame veidrodyje, ir norisi lįsti į kilpą?

Prancūziški kodai, arba kerinti melo migla

Vakar mačiau, kaip prancūzai kovoja su įžūlumu – vaizdelis mane sukrėtė. Kavinės terasoje šalia manęs sėdinti madam paprašė kavos, o kai padavėjas atnešė jai gėrimą, dar ir *un verre d'eau*, stiklinės vandens. Šalto vandens iš čiaupo (kartais su gabaliuku ledo) prie kavos duoda nemokamai. Dažniausiai jokių keblumų nekyla. Vis dėlto, matyt, šįkart padavėjas buvo nekokios nuotaikos. Arba jam pasirodė, kad vandens reikėjo užsisakyti iš karto, o dabar, išeitų, jis varinėjamas dusyk. Žodžiu, padavėjas atsakė, kad vandens atnešti negalės.

Aš ir vėl netikiu savo ausimis: argi tai įmanoma Prancūzijoje, apie kurios kultūrą aš šitiek prisiklausęs? Tai juk skandalas. Kaip madam tai pakenčia? Kurį laiką ji sėdėjo lėtai maišydama cukrų puodelyje ir

piktai žvilgčiojo į padavėjo, aptarnaujančio kitus klientus, pusę. Staiga madam nuo stalo paėmė meniu ir demonstratyviai jį numetė ant grindų! Į taką tarp staliukų.

Štai kas vyko toliau. Nepraėjus nė pusei minutės prie staliuko prisistatė tas pats padavėjas, nešinas stikline, pilnu grafinu vandens ir ledu lėkštutėje. „Aš visą laiką apie jus galvojau, – pasakė jis. – Pagaliau turiu laiko jus aptarnauti." Madam sausai padėkojo, o padavėjas pakėlė numestą meniu ir nuėjo.

Kas nutiko? Kai padavėjui pakako įžūlumo atsisakyti madam atnešti vandens, jis veikiausiai palaikė ją ne tuo žmogumi. Padavėjas palaikė ją žmogumi, kuris nepuls kelti skandalo, tylomis nukęs pažeminimą ir išeis. Tačiau pamatęs, kad madam iššaukiamai numetė meniu ant grindų, jis suprato, kad gali kilti skandalas. Po minutės ji gali nusviesti ir kavos puodelį (man pasakojo apie tokius atvejus), o paskui pakvies kavinės savininką ir publikai matant iškels skandalą. Po viso to kavinės savininkas padavėją išsikvies ant kilimėlio ir paklaus, kodėl jis leido įsiliepsnoti skandalui – kodėl nepadavė nervingai poniai vandens prie kavos? Argi padavėjui reikalingos visos šios problemos? Jis aiškiai išsigando pasekmių ir atnešė ne tik stiklinę, bet ir visą grafiną vandens su ledu (o buvo labai karšta).

Vėlgi, aš mėginu įsivaizduoti panašų atvejį Vilniuje. Ne, tokie dalykai neįmanomi. Čia nėra tokio elgsenos kodo kaip Paryžiuje. Paryžiuje viskas vaidyba, viskas užmaskuota, viskas migla. Čia negalima į akis pasakyti žmogui, ką apie jį galvoji – užtat galima perdėtai padėkoti už kieno nors įžūlumą ir taip išreikšti išskirtinę panieką. Kai prancūzą kas nors žeidžia, jis tampa pabrėžtinai mandagus: jei jūs ką ne taip padarėte, užgavote jį, būkite tikri, prancūzas ims be perstojo jus vadinti ponu. Aš irgi truputį tapau prancūzu ir ne kartą naudojau šį kodą įvairiose situacijose. Prieš kelias dienas pirkau knygą, o pardavėjas prie kasos kalbėjosi telefonu. Man minutę teko laukti.

Kai pardavėjas, jaunas vyras, baigė kalbėtis, jis paėmė iš manęs knygą ir man nepasakė nė žodžio (kaip Lietuvoje!). Aš perdėtai mandagiai pasisveikinau: „Laba diena, *monsieur*!“

Tai buvo kodas – žodžiuose, intonacijoje. Pardavėjas iš karto suprato pažeidęs bendravimo su klientu taisykles ir akimirksniu atsakė: „Oi, atleiskite, pone, laba diena.“ Toliau jis stengėsi būti mandagesnis ir malonesnis, nei įprasta pardavėjams Prancūzijoje. Jis pasiūlė (nemokamai) gražų brangų maišelį knygai, pasakė „ačiū, pone“, kai padaviau pinigus ir dar kartą, man išeinant. O pavymui pridūrė: „Ačiū, pone, kad užsukote, geros dienos, iki pasimatymo, pone.“

Nuo šių prancūziškų kodų pavargsti. Jeigu jų nežinai – nesi prancūzas, kyla nesusipratimų. Užtat kai kodus žinai, kai žinai, kaip elgtis, tada viskas paprasta. Bėda tik ta, kad užsieniečiui neįmanoma visų jų išmokti. Jie įsisavinami nuo gimimo, nes kiekviena situacija turi savo kodą, o situacijų juk tūkstančiai. Ir vis tiek vienur ar kitur tu pasakysi ne taip ir ne tai, ką reikia.

Lietuvoje šių kodų labai mažai – nežinau, ar tai gerai, ar blogai. Viena vertus, blogai, nes kodais bendrauti lengviau, tavasis „aš“ apsaugotas, tu niekada atvirai nesakai to, ką galvoji. Kita vertus, prancūzo gyvenimas man kartais atrodo pernelyg sudėtingas.

Vaidyba, sąlygiškumas užima tokią svarbią vietą, kad gyvenimas virsta regimybe, prancūzui dažnai sunku būti savimi. Jis negali iki galo atsipalaiduoti, kalbėdamas su jumis suka galvą: „Galiu tai pasakyti ar ne?“ Prancūzas numato: „Aš nesakysiu, ką galvoju apie gėjus, nes nesu įsitikinęs, kad jūs ar jūsų draugas ne gėjus.“ Jis ilgai nekalbės apie vieną ir tą patį: „Man įdomi ši tema, bet aš ilgai jos netęsiu, nes nepriimtina (nemandagu) kalbėti viena tema.“ Pokalbio temą reikia keisti kas 15–20 minučių. Ir jei pasakojate apie save, tai po penkių minučių privalote pradėti klausinėti su jūsų pašnekovu susijusių dalykų. Nes negražu visą laiką kalbėti apie savus reikalus ir nepasidomėti pašnekovu.

Kai mano kaimynė Paryžiuje, pas kurią kartą gėriau kavą, sužinojo, jog aš greitai turėsiu išvykti, ji, sutikusi mane prie durų, paklausė: „Bet jūs juk užeisite man pasakyti sudie?“ Nemanau, jog jai taip jau reikia, kad aš, eilinis pažįstamas, išvažiuodamas pasakyčiau sudie. Kam jai to? Paprasčiausiai, anot jos, „privalo būti išlaikytas mandagumas“, „kodai“. Prieš išvažiuojant gražu užeiti pasakyti sudie (ar bent jau paskambinti). Gražu kitą dieną po vizito paskambinti ar atsiųsti elektroninį laišką ir išsakyti savo jausmus, kaip gera buvo svečiuose. Nieko nedomina, ar iš tikrųjų jums buvo gera. Reikia vaidinti, kad gera. Ir visi stengiasi tikėti tuo, ką primeta kodai. Jeigu jūs, paviešėję svečiuose, tiesiog dingsite, tai bus suprasta kaip nekultūringumas. Štai kokia ji, Prancūzija. Ar norėtumėte gyventi tokioje šalyje, spręsti jums.

Pašto ženklai, vargšai, skverai: kodėl Lietuvoje niekas negalvoja apie intymias uždaras zonas

Kai gyveni svetimoje šalyje, neretai erzina smulkmenos. Šįryt nusprendžiau išsiųsti laišką į Lietuvą, tačiau pašte nebuvo vokų. Reikia pirkti dešimties vokų pakuotę (kainuoja dvidešimt eurų – septyniasdešimt litų!). Bet man reikalingas tik vienas. Vieno nėra. Galbūt yra kitame pašte. Galbūt prekybos centre. Kitame pašte irgi neradau, o prekybos centruose (apėjau tris) nebuvo. Tai taip pat Prancūzija. Reikia kalti pinigus: geriau, jei klientas iš karto perka dešimt vokų, nesvarbu, ar jam visi reikalingi, ar ne. O kodėl iš tikrųjų nėra galimybės nusipirkti vieno voko, niekas tau nesako.

Lietuvoje bet kuriame pašte be vargo galima nusipirkti vieną voką! Ir spaudos kioske. Ir ne už tris litus, o už dvidešimt centų. Paryžiuje spaudos kioske vokai neparduodami. Nepatogu? Jūsų bėdos. O ir pašto ženklo spaudos kioske nusipirkti negali. Būtinai ieškok pašto. Aš nenoriu nei girti, nei peikti Prancūzijos – noriu parodyti ją tokią, kokia ji yra.

Kiek šnekama apie tai, kad lietuviai net kelis kartus skurdesni už anglus, vokiečius, prancūzus. Taip, jie skurdesni, tačiau kiek? Vidutiniškai Lietuvoje uždirbama apytiksliai du tris kartus mažiau eurų (į rankas). O kainos? Puodelis kavos Paryžiuje dažniausiai kainuoja du su puse tris eurus. Galima surasti ir už penkis, ir už pusantro, jei aplakstysi pusę miesto. Tačiau vidutinė kaina tokia. Tai maždaug dešimt litų – triskart brangiau nei Vilniuje. Pati pigiausia mobiliojo kortelė – penkiolika eurų, apytiksliai 50 litų. Prieš išvykdamas iš Lietuvos nusipirkau „Labas“ kortelę už keturis litus. Tai yra daugiau nei dešimt kartų pigiau. Ar vidutinis prancūzas uždirba dešimt kartų

daugiau nei lietuvis? Su prancūziška kortele skambučių kaina Prancūzijoje – 55 euro centai už minutę, tai daugiau kaip pusantro lito. Lietuvoje už minutę mokame 20–40 centų, tai vėlgi 3–5 kartus pigiau. Galbūt čia ir slypi keisto reiškinio paaiškinimas: Paryžiuje labai retai (palyginti su Lietuva) gatvėje, transporte žmonės kalbasi mobiliaisiais? Tai pernelyg brangu! Netgi prancūzui.

Paprasčiausiai paskaičiuokime prieš sakydami, kad lietuviai daug kartų skurdesni už vakariečius. Taip, maisto čia kartais galima nusipirkti ir pigiau – tačiau tik specialiose parduotuvėse emigrantams, neturtingiesiems. Pavyzdžiui, „Ed" tinklas. Bet netgi ten pigiau – tik firminė prancūziška produkcija, kuri Lietuvoje kainuoja dvigubai ar keliskart brangiau: prancūziški sūriai, vynai. Lietuvoje pats pigiausias rūšinis Bordo vynas kainuoja 15 litų, o Paryžiuje galima ir už penkis litus nusipirkti. Bet vėlgi, tik tokiose parduotuvėse kaip „Ed" – jos primena pirmuosius prekybos centrus Lietuvoje, prekės lentynose neretai išdėliotos su visomis pakuotėmis, kaip pakliuvo. Ten ne itin švaru, o *monsieur* ar *madame* jūsų ten greičiausiai nepavadins (gerai, jei *merci* pasakys). Dirba ten vėlgi emigrantai, kurie kartais prancūzų kalbos nelabai ir moka.

Bet dažniausiai, kad ir kas ten sakoma, Paryžiuje maistas brangesnis nei Lietuvoje – ypač mėsos gaminiai, dešros. Tokios kokybės mėsos produktai kaip Lietuvoje čia kainuoja tiek pat eurais (tai yra daugiau nei tris kartus brangiau). Tokia juoda duona kaip Lietuvoje čia laikoma prabanga ir parduodama specialiose parduotuvėse turtingiesiems. Esmė ta, jog Prancūzijoje yra parduotuvių turtingiesiems, vidurinei klasei ir vargšams. Dažnai tas pats produktas įvairiose parduotuvėse kainuoja skirtingai. Lietuvoje to nėra. Kadaise bandyta įsteigti „Saulutę" vargšams, bet paskui „Maximoje X" (buvusioje „Saulutėje") prekės kainavo tiek pat kaip ir „Maximoje XX" ar „Maximoje XXX".

Ne, nemanau, kad vidutinis prancūzas – turtuolis, palyginti su vidutiniu lietuviu. Kitas reikalas – vargšų klasė. Prancūzijos socialinės apsaugos sistemos – štai ko galėtų pavydėti mūsų varguoliai. Ji atrėmė smūgį, kai prasidėjo krizė. Labiausiai nukentėjo turtingieji: iš jų atėmė pusę pajamų, kad išdalintų vargšams (progresinis mokestis). 3 proc. pačių turtingiausių prancūzų užtikrina 55 proc. šalies biudžeto! Iš turtingų prancūzų atima daugiau nei pusę pajamų (tai jiems netrukdo likti milijonieriais). O pas mus?..

Valstybė vargšams moka už butą, komunalines paslaugas, duoda pinigų vaikų mokslams: vargšams, palyginti su Lietuva, čia rojus. Jie iš viso nemoka mokesčių, atvirkščiai, gauna pagalbos. Tačiau tai nereiškia, kad vargšai gali sau sėdėti brangiuose restoranuose, keliauti po pasaulį. Ne, jie lieka vargšais – sėdi savo kvartale, savo ankštuose butukuose, geria pigų vyną iš „Ed", pigią kavą prastoje kavinukėje kur nors Paryžiaus priemiestyje. Ypač blogai neturtingiems, dažniausiai ne baltosios rasės jauniems žmonėms. Jie uždaryti Sen Deni (Saint-Denis) tipo getuose už Paryžiaus ir ten dūsta, neturėdami galimybės gauti normalų darbą, tapti normaliais prancūzais. Dėl to kyla masiniai neramumai, padeginėjami automobiliai, plėšiamos parduotuvės. Ar tikrai norite būti neturtingu prancūzu, kurį išlaiko valstybė, duodama jam minimumą?

Prancūzija – įvairialypė. Bet kokia prasmė džiaugtis, kad prancūzai turi bėdų? Verčiau imti pavyzdį iš tų geresnių dalykų, kuriuos sugebėjo sukurti prancūzai bėgant šimtmečiams. Tarkim – nuostabios poilsio zonos Paryžiuje, kokių nėra Vilniuje. Tarp akmens, triukšmo – staiga aptvertas skveriukas, apsodintas aukštais krūmais, dažnai rožėmis, aikštelė su sūpynėmis vaikams (minkšta guminė danga), suoliukai, neretai paslėpti kampuose tarp krūmų, norint sukurti intymumo jausmą. Ten būtinai yra geriamojo vandens fontanėlis. Dažnai – fontanas ar dirbtinis vandens telkinys. Sukuriamos net dirbtinės upės.

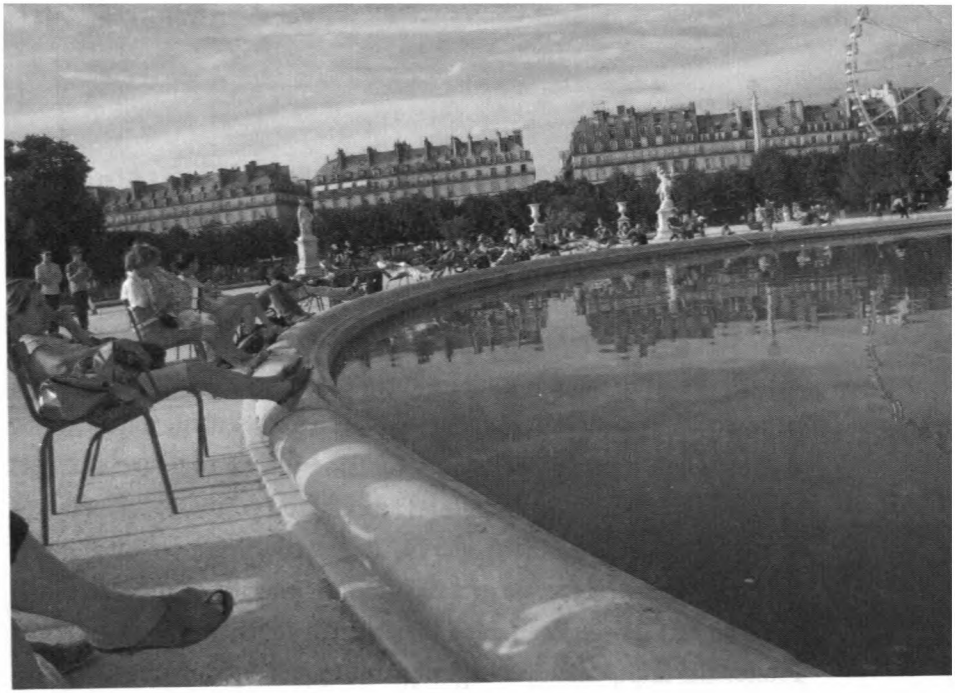

Prancūzai mėgsta sėdėti miesto centre prie vandens. Paryžius – ne tik Senos, bet ir fontanų, dirbtinių ežerų bei upių miestas. Parkų miestas: esant geram orui tūkstančiai paryžiečių guli žaliose vejose, valgo sumuštinius, žiūri į vandens telkinius, kuriuose dažnai plaukioja gulbės. Aišku, mes turime tokį stebuklą kaip Trakai (bet ar lengva ten rasti kur pagulėti prie ežero?). Mes turime upę, tekančią per Vilnių. Tačiau, palyginti su Paryžiumi, nėra kur pasislėpti nuo miesto triukšmo, atsigauti ir pailsėti. Parkas prie Katedros – atviras. Čia nėra užkampių, kur galima būtų atsisėsti tarp rožių krūmų ir ramiai skaityti knygą. Nėra nei centre, nei naujuosiuose Vilniaus rajonuose. Apie intymias uždaras zonas niekas negalvoja. Ne tas mentalitetas. Posovietinio mentaliteto valdininkų nedomina, kad žmogus jaučia poreikį pasislėpti nuo svetimo žvilgsnio. Paskutiniai Vilniaus skveriukai valdžios buvo parduoti ir virto statybų aikštelėmis, geriausiu atveju – sumažėjo iki minimumo. Paryžiuje tokie skverai – neliečiami. Jei valdžia drįstų juos sumažinti – prasidėtų revoliucija.

Tualetai-automatai, higieniniai paketai ir dėjimasis ponais

Stebina, kiek daug Prancūzijoje išradimų, gerinančių gyvenimo patogumą. Pavyzdžiui, šiemet Paryžiuje įrengia naujus nemokamus tualetus-automatus tiesiog gatvėse. Seniau į tokį tualetą nepatekdavo dienos šviesa – beveik kiekvienas tokiame tualete užsidaręs žmogus patiria klaustrofobijos priepuolį. Dabar lubos permatomos, užlietos dienos šviesos. Kada Lietuvoje visi tualetai bus nemokami ir tokio pat lygio? Valstybė privalo gerbti gamtinius poreikius – ne kiekvienas žmogus turi pinigų brangiam tualetui. Ką tokiu atveju jam daryti? Prancūzija kompensuoja netgi higieninių paketų kainą, ir tai teisinga. Kodėl moterys turėtų tuštinti savo pinigines, kitaip nei vyrai, kurių fiziologija nereikalauja higieninių paketų?

Viename iš straipsnių jau rašiau apie prancūzų transporto patogumą, apie tai, kaip viskas apgalvota: autobusas nestoja stotelėse, kuriose nėra norinčių įlipti ar išlipti keleivių. Ir durys atidaromos ne visos, o tik tos, prie kurių stovi keleivis. Tačiau šiandien aš susimąsčiau: ar dėl sutaupyto benzino ir laiko verta keleivio smegenis apkrauti papildoma užduotimi – nepamiršti nuspausti mygtuko, kad vairuotojas suprastų, jog reikia sustoti, atidaryti tas, o ne kitas duris? Jei atvyksite į Paryžių, perspėju, patirsite stresą, bandydami patekti į metro vagoną ar išlipti iš jo. Prancūzai be perstojo kuria naujus išradimus – kad būtų patogiau. Tačiau jie tiek visko išrado, kad galima lengvai susipainioti. Įvairiu laiku jie sukūrė metro vagonus su visiškai skirtingomis durimis.

Vienuose vagonuose yra mygtukas, kurį reikia nuspausti norint atidaryti duris. Kituose mygtuko neieškokite – kol ieškosite, traukinys nuvažiuos. Ieškokite rankenos, kurią reikia pasukti – ir dar ne

žemyn, o kažkodėl į viršų! Tik tada durys atsivers. O užmiestinėse Paryžiaus linijose yra tokių traukinių, kur duris reikia atidaryti jėga, traukiant į skirtingas puses už abiejų rankenų! Bet įdomiausia, kad naujausiuose vagonuose prancūzai galų gale sugalvojo, kas iš tikrųjų paprasčiausia – kad durys atsidarytų ir užsidarytų automatiškai, be keleivio pagalbos. Vienoje iš Paryžiaus metro linijų – Pirmojoje – keleiviai gali atsipalaiduoti ir įlipti bei išlipti neieškodami mygtukų ar rankenėlių. Tai yra jie pasiekė mūsų posovietinį paprastumą.

Gyvenimo supaprastinimo idėja labai populiari Prancūzijoje. Prancūzų žiniasklaida nuo ryto iki vakaro kalba apie tai, kaip naudinga keliauti be automobilių, vaikščioti pėsčiomis, valgyti paprastą, o ne perdirbtą maistą. Pasikvietę aperityvui prancūzai dažnai vaišina žaliomis pjaustytomis morkomis, brokoliniais kopūstais... Jokių sūrių, riešutų, bulvių traškučių. Mūsuose tokį šeimininką palaikytų šykštuoliu. Prancūzijoje krimsti morką, kaip triušiui, – prabanga.

Kai kuo prancūzai juokingi, atrodo kaip vaikai. Bet vis dėlto jų gyvenimo trukmė viena ilgiausių pasaulyje. Moterys vidutiniškai gyvena 85 metus, vyrai – beveik 80 metų. Lietuvoje vyrai gyvena mažiau kaip 65 metus, moterys 75–77 metus. Kodėl toks skirtumas? Bandau suprasti. Pažįstamas prancūzas rašytojas ką tik atšventė septyniasdešimtmetį. Jis turi daugybę planų: sugalvojo atsidaryti tinklaraštį internete, pritraukti jaunų skaitytojų. „Manęs dar laukia dvidešimt penkeri metai – galiu pradėti naują gyvenimą“, – sako jis visiškai rimtai. Lietuvoje nesu sutikęs ne tik septyniasdešimtmečio, bet ir šešiasdešimtmečio vyro, kuris sakytų, kad dabar prasideda jo naujas gyvenimas. Visi galvoja apie gyvenimo pabaigą.

Stebina prancūzų sugebėjimas susikurti teigiamą nuotaiką. Žinoma, jie turi būti dėkingi savo kultūrai, kuri nepakenčia liūdesio, makabriškumo, melancholijos. Neseniai nusipirkau knygą apie prancūzų aristokratiją XI–XII a. Ir štai jau prieš tūkstantį metų grafų ir

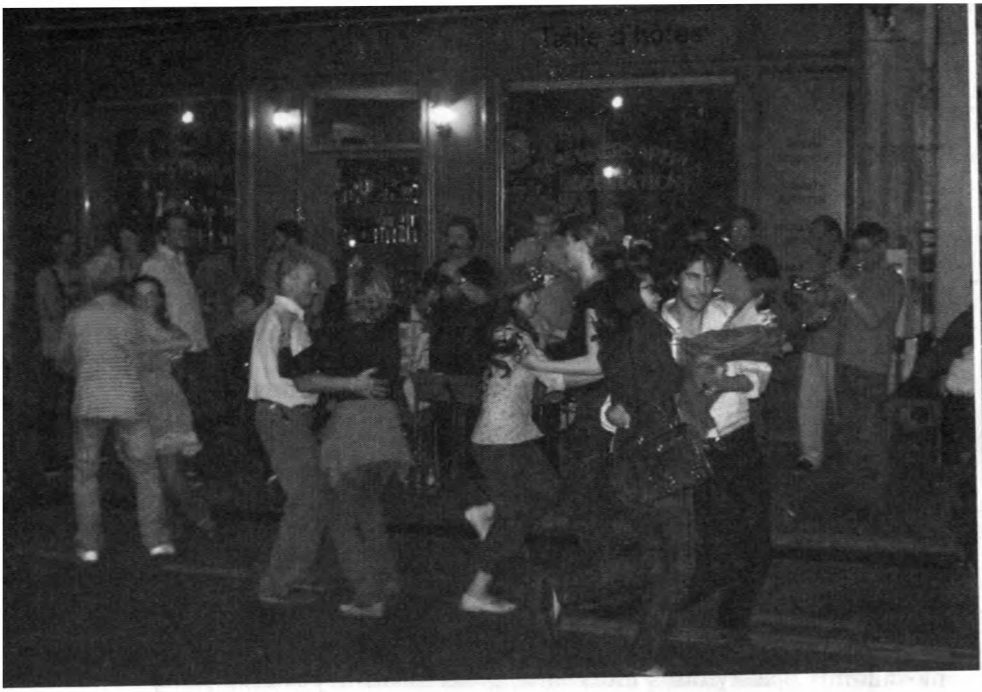

kunigaikščių luome blogu tonu buvo laikoma nebūti puikios nuotaikos, nejuokauti, neberti šmaikštybių. Buvo manoma, kad liūdesys – priklausymo žemesniesiems luomams požymis! Liūdėti turėjo teisę tik valstiečiai, tarnai. Rūpesčiai irgi buvo uždrausti tarp aristokratų: jie pritiko tik prekeiviams. Grafai ir grafienės, kunigaikščiai ir kunigaikštienės privalėjo visą laiką būti puikios nuotaikos – tai buvo priklausymo aukščiausiajam luomui požymis.

Ar ne todėl prancūzai visuomet veržiasi demonstruoti puikią nuotaiką – kad būtų aristokratai? Restorane jie visada turi pajuokauti su oficiantu. Persimesti keliais žodeliais, parodyti sąmojį. Jeigu jie to nepadarys – nepasijus pakylėtai. Juos palaikys kažkokiais valstiečiais ar prekeiviais. O jie visi nori būti *monsieur* ir *madame* – ponais.

Taip, tai žaidimas – bet jį žaidžia visa visuomenė. Tūkstančius metų. Ir tai toks žaidimas, kuris galų gale sukuria teigiamą atmosferą, žmonės pamiršta apie savo liūdesį, problemas – o jų, aš esu tikras, prancūzai turi ne mažiau nei mes.

Patyrę nesėkmę, nemalonų įvykį, jie stengiasi pabėgti nuo tamsių minčių. Niekam nepasipasakodami jie, viena vertus, sau tarsi ir kenkia. Tačiau tik atrodo, jog papasakojus visam pasauliui apie savo problemą, nelaimę, parodžius visiems savo savijautą tau pasidarys lengviau. Iš tikrųjų visa galiausiai baigiasi tuo, kad savijauta įsitvirtina. Tai vadinama veidrodžio efektu: jūs susigyvenate su liūdno, kupino problemų, kompleksuoto žmogaus įvaizdžiu. Vaidindami linksmą, nerūpestingą – kad ir kokia būtų sielos būsena, – jūs greičiau toks ir tampate! Dešimt kartų per dieną vadindami vienas kitą ponia ir ponu, jūs galiausiai tampate ponų pasaulio dalimi, imate save gerbti. Ar ne todėl Lietuva viena pasaulio lyderių pagal savižudybių skaičių, o prancūzai tarp „atsiliekančių", nes mano, kad gyvenimas – tai dovana ir ja reikia mėgautis, netgi neturint nė santimo kišenėje?

Trumpai apie lietuvišką ir prancūzišką rasizmą

Lietuvoje užpuolami kitų rasių atstovai, vengiama tamsiaodžių sportininkų, dainininkų. Viena mano pažįstama vilnietė, pamačiusi gatvėje juodaodę merginą, pasakė man: „Aš ne rasistė, bet, Dieve mano, – kokia ji vis dėlto juoda! Košmaras!“ O juk mano pažįstama – žmogus su aukštuoju išsilavinimu, mokslų daktarė. Tai ir yra instinktyvusis rasizmas. Baisėtis kitos rasės, kitos religijos, tautybės žmogumi: „Dieve mano, koks jis juodas!“ Vienas prancūzas (baltosios rasės) man pasakojo, kad Kongo kaime, pamatę grupę baltųjų turistų, juodaodžiai vaikai rėkė iš siaubo.

Mes jau pripratome prie to, kad miela, kaip Kongo gyventoja atrodanti juodaodė gali švariai, be akcento kalbėti prancūziškai ir būti prancūze. Tarp kitko, čia, Prancūzijoje, man teko pavartyti prancūzų kalba Adolfo Hitlerio „Mano kovą“. Būsimasis fiureris prancūzus kaltina tuo, kad jie pradėjo maišyti europietišką kraują su afrikietišku, aukštesnę rasę su žemesne. Šioje knygoje dar nesijaučia Aušvico krematoriumo dūmų – bet kuras krosnims jau paruoštas.

Ir vis dėlto nesiruošiu čia girti prancūzų už jų pakantumą juodiesiems, mulatams, azijiečiams, kurie laikomi lygiateisiais prancūzais (neretai gatve eina prancūzų vaikų grupės, kuriose baltaodžių būna ne daugiau kaip pusė). Norėčiau pasakyti ką kita – kad Prancūzijoje ne viskas taip paprasta. Yra dalykų, apie kuriuos ir ten nekalbama.

Taip, juodaodžiai prancūzai niekam Prancūzijoje nesukelia kvailų šūksnių: „O Dieve, koks jis kitoks nei aš, mielasis!“ Jei gyventi nebaltam žmogui – tai tik ne Lietuvoje, kur į jį žiūrima kaip į marsietį. Jam reikia gyventi Paryžiuje. Tačiau, kai pradedi galvoti, kyla daug klausimų, susijusių su rasizmu Prancūzijoje. Kitokiu rasizmu. Pavyzdžiui, kur juodieji, mulatai, azijiečiai Prancūzijos parlamente? Kiek

miestų merų Prancūzijoje nebaltosios rasės? Kiek juodaodžių vadovauja stambioms kompanijoms, bankams, kiek jų yra milijonieriai?

Deja, tokių beveik nėra. Užtat apsauginiankai prie kiekvieno viešbučio durų, kiekvienos parduotuvės – beveik visada juodaodžiai. Kita vertus, nė viename restorane, nė vienoje Paryžiaus kavinėje nesutikau juodaodės padavėjos. Ar ne keista? Suvokti tokio reiškinio priežastis nesunku: pietaujantiems restoranuose klientams (o leisti sau ten valgyti dažniausiai gali baltieji), ko gero, būtų nelabai malonu, jeigu juos aptarnautų juoda kaip anglis afrikietė, tegul ir be akcento kalbanti prancūziškai. Restorano savininkas ne rasistas, bet jis galvoja apie pelną. O kas, jei aš būčiau juodaodė ir eičiau samdytis tokiam darbui restorane? Kaip paaiškintų nenorą mane priimti, jei būtų laisva darbo vieta?

Prancūzijoje nepalyginamai didesnė žodžio laisvė nei Lietuvoje. Čia galima kalbėti apie bet ką. Bet yra dalykų, apie kuriuos priimta garsiai nekalbėti. Aš įsitikinęs, kad ir apie šią problemą būtų galima surasti kokio nors prancūzų publicisto knygutę – bet jos tiražas minimalus, skirtas siaurai auditorijai. Pagrindiniai Prancūzijos laikraščiai nerašo, kodėl juodieji nevadovauja Prancūzijos miestams ir neposėdžiauja parlamente. Neakcentuoja klausimo – ir jo kaip ir nėra.

Kita vertus, visiškai ignoruoti problemos Prancūzija negali: specialiai skiria vieną ar du ministerijos postus ne baltosios rasės atstovams. Bet būtinai nereikšmingą postą. Ir beveik būtinai nebaltajai moteriai (neatsimenu nebaltojo vyro ministro) – nes taip iškart nušauna du zuikius: išvengia kaltinimų dėl spalvotųjų ir moterų ignoravimo. Lygiai tas pats ir su pagrindinių prancūziškų televizijos kanalų vedėjais – būtinai bus vienas ar du tamsiaodžiai. Bet ar toks žaidimas ką keičia iš esmės? Amerikiečiai išsirinko tamsiaodį prezidentą. Prancūzijoje net pagalvoti apie tai niekas nedrįsta. Ir tai greta begalinės Prancūzijos meilės Afrikai ir nuolatinio dėmesio savo bu-

vusių kolonijų problemoms. Bet ir suprasti galima: JAV spalvotosios rasės atstovai dešimtmečius kovojo už savo teises. Prancūzijoje tokio judėjimo nebuvo (amerikietiško tipo vergovės ir rasizmo čia irgi nebuvo). Toks įspūdis, kad spalvotieji Prancūzijoje susitaikė su tuo, jog nematys valdžios nei turtų aukštumų – dėkui Dievui, „apačioje" jų gyvenimas gana pakenčiamas. Jo gali pavydėti ne tik visi Afrikos juodaodžiai, bet ir Lietuvos baltieji.

Tarp kitko, mes čia kalbame apie nebaltus žmones, gimusius Prancūzijoje ir perėjusius visą prancūzų švietimo sistemą. Mat yra dar visai kitokių nebaltų „prancūzų" – paskutiniųjų dešimtmečių

emigrantų, atvažiavusių į Prancūziją ir geriausiu atveju prancūziškai kalbančių su akcentu (dažniausiai jie blogai moka kalbą). Jiems priklauso mažos pigių suvenyrų, įvairių namų apyvokos reikmenų parduotuvėlės, restoranėliai, išsimėtę po visą Paryžių. Tryliktajame Paryžiaus rajone – kinų, tailandiečių, vietnamiečių restoranų rojus. Sakoma, kad Paryžiaus kinai gyvena amžinai. Jie niekada nemiršta. Mat jie visi panašūs, mirusiojo vietą iš karto užima kitas kinų bendruomenės narys. Kur dedamas mirusiojo kūnas – apie tai sklinda legendos.

Lietuvoje, nepamirškime, nėra čia gimusių ir užaugusių kitos rasės žmonių. Tokių, kurie pradinėse klasėse būtų mokęsi Maironį ir be akcento kalbėtų lietuviškai. Ar reikės tai patirti ir Lietuvai? Lietuvos juodaodžiai, kinai, mulatai... Lietuvos patriotai. Ar galėtų jie kovoti už nepriklausomybę, kaip miško broliai? Kol kas mūsų sąmonę toks vaizdelis šokiruoja. Nors požiūris į kitas rases visai geranoriškas, mes vis dėlto linkę matyti lietuvį baltą. Ir juodaodžio meilės Maironiui ir kad jis save laikytų lietuviu – to priimti negalime. Aš nežinau atsakymo į šiuos klausimus. Rasizmas – sudėtingas reiškinys. Nuo Hitlerio iki mano pažįstamos vilnietės. Aš tik įvardiju problemą.

Kodėl prancūzai gailisi vargšų lietuvių

Vieną savo straipsnį baigiau teiginiu, kad Lietuva susikūrė kreivą veidrodį, į kurį žiūrint galbūt ir norisi kišti galvą į kilpą. Iš čia, iš Paryžiaus, Lietuvą matai kitaip – ir imdamas pavyzdį iš prancūzų pieši visai teigiamą šalies vaizdą.

Kodėl prancūzai taip mielai priima žmones iš posovietinio regiono? Kodėl jie tiek laidų skiria mirštantiems Afrikoje juodaodžiams, vargšams Palestinos arabams? Aišku, didelę reikšmę turi ir tokie jausmai kaip gailestis, užuojauta, humaniškumas.

Bet esu tikras, kad taip išsisprendžia dar vienas svarbus klausimas: visą laiką kalbėdamas apie gyvenimo sunkumus Zimbabvėje, Palestinoje (Lietuvoje!), Vakarų pasaulis užsitikrina savo pranašumą ir praneša savo piliečiams, kad jiems itin pasisekė. Prancūzų spaudoje dar nemačiau straipsnio, kur būtų rašoma, kad Lietuvoje oras švaresnis nei Paryžiuje. Kad lietuviškas gyvenimo tempas daug žmoniškesnis, vaikų ir tėvų santykiai kur kas šiltesni ir t. t. Prancūzai savęs nelygina su tais, kurie kuo nors už juos geresni. Jie save lygina tik su tais, kurie kuo nors blogesni.

Tačiau tai daroma ne specialiai. Tokia žmogaus prigimtis. Bet koks psichologas jums pasakys, kad negalima gyventi jaučiant, jog tave likimas drėbtelėjo į kažkokią siaubingą šalį, neįtikinėjant savęs, kad tau pasisekė gyventi tokioje vietoje. Bet gal Lietuva neturi jokių pranašumų – nei prieš Rytus, nei prieš Vakarus? Jų pilna, tik jie galbūt kitokie nei Prancūzijoje. Kad ir maistas – mėsos, pieno produktų kokybę itin vertina atvažiuojantys į Lietuvą vakariečiai. Prancūzijoje viskas seniausiai gaminama pramoniniu būdu, fermeriai nyksta – milžiniškos korporacijos gamina nežmoniškus produkcijos kiekius, naudodamos naujausias technologijas. Produktyvumas sti-

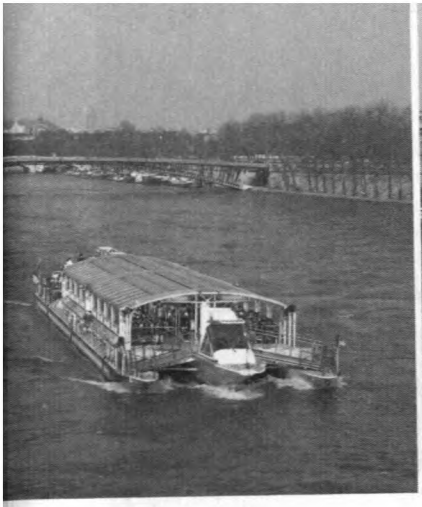

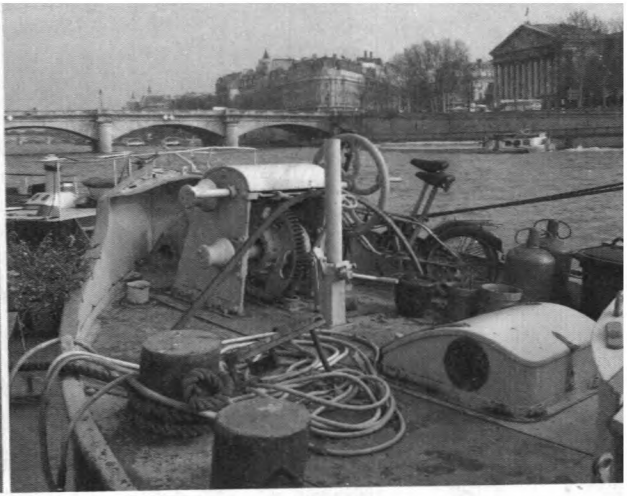

muliuojamas su chemijos, pakaitalų pagalba. Prancūzijoje yra kokybiško maisto, tačiau jis labai brangus ir prieinamas tik turtingiesiems. Mūsų šalyje kol kas ir vargšai valgo kokybišką maistą. Žinoma, aš kalbu apie tendenciją, o ne apie taisyklę.

Šiandien milžiniškų problemų Prancūzijoje kelia upių tarša – kai kuriose jų draudžiama žvejoti, nes žuvys tapo nuodingos. Užkariaujantis Vakarus pramoninis bumas, globalizacija dar tik artėja prie Lietuvos. Atsižvelgiant į nedidelę mūsų šalies rinką, abejotina, ar jie sugebės taip sugadinti vandens telkinius, gamtą, kaip tai jau įvyko Vakarų šalyse. Lietuva šiuo atžvilgiu vis dar atrodo kaip miškų ir ežerų oazė, palyginti su padalinta linijomis, suskirstyta į tikslius stačiakampius (jie itin gerai matyti iš lėktuvo) Vakarų žeme. Mes irgi turime gamtosaugos problemų, tačiau jos nesulyginamos su tomis, kurios iškyla tokioms šalims kaip Prancūzija.

Lietuvoje aukštas medicinos ir išsilavinimo lygis – kad ir ką ten besakytų. Lietuvių medikų kvalifikacija vertinama visame pasaulyje, jie išskėstomis rankomis laukiami bet kurioje šalyje. Lietuvišką švietimo sistemą mes kritikuojame – ir tai gerai. Tačiau mano pažįstama, išvykusi mokytis į garsųjį Rytų kalbų institutą Paryžiuje, po metų grįžo į Vilniaus universitetą. Ten grupėje (ji studijuoja kinų

kalbą) 40 žmonių! Jos nuomone, Lietuvoje ji gauna daugiau. Savaime suprantama, prancūzų švietimas turi daug pranašumų, ypač verta būtų perimti mąstymo laisvę, prancūzams į galvas kalamą nuo pat darželio. Bet lietuviai – išsilavinę žmonės. Ir jie žino, kad šiuolaikinės Prancūzijos sostinė Paryžius, o Airijos – Dublinas. O aš vakar Paryžiaus parduotuvėje viename iš Europos Sąjungos žemėlapių su nuostaba perskaičiau, kad Lietuvos sostinė – Kaunas. Ir pašte ilgai aiškinau ten dirbančiam jaunam vyrui, kad Lietuva – Europos Sąjungos šalis ir kad ji ne Afrikoje.

Taip, Lietuvoje atlyginimas du tris kartus mažesnis nei Prancūzijoje – bet ir pavalgyti kuklioje kavinėje Lietuvoje galima už 15–20 litų, o ne už 15–20 eurų. Lietuviai moka taupyti, pirkti kelis litus kainuojančius drabužius „Humanoje", taip išlikdami ne ką skurdesni nei dauguma prancūzų.

Galų gale pažvelkim į rytus. Kodėl gi mums nesusidomėjus rytiečių požiūriu į mus, kaip kad žiūri prancūzai į save mūsų akimis, savosios Afrikos akimis? Pakanka paskaityti ukrainietišką, baltarusišką spaudą, kad pajaustum, jog į rytus nuo Lietuvos esančių šalių gyventojai pavydi lietuviams. Juk mes nebevertiname savo narystės NATO ir ES – o Ukrainai tai tik svajonė. Mums nereikia nei vizų, nei užsienio pasų, kad galėtume sėsti į mašiną ir važiuoti į Paryžių ar Romą. Mes labai greitai pripratome prie patogumų. Ir nevertinam to, ką turim. O Europos Sąjungą iš visų pusių supa šalys, besibeldžiančios į laimingo uždaro klubo duris. Negudrausime: Europos Sąjunga – viena iš sėkmingiausių pasaulyje valstybinių sąjungų. Gyvenimo vieta, kurios link veržiasi viso pasaulio emigrantai. Kaipgi mes jaustumės būdami už šios sąjungos ribų?

Susikurti pozityvų veidrodį – nesunku. Jei neturi pinigų, gali džiaugtis, kad esi sveikas. Kad turi laiko žiūrėti į medį, į paukštį, o kiti jo neturi. Kad turi stogą virš galvos. Yra ko valgyti pietums. Kad turi

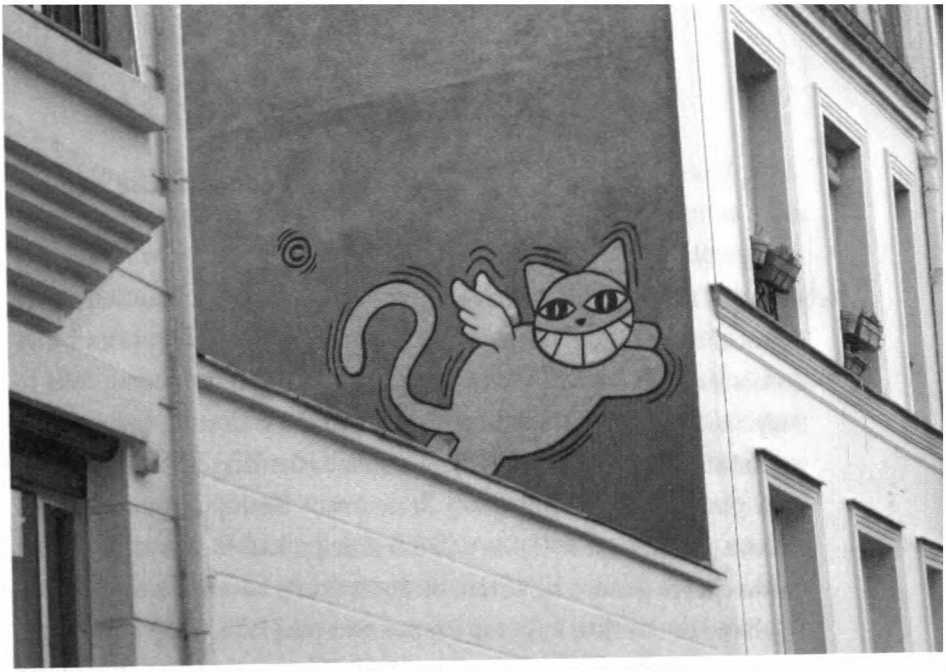

laisvę – tik sugebėk ja naudotis. Sėsk į savo mašiną – kad ir dešimties metų senumo – ir važiuok, kur nori.

Ko jau ko, o gyvenimo filosofijos iš prancūzų pasimokyti galima. Buvimo visada patenkintiems savo likimu. Kiekvienas turi kompleksų, nesėkmių, retas pasiekia tai, ko link veržiasi. Tačiau jeigu tavyje gyva tam tikra kultūros primesta pareiga būti laimingam, plačiau žvelgti į gyvenimą, vertinti patį gyvenimą ir tas galimybes, kurias jis vis dėlto tau suteikia, tai tu ir kursi savo įvaizdį šiuo pagrindu. „Taip, aš turiu problemų, bet aš laimingas, kad gyvenu tokioje šalyje kaip Prancūzija.“ Tai visų sluoksnių prancūzai kartoja kaip užkeikimą kiekvieną dieną. Ir galų gale pajunta, kad jie iš tikrųjų gyvena vienoje geriausių pasaulio šalių. Lieka tik pasekti šiuo pavyzdžiu ir kas rytą sau kartoti: „Taip, aš turiu problemų, bet aš laimingas, kad gyvenu tokioje šalyje kaip Lietuva.“

Pinigų nėra, o restoranuose sėdime

Netikiu savo ausimis – biudžeto deficitas Prancūzijoje jau šiandien siekia 7 procentus ir toliau didėja. Prancūzija pinigų neturi, bet šiomis dienomis sumažino PVM restoranams nuo 19,5 iki 5 procentų. Dėl to Paryžiaus restoranuose kainos nukrito 10–20 procentų. Ir jie pakėlė minimalią algą. JAV ir Anglijoje bankai atleidžia darbuotojus, nes nėra pinigų jų algoms, – o visi Prancūzijos bankų darbuotojai savo vietose. Prancūzija ir toliau palaiko iliuziją, kad niekas nepasikeitė, viskas čia yra gerai, o krizė tėra tik žodis (kuris beveik nevartojamas).

Bandau suvokti, kaip tas Prancūzijai pavyksta. Kaip galima gyventi kaip anksčiau, jei nėra pinigų? Juk Lietuvoje viskas atvirkščiai: nėra pinigų – ir mažina atlyginimus, kelia mokesčius, atima dalį išmokų iš pensininkų, našlių ir motinų. Atsakymas labai paprastas: pinigų – ir didžiules sumas – Prancūzija tiesiog skolinasi. Bet bankai jau nebeduoda tiek, kiek jai reikia. Dėl to Prancūzijos prezidentas nusprendė pasiimti pinigų iš gyventojų. Jei manote, kad tai bus paprastos obligacijos, kurias gyventojai pirks savo noru, – apsirinkate. Galbūt savanorių ir atsirastų, bet ar jų bus tiek, kad užtektų respektabiliam prancūzų gyvenimui palaikyti?

Dėl to imta kalbėti apie priverstinį skolinimą (*emprunt forcé*). Ar esate apie tokį girdėję? Vėl netikiu savo ausimis: kaip galima priversti žmones atiduoti santaupas valstybei? Mano galva, net SSRS tokių dalykų nebuvo. Pasirodo, galima. Pasirodo, per pastaruosius du šimtmečius Prancūzija to ėmėsi jau aštuonis kartus. Beje, paskutinį kartą ne taip seniai – aštuntame dešimtmetyje, prezidentaujant Fransua Miteranui (François Mitterande). Kiekvienam gyventojui bus prisakyta atiduoti valstybei tam tikrą eurų kiekį. O valstybė juos grąžins jums, kai krizė baigsis ir ji praturtės!

Man asmeniškai tokia demokratija kelia šoką. Ir tai, kad prancūzai pasirengę tam paklusti, jei toks sprendimas bus priimtas – nes taip jau buvo ne kartą ir tai prancūziška tradicija. Iš pradžių vyriausybė skolinasi iš bankų, o kai bankai jau nebeduoda, nes valstybė, atrodo, eina prie bankroto, ji rekvizuoja savo piliečių santaupas.

Staiga prisiminiau vieno savo pažįstamo prancūzo žodžius, kad rusai visas komunizmo idėjas ėmė iš prancūzų. Ir prisiminiau savo pirmąją kelionę į Prancūziją devinto dešimtmečio pradžioje, tada man pasirodė, kad atsidūriau SSRS: pirmiausia dėl socialinių valstybės programų. Bet taip pat ir dėl biurokratinio aparato: prancūzų biurokratas stebėtinai primena sovietinį (ir lietuvišką, kuris išaugo iš sovietinio). Jis žiūri į tave ne kaip į žmogų, o kaip į tuščią vietą. Ir sako: „Ne, negalima, mesjė." Skirtumas tik tas, kad priduria „mesjė".

Kuo ilgiau čia gyvenu, tuo labiau įsitikinu, kad mus nuo Vakarų kai kur skiria praraja, o kai kur mes tokie patys kaip ir jie. Kai girdžiu diskusijas per radiją, – prancūzai piktinasi, kaipgi čia dabar kone keturis kartus sumažino PVM restoranams, o kitiems nesumažino, – matau, kad jie čia niekuo nesiskiria nuo mūsų. „Restoranų verslas tiesiog turėjo savo lobistus vyriausybėje ir prastūmė įstatymą", – sako vienas iš laidos dalyvių. Kitas įsitikinęs, kad Prancūzija netrukus bankrutuos. „Negalima tiek skolintis ir nemažinti išlaidų. Mes – ant bedugnės krašto. Didžioji Britanija bankrutuos pavasariop, o mes po penkių mėnesių." Taigi čia juk mūsiškės kalbos apie Lietuvą su Latvija: mes ritamės žemyn paskui Latviją, atsilikdami penkiais mėnesiais.

Vadinasi, Lietuvos vyriausybė, mažindama atlyginimus, pensijas ir išmokas, elgiasi teisingai? Juokiasi tas, kas juokiasi paskutinis? Jei Prancūzija rytoj bankrutuos ir sužlugs, o Lietuva atsilaikys – nuskriaustos motinos, senukai ir vaikai galės pasakyti, kad vis dėlto Lietuvos valdžia buvo teisi. O jei atvirkščiai – pasiskolinti didžiuliai

pinigai (tarp jų ir paimti iš piliečių) atgaivins prancūzų ekonomiką ir Prancūzijai pavyks atsistoti ant kojų, taip ir neleidus savo piliečiams suvokti, kas yra krizė? Tada mes paklausime savo vyriausybės, kodėl ji skriaudė savo piliečius šitiek metų, kai galėjo pasiskolinti – bent iš Tarptautinio valiutos fondo. Ir vilkai būtų sotūs, ir avys sveikos. Tada pasakysime, kad mūsų valdžia tiesiog sukvailiojo, ir mes jai neatleisime. Taigi viskas priklauso nuo to, ar grius Didžioji Britanija su Prancūzija, ar ne. Kieno politika gudresnė ir įžvalgesnė? Belieka laukti.

Ne laukti, o gyventi. Kaip gyvena tie patys prancūzai, kurių tūkstančiai mėgaujasi saule pievelėse Paryžiuje. Norėčiau taip pagulėti, esant šiltam orui, parke prie Katedros. Arba bent jau Vingio parke. Bet mes neturime kur išsitiesti. Paryžiuje eini sau gatve, užsinorėjai miego, atsigulei po medžiu skverelyje ir nusnūdai. Pasnaudei pusvalandį ir eini toliau. Ir nė vienam policininkui nešaus į galvą tavęs

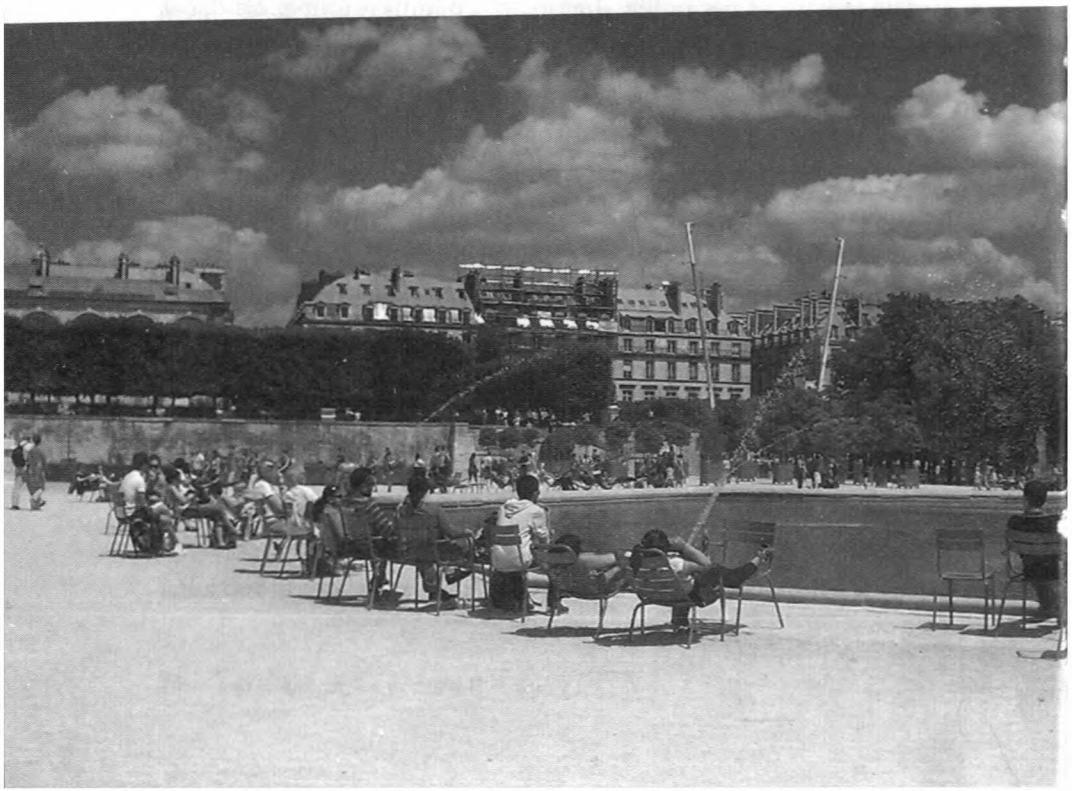

kelti: nes miestas, prancūzų nuomone, sukurtas piliečiams, kurie jame gyvena, jų reikmėms. Savo akimis mačiau inteligentišką moterį skvere prie metro stotelės „Porte d'Orléan", kuri miegojo po medžiu, pasikišusi po galva nedidelį rankinuką.

Prancūzija nesiliauna stebinusi. Rašiau kavinėje, pasidėjęs nešiojamąjį kompiuterį – ką tik priėjo prie manęs mergina ir kažką pasakė. Kavinėje triukšminga, ir aš nesupratau, perklausiau, buvau tikras, kad ji manęs kažko prašo. Ne, ji neprašė – ji pusryčiavo, bet apsigalvojo gerti kavą ir dabar, išeidama, siūlo išgerti man. Kad neprapultų. Drauge ji dar kartą įtvirtino savo kaip malonios (*gentille*) moters įvaizdį (svarbus kiekvienam išauklėtam prancūzui bruožas). Aš padėkojau jai ir dabar geriu kavą, už kurią sumokėjo ta mergina. Tai irgi Prancūzija. Bandau įsivaizduoti panašią situaciją Vilniaus kavinėje. Nepavyksta. Štai galbūt tuo mes ir skiriamės nuo prancūzų.

Lietuviški kompleksai, prancūziški musulmonai ir propaganda

Tolerancijos problema Lietuvoje – šiandien labai aktuali. Tiesa, dažniausiai kalbama apie draudimus organizuoti gėjų paradus. Prieš kelerius metus mačiau tokį gėjų paradą Paryžiuje. Buvo labai linksma ir visai nebaisu. Gėjai patys iš savęs juokėsi – jie tiesiog kvailiojo! Kvailai rengėsi, kvailai mosikavo didžiuliais pripūstais falais-balionais. Tai buvo tarsi cirkas. Paryžiečiai į tai žiūrėjo be baimės – kiekvieno prancūzo sąmonėje įrašyta, kad jo šalis užtikrina kiekvieno, net į tave nepa-

našaus, teises. Prancūzai didžiuojasi, kad jie patys demokratiškiausi pasaulyje.

Vis dėlto šiandien Prancūzijoje kyla klausimas, kaip toli gali nueiti demokratija. Lietuvoje draudžia gėjų paradus, o Prancūzijoje šią vasarą daugiau nei pusšimtis parlamento deputatų palaikė įstatymo projektą dėl draudimo nešioti burką šalies teritorijoje. Burka – tai musulmoniškas apdaras, visiškai uždengiantis moters kūną: veidą,

liemenį, rankas, kojas. Moteris į tokius maišus kiša ne visose musulmoniškose šalyse – dažniausiai Saudo Arabijoje, Afganistane, Irane. Paskutiniu metu Prancūzijos gatvėse tokių „prancūzių" pasirodydavo vis daugiau. Netgi neįmanoma suprasti, kas gatve eina tame juodame maiše – vyras ar moteris. O gal tai teroristas? Juk labai paprasta, remiantis žmogaus teise gatvėje vilkėti drabužius, atitinkančius jo tautybę, tikėjimą, leisti musulmonams slėpti savo veidą ir kūną. Daugelis prancūzų ištikti šoko ir organizuoja judėjimus, palaikančius įstatymo projektą dėl draudimo dėvėti burką Prancūzijos teritorijoje. Jei tau nepatinka – emigruok pas talibus į Afganistaną.

Štai jums ir demokratija. Prieš penkerius metus panaši diskusija visuomenėje kilo dėl musulmonių merginų (ir mergaičių), kurios mokyklose ryšėjo fuliarus. Šis galvos dangalas slepia tik moters plaukus ir kaklą, veidą palikdamas atvirą. Tačiau buvo nuspręsta, kad, leidus musulmonams į mokyklą eiti su savo religiniais drabužiais, žydams su savais, budistams su savais, induistams su savais, krikščionims su savais, čia jau bus ne mokykla, o cirkas! Prancūzijoje labai griežtai prižiūrima, kad Bažnyčia būtų atskirta nuo valstybės ir valstybinių įstaigų. Po ilgų diskusijų uždraudus musulmonėms mokinėms dėvėti fuliarą, Prancūzijos musulmonai atlyžo. Šiandien musulmonė priėjusi prie mokyklos nusiriša savo fuliarą.

Bet gatvėje dėvėti fuliarą ji gali. Paryžiuje pilna afrikiečių spalvingomis suknelėmis, indžių su sariais, Azijos gyventojų su tiubeteikomis ir t. t. Be šitos įvairovės Paryžius – ne Paryžius. Dar nėra buvę, kad Prancūzija siektų reguliuoti žmonių aprangą gatvėje. Vis dėlto pastaraisiais mėnesiais prancūzų demokratija pirmą kartą laiko egzaminą: ji nori sutrukdyti Prancūzijos musulmonėms vaikščioti „maišuose". Baltosios paryžietės skambina į televiziją ir sako, kad moters maiše vaizdas jas gąsdina, tai sukelia šoką. Kokią teisę turi kitas žmogus gąsdinti savo kaimyną? Mano laisvė baigiasi ten, kur

aš kėsinuosi į kito laisvę. Prognozuojama, kad, neuždraudus burkos, rytoj kai kuriuose Prancūzijos sostinės arabų kvartaluose vaikščios vien tik žmonės „maišuose".

Beje, visi skambinę į televizijos laidą savo kalbą pradėdavo taip: „Aišku, mes gyvename pačioje geriausioje, pačioje demokratiškiausioje pasaulio šalyje, bet..." Tai kaip burtažodis. Ir, matėsi, jie tai kalbėjo nuoširdžiai. Kiekvienas prancūzas nuoširdžiai įsitikinęs, kad Prancūzija – geriausia pasaulio šalis.

Man taip neatrodo. Prancūzija turi labai daug problemų – ne mažiau nei Lietuva. Bet aš draugiškai pavydžiu prancūzui, kuris, kad ir kokie būtų jo asmeniniai reikalai, rytą pabunda jausdamas, kad jam labai pasisekė gyventi rojuje. Man tai kai kuo primena senus laikus, kai mus nuo ryto iki vakaro mokė, kad gyvename „pirmaujančioje pasaulio šalyje", kad esame „viso pasaulio priešakyje". Tuomet aš pagalvojau: ar tikrai propaganda – visada neigiamas reiškinys? Aišku, tai labai subtilus instrumentas. Ir mūsų žmonės ne tokie kvaili, kad gyvendami sąvartyne tikėtų propaganda, jog gyvena rojuje.

Bet klausimas šiek tiek kitoks: ar tikrai mes gyvename sąvartyne, kaip mus nuo ryto iki vakaro tikina lietuviška žiniasklaida, o ypač interneto komentatoriai, sėdintys Didžiosios Britanijos ar Airijos sąvartynuose? Juk, regis, nesant teigiamos propagandos, jos vietą užima neigiama. Atrodo, kad žmogus – tokia patikli būtybė, jog iš viso negali gyventi, jei jam ko nors neįteigia.

Būna Gėbelso propaganda, kai juoda vadina balta. Bet būna ir prancūziško tipo propaganda, kuri ne meluoja, o tik išryškina vienas puses ir nustumia į šešėlį kitas. Tai suprasti labai svarbu. Kas pas mus, kalbėdamas apie Lietuvos problemas, pradeda pokalbį taip, kaip prancūzai: „Mes gyvenam vienoje geriausių pasaulio šalių, bet..."? Ne, koks nors korupcijos, vagystės, netinkamo deputato elgesio atvejis – iškart priveda prie išvados, kad mes gyvename baisioje „bananų

respublikoje“! Paklausykite – garbės žodis, juk taip negalima. Juk taip mes nuvarysim į kilpą visus lietuvius.

Ačiū Dievui – mes neturime burkos problemos. Ir faktiškai nėra nacionalinių, religinių konfliktų. Viena bėda (ir dar kokia!) mažiau nei Prancūzijoje (JAV, Ispanijoje ir t. t.). Pasidžiaukime. Gegužę į Lietuvą kelioms dienoms atvykę moksleiviai iš Liono (viena jų gyveno pas mus, kartu su mano dukterimi) vaikščiojo po Vilnių kaip apsvaigę. Išvažiuodami jie verkė! Prancūzai norėjo likti gyventi Lietuvoje! Jie sakė, kad pas juos nėra tiek žalumos, nėra tokių pigių kavinių, nėra tokio žmoniško gyvenimo tempo. Vienas mano pažįstamas italas Vilnių pavadino Rytų Florencija. Kitas, ispanas, atvažiavo gyventi į Vilnių, nes „pavargo nuo Ispanijos“. Užsieniečiai nesupranta, kodėl mes skundžiamės, užuot mylėję savo šalį ir stengęsi ją gerinti. Kaip tą daro prancūzai, italai, švedai...

Gėjų paradas Paryžiuje: beprotybės ar laisvės protrūkis?

Kas iš tiesų yra laisvė? Atšaukiami tam tikri tabu ir pasaulis ima, tegul pusę dienos, eiti iš proto. Man tiesiog labai „pasisekė" – kartą per metus Paryžiuje būna gėjų paradas ir aš kaip tik tą dieną čia. Maniau, pamatysiu baisius iškrypėlius, o pamačiau klounus. Jausmų nepavadinsi vienareikšmiais. Nuo pasišlykštėjimo ir atmetimo (kai homoseksualai žingsniuoja gatvėmis apnuoginę sėdmenis) iki juoko ir euforijos. Dabar paaiškinsiu, kaip įmanoma euforija, kai žiūri į tokį reginį.

Nežinau, kaip vyks Lietuvos homoseksualų eitynės (jei jiems leis): bijau, kad lietuviškai. Eis rimtais ir piktais veidais, reikalaudami teisių. Paryžiaus homoseksualai irgi reikalavo teisių – bet tai nenulėmė

parado dvasios. Paryžiaus gėjai ir lesbietės patys iš savęs kvatojosi! Siaubingas neskoningumas. Nesuprantu, ar iš tiesų jų toks skonis, ar jie tyčia kabinasi prie nugaros sparnus, o prie galvos ūselius: įsivaizduokite sau dešimt vyriškių – įvairiaspalvių drugelių. Kai kurie drugeliai su dideliais pilvais. Arba vyriškiai ryškiomis suknelėmis, su aukštakulniais, alyvų ir žalios spalvos perukais. O kai kurie dar ir su klounų balionėliais ant nosies! Garsi ritmiška muzika („bumčikai“) – nuo važiuojančių didžiulių platformų, ant kurių dainuoja ir rėkia pusnuogiai gėjai ir lesbietės (nors pasitaiko ir neapnuogintų kūnų). Ant kiekvienos platformos – sava muzika. Tarp platformų – žmonių minios. Kiek suprantu – ne visuomet homoseksualų, o tiesiog jaunimo, kuris atėjo pasilinksminti.

Už minios, prieš dar vieną platformą, – dar viena „žydrųjų“ organizacija su savo šūkiais ir maskaradu. Pavyzdžiui, „Gėjai ir lesbietės už teisę kurti šeimą“ (Prancūzijoje, kad ir kaip būtų keista, įstatymas, kuris visiškai prilygintų homoseksualią šeimą tradicinei, nepriimtas). Arba – „Gėjų ir lesbiečių tėvų solidarumas“ (šie drauge kovoja už teisę turėti savo šeimose vaikų). O štai lesbietės krikščionės (kryžius priekyje!). Paskui jas – netikiu savo akimis – „Arabų šalių homoseksualai“ (kažkas ir arabiškai išrašytyta)! Toliau – „Afrikos gėjai ir lesbietės“ (visi juodi). Dar didesnis šokas – užrašas rusiškai „Gėjai slavai už lygybę!“ Ir visa tai juda, klykia, šoka, mėto lapelius, prezervatyvus, leidžia ant galvų konfeti, purškia vandeniu (buvo karšta diena).

Daug organizacijų, užsiimančių homoseksualų bėda – AIDS: „Pagalba AIDS“, „Už saugų seksą“, „Vartokite apsaugos priemones!“ Tokios organizacijos sukelia ne pasibjaurėjimą, o užuojautos jausmus. Šlykštūs tie gėjai, kurie, apsitempę siaurikėmis, pabrėžia savo pasididžiavimą, vulgariai kraipo klubus. O štai tie nešlykštūs – eina senas gėjus, pasiremdamas lazdele, klubai apjuosti vaivorykštės spalvų vėliava; kitas važiuoja neįgaliojo vežimėliu, ant nugaros pririšta

tokia pati įvairiaspalvė vėliava. Supraskite, kaip norite – tai jų likimas ar jų nelaimė. Galima teisti. Bet kai matai neįgalų žmogų, jo gaila. Vienišas, neįgalus, o dar homoseksualas.

Beje, ant pirmosios platformos parado pradžioje važiuoja pati tikriausia Lisa Minelli, Holivudo žvaigždė, specialiai atskridusi į gėjų paradą iš Amerikos. Ji dalija į kairę ir į dešinę oro bučinius riaumojančiai žiūrovų miniai, stovinčiai palei gatvę, kuria vyksta eitynės.

Lietuvoje dabar homoseksualumo tema labai aktuali. Lengviausia vienareikšmiškai įvertinti šį reiškinį. Bet štai tokie paradai parodo, kad jis sudėtingas ir nevienareikšmis. Kaip Prancūzijoje žiūri į homoseksualus? Vėlgi – įvairiai. Tie, kurie rėkauja ir kvailioja Paryžiaus gatvėse kartą per metus, – tai tik paviršius. Sako, kad tikrieji gėjai ir lesbietės neina į gatves, o tyliai gyvena vienas su kitu, neafišuodami savo homoseksualumo. Be abejonės, šiose eitynėse buvo nemažai žmonių, turinčių psichikos problemų, su sutrikusia savęs identifikacija. Dešimtys transseksualų žingsniuoja ant didžiulių kulnų, kone trijų metrų ūgio, prisikabinę prie galvos povo plunksnas, o prie užpakalio povo uodegas. Vienas kitas iš tiesų panašaus į moters veido ir juda gracingai – aplinkui zuja fotografai, žmonės su vaizdo kameromis. Bet į kitus gaila žiūrėti – veidai vyriški, jie neretai be krūtų (ne visi geria hormonus), o jų koketavimas, manieros vulgarios ir šlykščios. Jei tik nemanytum, kad visa tai žaidimas ir spektaklis.

Gėjų paradas Paryžiuje – tai didžiulis spektaklis, cirkas, kuris prabloškia vaizduotę. Jau vien tai, kad man teko išstovėti keturias (!) valandas, kol pro šalį praplaukė visas paradas, gali priblokšti. Platformoms ir klykiantiems bei maskarado kostiumus vilkintiems (ar be jų) artistams nebuvo galo. Manau, apie šimtą platformų. Visas eismas Paryžiaus centre, nuo Monparnaso iki Bastilijos, sustabdytas. Keista, bet policijos eisenoje nepastebėjau. Veikiausiai juos arba perrengė, arba parado dalyviai patys atsako už tvarką.

Beje, įdomi „normalių“ (ne homoseksualų) prancūzų reakcija į paradą: jie stovi miniomis ant šaligatvio, juokiasi, filmuoja mobiliaisiais telefonais, mojuoja rankomis artistams. Visi stipriai susijaudinę, šventės atmosfera įelektrina. *C'est fou!* – girdžiu kažkokios moters balsą: „Tai beprotiška!“ Bet tai ji sako be jokio pasmerkimo, o linksmai juokdamasi. Tai ir sukelia euforiją – tikras beprotnamis, fejerija, beprotybė šiame racionaliame, šaltu protu pagrįstame pasaulyje. Ar tik šie paradai neatlieka tokio pat vaidmens kaip kadaise senovės romėnams saturnalijos?

Taip, toks įspūdis, kad pasaulis išėjo iš proto – kad į gatves iš urvų iššliaužė kažkokios keistos būtybės, dar nematyti gyvūnai. Bet tai žmonės – gyvenantys neįprastą mums seksualinį gyvenimą, kas nesveikas, kas mažiau nesveikas, o kas ir visiškai iš pažiūros normalus. Vieni kraipo apnuogintus sėdmenis, kai kurios lesbietės žingsniuoja nepridengtomis krūtimis, o kiti – apsirengę kone frakais.

Pagyvenusios poros eina susikibusios už rankų, visiškai padoriai apsirengę: jie nešoka ir nekraipo klubų. Jie neša rankose plakatus: „Mes irgi žmonės, kaip ir jūs“. Kad ir kaip stengiausi pajusti pasišlykštėjimą dviem pagyvenusiomis moterimis (neturinčiomis vulgarių manierų, žvelgiančiomis kažkur sau po kojomis) – nepavyko. Ar aš joms teisėjas?

Kalbuosi su viena vyresnio amžiaus prancūze. Ji stovi šalia manęs ir žiūri į besimainantį spektaklį. „Žinote, daugelis homoseksualų nepritaria tiems paradams ir juose nedalyvauja, – sako prancūzė. – Jie sako, kad tokie paradai gadina homoseksualo įvaizdį, išstato jį pajuokai, parodo jį kone kaip iškrypėlį. Kaip tik dėl tokių paradų daugelis ir susikūrė homoseksualo kaip „prietrankos“ įvaizdį. Mano kaimynas homoseksualas – labai inteligentiškas, protingas ir mandagus žmogus. Jis apie tokias eitynes kalba su panieka. Geresnio kaimyno nesurasi. Jis nesilanko homoseksualų klubuose, turi kažkur draugą, bet tai

ne mano reikalas. Jis bendrauja su visais ir neskirsto žmonių į savus ir svetimus."

Nesirengiu čia leistis į Lietuvoje įsiplieskusią diskusiją, ar homoseksualumas liga, iškrypimas, ar mada. Tiesiog pasakoju apie tai, ką mačiau. Kas galbūt gali ateiti ir į Lietuvą (nors tuo abejoju).

Už paskutinės platformos – dešimtys žalių Paryžiaus merijos automobilių. Įkandin jų – šimtinė žaliai vilkinčių darbuotojų armija. Jie eina paradui iš paskos, siurbdami baltą nuo popierėlių ir konfeti gatvę, apliedami ją pamuilėmis ir nuplaudami, suteikdami jai pirmykštį pavidalą. Vakarop iš gėjų parado nebeliks nė ženklo...

Kodėl Vilniuje nemokamai nedalinami prancūziški batonai

Paryžius – kaip gyva būtybė: man staiga susidarė toks įspūdis, kai devintą ryto išėjęs į gatvę pačiame centre (Saint-André des Arts) neišvydau nė vieno žmogaus. Tik po minutės pasirodė iš *boulangerie* (bulanžri, kepyklėlės) grįžtantis mesjė su garsiuoju ilgu batonu rankoje. Dar po minutės praėjo dvi moterys. Ir gatvė vėl visiškai tuščia. Prabėgs vos valanda, ir pasirodys žmonės. O dar po valandos, apie pietus, aplinkinės kavinės bus prigrūstos. Vakare šia gatvele nė nepereisi – čia plūs minios, turistai ir paryžiečiai iš tolimesnių rajonų, skubantys šį sekmadienio vakarą pavalgyti prie Senos...

Šiandien Paryžius mane ir vėl nustebino. Užėjau į *boulangerie,* kurioje dažniausiai rytais perku prancūzišką batoną, ir *boulanger* (bulanžė, parduotuvės-kepyklos pardavėjas, o neretai ir savininkas) padavė man du batonus. Daviau jam penkiasdešimt eurų. „Ne, aš neturiu grąžos, – pasakė bulanžė. – Bet tai nesvarbu. Imkite taip sau, o kitą sykį grąžinsit.“ Negalėjau patikėti savo ausimis – neįsivaizduoju to Lietuvoje. Juk galėjau išeiti ir daugiau niekada negrįžti. Kas gi slypi už tokio bulanžė elgesio? Pirma, jau kelias savaites iš šio bulanžė pirkau batonus – matyt, jis suprato, jog aš apsistojau kažkur netoliese. Antra, jis tikisi įprasto padorumo, kuris čia, Vakaruose, dar išliko. Jis mane papirko tuo, kad manim patikėjo ir nemokamai davė du prancūziškus batonus. Nuo šiol eisiu tik pas jį, o ne pas jo konkurentą kitame gatvės gale. Jis įžvelgė manyje padorų žmogų, negalintį apgauti, o kartu leido man pajusti savo teigiamą įvaizdį.

Vis dėlto tai dar nėra bulanžė istorijos pabaiga. Kitą dieną nuėjau iš jo pirkti dar vieno batono. Jis mane pasitiko kaip visada: „Laba diena, mesjė.“ Aišku, nė žodžio apie skolą. Bet svarbiausia – jo reakcija, kai pasakiau: „Aš dar jums skolingas už du batonus.“ – „Už du

batonus? A, taip – taip, tikrai. Tuomet bus du eurai keturiasdešimt centų, mesjė.“ Manote, jis iš tikrųjų pamiršo, kad esu jam skolingas? Nieku gyvu. Prancūzai viską supranta ir viską mato. Tik yra elgsenos kodų: reikia suvaidinti, kad pamiršai ir prisiminei. Nedera klientui rodyti, kad jis skolininkas – reikia parodyti, kad tu nesmulkmeniškas. Manau, šią taktiką jis perėmė iš savo tėvo bulanžė, o šis – iš savojo (šis verslas dažniausiai perduodamas iš kartos į kartą).

Beje, pastarosiomis dienomis man pasitaikė panašus atvejis, kurio nebegaliu taip lengvai paaiškinti. Vienoje iš krautuvėlių tarp Sen Mišelio bulvaro ir Dievo Motinos katedros pirkau knygos skirtuką su Eifelio bokšto vaizdu. Kai judini skirtuką, bokštas ima žibėti. Kainuoja du eurus. Dėl visa ko paklausiau, ar nebus pigiau, jei pirksiu kelis skirtukus. „Ne, kaina ta pati, pone“, – atsakė man pardavėjas. Paėmiau penkis skirtukus po du eurus ir vieną – nežibantį – po eurą. Iš viso vienuolika eurų. Padaviau pardavėjui. Tai, kas įvyko kitą akimirką, niekada nebūtų galėję įvykti Lietuvoje. Pardavėjas pasakė:

„Tik jums – kainuos dešimt eurų. Jūsų nesupratau, kai klausėte.“ Prašyčiau man paaiškinti: kam pardavėjui, iš kurio pirkėjas jau perka daiktą, staiga nuleisti kainą? Nejaugi tai grynai žmogiškas dėkingumas už tai, kad iš karto pirkau šešis skirtukus? Jis panoro taip man atsidėkoti. Kartu ir vildamasis, kad galbūt pas jį užeisiu dar kartą. Tiesa, akivaizdu, kad esu tik turistas. Bet turistai irgi kartais gyvena Paryžiuje ištisas savaites...

Kai rašau šias eilutes, kavinėje patarnaujanti mergina mane ir vėl nustebina. Prie kavos paprašiau stiklinės vandens (kaip jau rašiau, tai nemokama). Po minutės ji man atnešė nedidelį grafiną ir stiklinę. Pastatė ant stalo ir pasakė: „Ačiū, pone.“ Pabandykite čia atrasti prasmę. Nespėjau jai ištarti ačiū, ji man tai pati pasakė. Už ką? Juk tai aš paprašiau, o ji įvykdė mano prašymą. Ogi už tai, kad atėjau į jų kavinę, o ne pas konkurentą – juk šioje gatvėje mažiausiai dvi dešimtys kavinių. O aš ir kitą kartą ateisiu ten, kur man dėkoja už tai, jog įvykdo mano prašymą. Perdėtas, nelogiškas mandagumas – tai

būdas kovoti dėl kliento sudėtingomis konkurencijos sąlygomis. Tai išgyvenimo kapitalistiniame pasaulyje taisyklė.

Bet kyla klausimas: argi Lietuva ne kapitalizmo šalis? Joje nėra kavinių? Sakyčiau, tokių privačių kavinių nėra. Beveik visos Vilniaus kavinės priklauso kažkam, kas atitolęs nuo savo verslo. Sunku įsivaizduoti Vilniuje už prekystalio dirbantį parduotuvėlės-kepyklos savininką, kuris pats (ar jo sūnus, duktė, žmona) pardavinėtų savo kepinius. Sunku įsivaizduoti kavinės savininką, kuris pats stovėtų už baro arba dirbtų prie sąskaitų kambarėlyje šalia salės ir stebėtų, kas vyksta jo kavinėje. Be to, lietuviai – tai ne prancūzai, kurie, jei nebus aptarnauti aukščiausiu lygiu, daugiau niekada, iš principo nebeis į tą kavinę. Lietuviai priprato, kad jų nevadina ponais ir kad jiems dažnai net nepadėkojama už užsisakytą kavą ar pietus. Arba išspaudžia ačiū pro sukąstus dantis. Ir jie neįsižeis, kad palikę arbatpinigių išeidami neišgirs: „Labai ačiū, pone, geros dienos!“ Paliko arbatpinigių, o padavėja neištars nė žodžio – ir jie kitą dieną vėl pas ją grįš. Tai kam padavėjai sakyti jums tuos žodžius? O, be to, ji tiesiogiai niekaip nesusijusi su kavinės savininkais, kurie, matyt, nereikalauja iš jos prancūziško mandagumo. Rytoj ji iš ten galbūt išeis ir jai neverta stengtis. O arbatpinigių jai vis tiek paliks.

Juodaodžiai su kaukėmis ir lietuvių turistai

Gyvenimas vejasi, patvirtindamas mano mintis. Sakiau, kad prancūzai kitaip supranta pakantumą, ir štai Prancūzijos prezidentas kultūros ministru paskyrė buvusio prancūzų prezidento Fransua Miterano sūnėną. Prieš kelerius metus sūnėnas išleido knygą, kurioje pasakoja apie savo kaip homoseksualo gyvenimą. Ir nė vienas laikraštis nepasibaisėjo, nesimėgavo naujojo kultūros ministro asmeninio gyvenimo akimirkomis, kaip kad mes mėgaujamės kiekvienu mūsų politikų nusičiaudėjimu. Tai jo asmeninio gyvenimo teritorija, kurios atžvilgiu prancūzai laikosi distancijos. Bet jeigu F. Miterano sūnėnas įlįs į mokesčių mokėtojų kišenes – tada gali kilti skandalas.

Tą pačią dieną – prancūzų apklausos rezultatai: dauguma už tai, kad homoseksualai galėtų įsivaikinti vaikų (tai kelia siaubą tiems lietuviams, kurie homoseksualumą laiko ištvirkimu ir liga). Užtat jie nusistatę prieš motinas, kurios gimdo ne savo vaikus (iš kitos moters kiaušinėlio). Suprasti prancūzus nepaprasta. Nors įmanoma: vienur atsisakydami draudimų, jie nustato draudimus kitur. Kad visuomenėje vyrautų tvarka.

Eilinis prancūzas tiksliai žino, ką gali, o ko negali sau leisti. Liuksemburgo sode, Paryžiaus centre, mergina praskėtusi šlaunis gali atsisėsti vaikinui ant kelių ir visiems matant valandų valandas su juo bučiuotis. Tačiau negalima atsigulti ant vaikino ir daryti tą patį. Tuoj pat prieis policininkas ir mandagiai įsakys, kad derėtų užimti vertikalią padėtį. Vasarą po Paryžių vaikštinėja moterys, pasidabinusios drąsiomis iškirptėmis, kuriose matyti krūtys. Bet matyti tik viršutinė jų dalis. Jei parodysi pusę – tau vieta Sen Deni gatvėje (ten palei viešnamius stovi prostitutės ir laukia klientų).

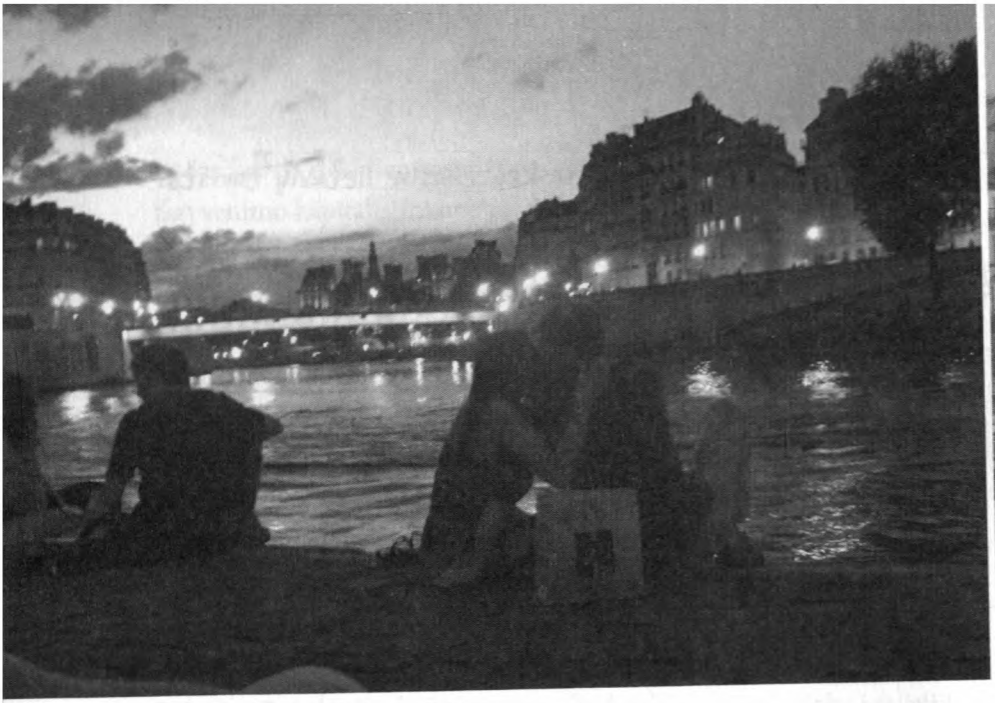

Bet grįšiu prie to, kaip gyvenimas patvirtina išankstines išvadas. Ankstesniuose užrašuose rašiau apie užslėptą rasizmą prancūzų visuomenėje. Šiandien tuo dar kartą įsitikinau: ant kampo priešais kavinę, prie Liuksemburgo sodo, šaligatvis užtvertas ir darbininkai iš mašinos kibirais nešioja karštą asfaltą. Išpila ant šaligatvio, paskui apiberia mažais akmenukais. Kai kurie darbininkai veidus užsidengę kaukėmis – nuo asfalto kyla nuodingi garai. Kaip manote, kiek baltųjų tarp šių aštuonių darbininkų? Nė vieno – visi juodaodžiai. Kodėl tarp jų nėra nė vieno baltojo? Tą pačią dieną laikraštyje perskaičiau, kad nutukimu sergančių prancūzų skaičius tuo didesnis, kuo mažiau pinigų gauna žmogus. Taigi daugiausia nutukusių – tarp vargšų kvartaluose gyvenančių juodaodžių, arabų, indų.

Žiūriu į dirbančius už lango juodaodžius ir man piršte peršasi mintis: ar tik ne čia slypi mįslė, kodėl Prancūzija apgyvenama kitų rasių ir tautų atstovų? Ar tik tie juodaodžiai ne tam įleisti į šalį, kad

kibirais nešiotų karštą asfaltą ir asfaltuotų gatves, kur baltomis kojomis vaikšto balti prancūzai, einantys pietauti į restoranus? Tegul toks požiūris ir supaprastintas, bet tam tikra prasme taip ir yra. Juk atvykėliai, taip pat jų vaikai ir vaikaičiai Prancūzijoje dažniausiai dirba neprestižinį, juodą, dažnai nemalonų darbą. Kaukes dėvėjo tik dalis su karštu asfaltu dirbančių darbininkų. Kitiems jos trukdė, ir šie kvėpavo nuodingais garais.

Ar tai paneigia Prancūzijos pliusus? Ar tai reiškia, kad mes neturime iš šios šalies mokytis gyvenimo būdo, optimizmo, mandagumo? Neperimti naujų idėjų – nebandyti pas save įgyvendinti visų geriausių dalykų, kuriuos randame Prancūzijoje? Ne, nereiškia. Tai tas pats, kaip remiantis Katalikų bažnyčios minusais (kam jai tiek brangenybių? nekilnojamojo turto? kaip tarp jos tarnų gali atsirasti homoseksualų, pedofilų? o katalikiškoji inkvizicija?) neigti Bažnyčios svarbą žmonėms ir jų tikėjimui.

Vakar netoli Sen Mišelio aikštės, kur gausu egzotiškų restoranėlių, išgirdau lietuvių kalbą. Ėjo lietuvių šeima: vyras, žmona ir trys paaugliai vaikai. Restorano kvieslys kreipėsi į juos: „Ei, jūs lenkai? Rusai? Prašom užeiti!“ Lietuvė nustebusi pasakė vyrui: „Iš kur jis žino, kad mes iš to regiono? Gal dėl to, kad nesišypsome?“ Ji pataikė tiesiai į dešimtuką. Tokius susirūpinusius, įsitempusius, sakyčiau, netgi piktus veidus pamatysi tik mūsų kraštuose. Specialiai įsižiūrėjau į kitus turistus, vaikštinėjančius šia pilna žmonių gatvele – absoliutus atsipalaidavimas, šypsenos ar tiesiog visiškas minčių, rūpesčių nebuvimas. Neretai juokas. Nejaugi visa esmė ta, kad jie turtingesni už mus? Neseniai prancūziškame laikraštyje perskaičiau, kad minimalus atlyginimas Prancūzijoje – 1000 eurų. Tai daug. Tik va išsinuomoti nedidelį butą Paryžiuje (ne centre) kainuoja tūkstantį eurų. Štai ir skaičiuokite.

Ne, vis dėlto, esu tuo tikras, svarbiausia ne piniginės storis. Tai tiesiog įprotis visą laiką vaikščioti susirūpinusiems, piktiems – kaupti tam tikro tipo emocijas. Prancūzai turi ne mažiau rūpesčių, bet kažkas juos įtikino, kad reikia kaupti teigiamas emocijas – kad gyventi pozityviomis emocijomis laikoma prestižu, vos ne priklausymu aukštesniajai klasei. Net jei blogai, jie vaidina, kad viskas gerai – ir galų gale patys save įtikina, kad nieko baisaus nenutiko, kad gyvenimas nuostabus!

Jau beveik baigiau rašyti šį straipsnį, kai į kavinę užėjo prancūzų šeima su vaikais. Ir vėl buvau sukrėstas mūsų ir prancūzų skirtumo. Vaikams nupirko žaidimą – mėtyti strėlytes į taikinį. Jie čia pat, kavinėje, dviese, mergaitė ir berniukas, ėmė mėtyti strėlytes keldami baisų riksmą. Motina ne tik nesudraudė jų, kaip kad būtų pasielgusi bet kuri lietuvė, bet ir ėmė žaisti kartu su jais. Štai jau kelis dešimtmečius Prancūzijoje „draudžiama drausti“ vaikams. Kitaip vaikai užaugs susikaustę, kompleksuoti, o jų natūralūs instinktai bus už-

gniaužti. Prieš kelias dienas stebėjau trijų vaikų motiną, atsisėdusią tiesiai ant šaligatvio kartu su atžalomis, kurios prie medžio rankomis gaudė kažkokias skruzdes ir iš susijaudinimo garsiai klykavo. Kartais dėl savo elgesio prancūzų vaikai panašūs į beždžioniukus – jie nuolat susijaudinę ir visą laiką juda. Niekas niekada jų nevaržo ir neriboja. Tiesa, paskui, kai užauga, atsiranda jų suvaldymo problemų. Tačiau, kita vertus, ar ne čia slypi stebinančios energijos, jaunystės, entuziazmo šaltiniai, kuriuos jaučiame atsidūrę šios šalies sostinėje?

SHAKESPEAR
CITY LIGHTS BOOKS

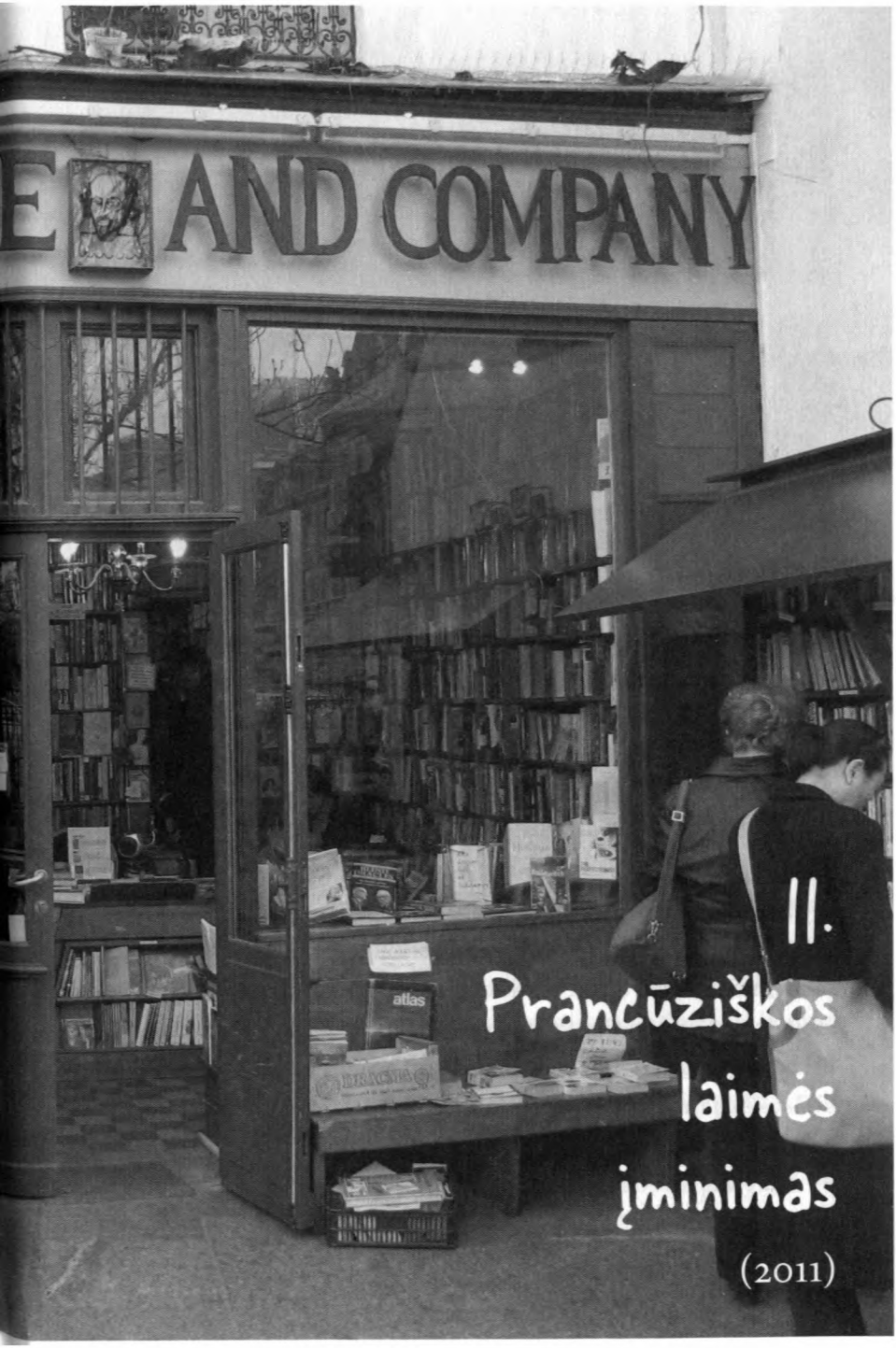

II.
Prancūziškos laimės įminimas
(2011)

Vilniaus oro uostas – ne prastesnis už Paryžiaus

Kuo išmatuojamas šalies įvaizdis? Daug kuo. Bet užsienio turistui – fasadu. Yra šalių, kurios nelabai turi kuo pasigirti, bet jos moka sukurti fasadą. Ir yra šalių, kurios turi daug laimėjimų, bet nemoka sukurti fasado. Ir tų šalių svečiai sprendžia apie jas iš purvinų stočių, apsilupinėjusių namų sienų, šaligatvių su ištrupėjusiomis plytelėmis.

Ištrupėjusios plytelės Vilniaus šaligatviuose, netgi centre – ne naujiena. Čia tiesiog gėda prieš užsieniečius. Pamenu anglą, kuris uždavė keistą klausimą pažįstamam lietuviui, rodydamas į aptrupėjusias plyteles: „O kaipgi pas jus vaikšto aklieji?“ Toks klausimas gali ateiti į galvą tik anglui.

Bet sugrįžkime prie šalies vartų. Senokai buvau skridęs lėktuvu ir prisiminiau Vilniaus oro uostą kaip tvarkingą, bet pernelyg jau mažą, senovinio dizaino. Šiandien skrendu į Paryžių, ir mano lėktuvas vėluoja tris valandas. Pirmas mane nustebinęs dalykas – nemokamas belaidis internetas. Tai iškart pavertė mano varginantį penkių valandų laukimą (atvykau į oro uostą dvi valandos prieš skrydį) maloniu laiko leidimu.

Galėjau pasidėti ant kelių kompiuterį ir dirbti, tarsi nebūčiau išėjęs iš savo kambario. Baigti rinkti medžiagą straipsniui. Tikrinti paštą

ir rašyti laiškus. Net pasikalbėti per „Skype“ su pažįstamu žmogumi (žinoma, užsidėjęs ausines, kad netrukdyčiau aplinkiniams).

Paklausykite – būkime sąžiningi. Sąžiningai kalbėkime apie Lietuvos minusus – bet taip pat sąžiningai ir apie pliusus. Nei Frankfurte, nei Helsinkyje, nei Romoje, nei Niujorke, nei Delyje nerasite nemokamo prisijungimo prie interneto. Kalbu apie tuos oro uostus, kuriuose man yra tekę būti.

Bet tai dar ne viskas. Išsidėti penkias valandas ant kėdės – ne itin didelis malonumas. Bet, užėjęs į laukimo salę (perėjus kontrolę), iškart pamačiau raudonus sėdmaišius, pripiltus gal smėlio, o gal mažyčių plastikinių rutuliukų. Jie gulėjo ant žemės ir įgaudavo kokią nori formą: nori – sėdėk, nori – gulėk ar pusiau gulėk. Aš įsitaisiau pusiaugula. Ir net snustelėjau pusvalanduką. Nusisukęs į stiklinę sieną, už kurios didingai, kaip nebyliame kine, praplaukdavo lėktuvai.

Kas paskui sakys, kad čia ne Europa? Tik Helsinkio oro uoste, kai skridau į Niujorką, pamenu kažką panašaus į sudedamąsias loveles. Buvo patogu, bet kietoka. O ant vilnietiškų sėdmaišių – minkšta. Nepamenu, kada man buvo taip gera. Ir kur – oro uoste, kur sugebėjo sukurti namų pojūtį.

Taip pat pakeičiau nuomonę dėl Vilniaus oro uosto dydžio. Pasirodo, dabar, perėjęs registraciją ir kontrolę, gali vaikščioti iš salės į salę, ir kelias bus palyginti ilgas. Mažytis Frankfurtas. Ideali švara.

Taip, bet... kaipgi be „bet"? Pirmoji problema iškilo, kai mano kompiuteris išsikrovė ir aš ėmiau ieškoti elektros lizdo. Tik vienoje salėje aptikau stulpą su lizdais. Bet jis stovėjo kone salės viduryje. Mačiau oro uostų, kuriuose elektros lizdai buvo šalia kėdžių: kad keleiviai galėtų dirbti kompiuteriais sėdėdami. O aš būčiau galėjęs dirbti tik atsisėdęs ant žemės šalia stulpo, kuris, be to, buvo beveik ant tako. Palikti įjungtą kompiuterį, o pats įsitaisyti gana toli ant kėdės nesurizikavau. Teko atsisakyti sumanymo pabaigti straipsnį.

Į viską žiūrėjau užsieniečio akimis. Štai užeinu į tualetą. Nežinau, kaip moterų, bet vyrų tualete nė viena talpa nebuvo pripilta skystojo muilo. Ką pagalvos Lietuvos svečiai? Tokios smulkmenos gali tapti šaukštu deguto medaus statinėje.

Norėjau dar prie ko nors prikibti, bet pagaliau paskelbė apie įlaipinimą ir aš patraukiau prie savo vartų.

Galutinis įvertinimas: Vilniaus oro uostas – beveik puiku. Ypač jei lygintume su Vilniaus geležinkelio ir autobusų stotimis (apie tai, kodėl čia ne Vakarai, kalbėjau kitoje šios knygos dalyje).

Diena apsirengus baltai, arba kodėl Paryžius – visada šventė, o Vilnius ne

Po to, kai internete pasirodė kai kurie mano straipsniai iš „Paryžiaus dienoraščio", praėjo dveji metai – ir štai aš vėl kurį laiką gyvensiu Paryžiuje. Ar verta vėl rašyti apie šį miestą? Iš naujo lyginti Prancūziją ir Lietuvą? Neverta, jei susiduri tik su tuo, kas pažįstama. Verta – jei tau atsiveria naujos pusės, kyla naujų minčių.

Paryžius po mano gimtojo miesto Lvovo ir tiek pat gimtojo Vilniaus – trečias man gimtasis miestas, kur aš visada jaučiausi ir jausiuosi gerai. Kur slypi paslaptis? Kiekvieną kartą, atvykęs į Prancūzijos sostinę, galvoji: kuo gi ji gali nustebinti? Ir kas kartą tave sukrečia, kad Paryžius, nors ir iki kaulų smegenų pažįstamas, – vis tiek nenuspėjamas, todėl magiškas miestas. Gal todėl, kad jis atviras? Daugialypis? Įsimylėjęs naujoves?

Šįkart gyvenu Penktajame Paryžiaus *arrondissement* (kvartale) – ir, kaip ir anksčiau, kai gyvenau prie Senos Segjė (Seguier) gatvėje, mane stebina šio miesto architektų sugebėjimas šalia judrių bulvarų ir prospektų sukurti tylos ir ramybės zonas. Ką tik ėjai gana triukšmingu ir pilnu žmonių Sen Žermeno (Saint-Germain) bulvaru, o vos pasuki į pirmą pasitaikiusią gatvelę, ir tu jau visai kitoje dimensijoje: žmonių beveik nėra, triukšmingo bulvaro garsai išnyko už senovinių namų sienų (tik retkarčiais iš toli pasigirsta, kaip kaukdama pravažiuoja *ambulance*, greitoji pagalba), o vienišoje *boulangerie* (ten parduodama šviežiai iškepta duona, batonai, bandelės) viso labo trys pirkėjai. Galima neabejoti, kad tai vietiniai gyventojai iš kaimyninių namų. Kas gi pirks ilgą traškų prancūzišką batoną, Prancūzijos ir prancūzų simbolį, ir vešis jį namo per visą miestą, jei ten, kur gyveni, ant kampo visada yra sava, lygiai tokia pati *boulangerie*?

O negi Vilniuje nėra tylos zonų? Yra – visas senamiestis. Tuo Vilnius artimas žmogaus širdžiai. Tačiau čia nerasi paryžietiškų kontrastų, o tai jau Vilnių paverčia dideliu kaimu. Niekaip neįmanoma palyginti Sen Žermeno bulvaro ir, tarkim, pačios „triukšmingiausios" gatvės Vilniaus centre – Gedimino prospekto. Nėra nei tokio transporto srauto, nei daugybės žmonių, pripildančių centrinius Paryžiaus prospektus ir bulvarus (pirmieji aukštai čia priklauso parduotuvėms ir restoranams). Pagal Paryžiaus mastelį Gedimino prospektas ar turistų pamėgta Pilies gatvė – pustuščiai. Šios gatvės tampa šiek tiek panašios į paryžietiškas nebent per Sostinės dienas, kai ten plaukia minios žmonių. O Paryžiuje tiek žmonių centrinėse gatvėse būna kiekvieną dieną.

Gerai tai ar blogai? Aš nežinau. Gyventi galima visur. Netgi atokiame Lietuvos kaime. Ir būti laimingam. Viskas priklauso nuo

žmogaus, nuo to, koks jis, ko jam reikia. Kiek kartų aš jaučiausi laimingas Vilniuje, iš aukštai žiūrėdamas į didingus itališkus jo kupolus ir virš miesto stūksančią Gedimino pilį. Gražus, pasakiškas miestas, šiek tiek nustojęs savo magijos atsiradus Zuoko dangoraižiams. Beje, Monparnase yra vienintelis Paryžiaus senamiesčio centre dangoraižis-dėžė – ir nieko, jis tapo beveik tokiu pačiu miesto simboliu kaip ir Eifelio bokštas.

Ir aš žinau: daugelis vilniečių nė už ką savo miesto neiškeis į jokį kitą. Ir gerai darys. Tačiau man asmeniškai, nepaisant visos mano meilės šiam savotiškai magiškam miestui, neužtenka kontrastų. Ir netikėtumų.

Atsimenu, per Vilniaus dienas centru keliavo muzikantai ant kojokų – trijų keturių metrų aukščio. Ėjo ir dar grojo. Tai buvo netikėtumas, ir iš karto prisiminiau Paryžių. Deja, per visus metus daugiau

nepavyko Vilniuje pamatyti nieko netikėto. Paryžiuje tokių gatvės artistų būna ištisus metus – jų galima sutikti visur. Visa tai nemokamai: smuikininkų ansamblis metro perėjoje, dainininkas metro vagone, akordeonistas šalia skveriuko, mimas, vaizduojantis nejudančią statulą (statula atgyja ir nusilenkia, kai į skrybėlę įmeti monetą), aikštėje prie Sen Žermen de Prė (Saint-Germain-de-Près) bažnyčios.

Dieną, kai atvykau – liepos 16-ąją, – nuėjau į Dievo Motinos (Notre-Dame) katedrą ir iš karto patekau į kai ką visai neregėto (kiek esu buvęs ir gyvenęs Paryžiuje – nė karto nieko panašaus nesu matęs). Visa milžiniška aikštė priešais viduramžių bažnyčią miesto centre buvo lygiomis eilėmis užstatyta stalais. Už jų sėdėjo žmonės, nuo galvos iki kojų apsirengę baltai: baltos kelnės, švarkai, suknelės, netgi batai. Ko gero, koks dešimt tūkstančių žmonių – visokiausio amžiaus, abiejų lyčių. Vienas šalia kito kelių šimtų metrų ilgio eilėmis sustatyti stalai buvo padengti baltomis staltiesėmis. Ant stalų stovėjo maistas ir buteliai. Žmonės valgė, emocingai bendravo. Kartkartėmis kas nors atsistodavo ir mosikuodamas rankomis imdavo šūkčioti. Ir visi dešimt tūkstančių irgi pakildavo mosikuodami rankomis, kažką rėkaudami. Paskui vaišės tęsdavosi.

Kai paklausiau, kas tai, man atsakė, kad tai Baltoji diena. Kiekvienais metais šioje aikštėje susirenka visi norintieji: sąlyga – nuo galvos iki kojų vilkėti baltai, atsinešti kėdę ir sudedamąjį staliuką, užtiesti jį balta staltiese. Maisto ir gėrimų, savaime suprantama, irgi reikia atsinešti. Žmonės ateina ištisomis kompanijomis. O kai kurie poromis.

Užuot kas sau važiavę už miesto ir kiekvienas pats sau organizavęs pikniką.

Įsivaizduokime Katedros aikštę, kurioje sėdi dešimt tūkstančių žmonių. Visi baltai apsirengę. Ir linksminasi. Tačiau linksminasi prancūziškai. Tai ištisas menas – serviruoti stalą, valgyti, kalbėti įdomiomis temomis, šypsotis, juoktis (ne garsiai), būti mandagiam,

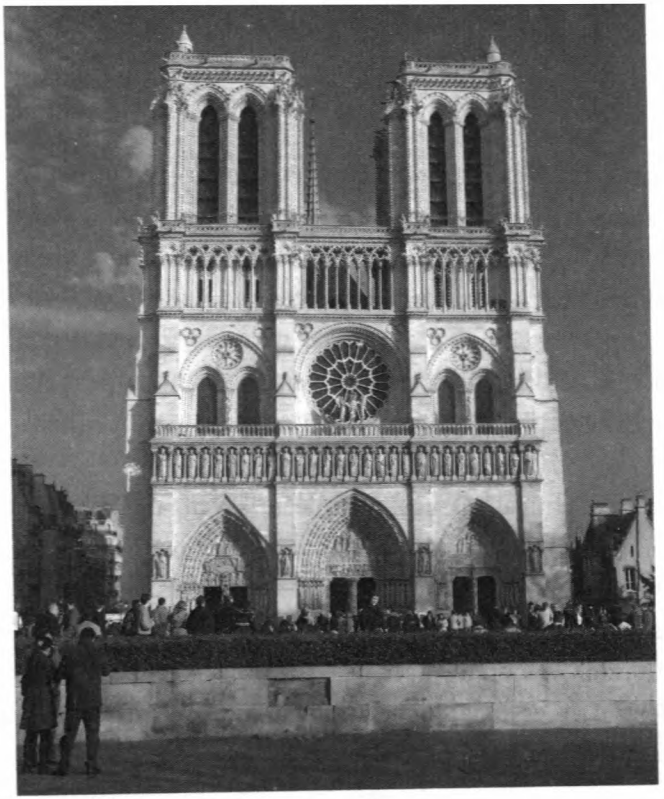

kultūringam. Taip taip – priešais mane buvo tipiška vidurinioji tikrų prancūzų klasė, vadinamieji buržua, be kurių Prancūzija – ne Prancūzija.

Iš karto pasakysiu: visi tie dešimt tūkstančių prie Dievo Motinos katedros atrodė gana snobiškai (balta spalva, įprotis laikytis pasitempus, šiek tiek suvaidintas džiaugsmingumas). Kokio nors Panevėžio gyventojo akimis žiūrint – tai kažkoks kvailas, beprasmis spektaklis. Suaugę žmonės „volioja durnių".

O negi geriau – nebūti buržua, niekuo nesidėti, o kokioj tamsioj skylėj panevėžietiškai gerti alų? Arba kas sau kiurksoti prie televizoriaus, žiūrėti nesibaigiančius šou ir dusti nuo sėdėjimo tarp keturių sienų ir „siaubingo gyvenimo Lietuvoje"? Tai padarykite jį nesiaubingą! Tai juk taip paprasta.

Esu įsitikinęs: šią šventę paryžiečiai susigalvojo patys – čia pilna tokių savanoriškų organizacijų. Juolab kad „Facebook“ laikais paskleisti informaciją nieko nekainuoja. Tai ne valdžia už juos viską sugalvojo (valdžia tiesiog geranoriškai padėjo ir tautai išskyrė centrinę aikštę). O paryžiečiai – tokie žmonės, kurie lengvai atsiliepia į viską, kas nauja, netikėta. Ypač jeigu tai dar ir estetiška, primena spektaklį, tai yra šventiška (nes šventė, gera nuotaika – neatskiriami nuo vaidybos).

Argi problema pinigai? Daugelis vilniečių savaitgalį išvyksta į gamtą – su šeima, nedidele kompanija. Tačiau nėra tautos jausmo. O prancūzai turi ir šimtatūkstantines manifestacijas, ir dešimttūkstantines vaišes. Kai aš paklausiau: „O kokia šio renginio idėja?“, manęs nelabai suprato. „O kam idėja? Idėja – pajusti laisvę.“ Įskaitant ir laisvę nuo idėjų. Ar mes kada nors galėsime tokie tapti? Ir ar reikia mums to? Spręsti mums.

Gentillesse, arba savigarbos paslaptis

Jau esu palietęs šią temą, bet per šį savo *séjour en France* (lankymąsi Prancūzijoje) ypač gerai pajutau, kaip prancūzams pavyksta išsaugoti tokią gerą nuomonę apie save. Kodėl kiekvienas tipiškas prancūzas (buržua) sugeba išsaugoti aukščiausią savigarbos lygį. Tokį aukštą, kad niekas nerizikuoja – net ir valdžios atstovai – kėsintis į tą savigarbą. Antraip iškart gaus atkirtį.

Pamenu, kartą teko būti vienos scenelės liudytoju. Kontrolierius, autobuse tikrindamas keleivių bilietus, kreipdamasis į prancūzę pamiršo – rečiausias dalykas – jai pasakyti *madame*, ponia (jis tiesiog pasakė: „Prašom parodyti bilietą"). Prancūzė pasipiktino ir kokį dešimt kartų jį pavadino *monsieur*, ponu, taip pabrėždama, kad kontrolieriaus aptarnavimo lygis žemas. Kontrolierius iškart suvokė savo klaidą ir triskart atsiprašė, kaskart pridurdamas *madame*. Prancūzės savigarba bemat buvo atkurta, ji liko patenkinta.

Ar galime įsivaizduoti tokią scenelę Lietuvoje? Kad kas nors įsižeistų ant valdžios atstovo už tai, kad kreipdamasis į tave nepavadino ponu? Tokį žmogų greičiausiai palaikytų bepročiu. Na ir kas iš lietuvių imtų to reikalauti?

Taigi nėra ko skųstis, kad tavęs Lietuvoje negerbia. O galiausiai žmonės iš čia bėga – ten, kur gerbia. Galbūt net dėl to ir bėga, patys nesuprasdami, kodėl jiems Paryžiuje gerai, o Panevėžyje blogai. Štai tokios prancūzės – ne tik Paryžiuje, jų yra visur – ir Lione, ir Bordo, ir mažesniuose miestuose. Visur tu „ponia", „ponas". Visur. Tai standartas. Bendravimo, aptarnavimo standartas.

Beje, nesvarbu, kad užsakai tik kavos už du eurus (kone Vilniaus kaina). Vis tiek tau, kai užeisi, pasakys: „Laba diena, pone." O kai sumokėsi pinigus – „Ačiū, pone". O dažnai ir – pavymui – „Geros dienos, pone".

Prancūzai taip priprato, kad juos dvidešimt ar trisdešimt (o gal ir penkiasdešimt) kartų per dieną pavadina ponia arba ponu, kad jie tokie ir jaučiasi. Ir tai ne iškošia pro dantis, o pasako su tam tikru – tegul gal kiek ir suvaidintu – jausmu. Dažnai – maloniai šypsodamiesi.

Vadina dėl to, kad jei to nedarysi – pas tave į kavinę prancūzai nevaikščios ir tu bankrutuosi. Jie nueis ten, kur pasijaus poniomis ir ponais.

O kaip Lietuvoje? Lietuvoje vis tiek vaikščios! Tai kokia prasmė jus vadinti ponu? Esate niekas. Bet bėda ta, jog lietuvius tai užgauna – kad jie niekas, tačiau jie nesupranta, kur slypi to pojūčio paslaptis. Lietuviai iki galo neįvertina kasdienės juos supančios atmosferos poveikio, žodžio poveikio sukuriant nuotaiką, palaikant savigarbą.

Tarkim, jums nepasisekė, pasijutote nevykėliu, esate susierzinęs – ir štai užeinate į kavinę, kur jumyse mato poną, su jumis – visai nepažinodami – elgiasi itin mandagiai. Taip, tai suvaidinta, bet tai yra didžiulė psichologinė pagalba žmogui, kuris akimirkai prarado savigarbą. Ir štai, pasėdėjęs kavinėje, užėjęs į kepyklėlę nusipirkti duonos, kur jį vėl keletą kartų pavadino ponu ar ponia, išgirdęs iš praeivio, kuris netyčia užkliudė, „atleiskite, pone“, žmogus vėl sustiprina savigarbą. „Taip, man nepasisekė, ištiko nesėkmė, bet aš esu aš, vis tiek esu ponas, nieko neprarasta.“

Tų žmonių, kurie susiję su jūsų nesėkme ir kurie galbūt žiūri į jus kaip į tuščią vietą – laikydami niekuo, – žvilgsnis liaujasi jus hipnotizavęs. Jūs išsivaduojate iš neurozės ir grįžtate prie sveiko, pagrįsto savigarba, žvilgsnio į save.

Tai galbūt didžiausia Lietuvos problema ir viena iš siaubingos emigracijos priežasčių. Bėda ta, kad Lietuvoje nesukurti tie kultūriniai kodai, sąlyginumai. Jei jums ir sako „ačiū", tai tikrai ne visur. O jei ir sako „ačiū, ponia", tai ne tuo tonu, neretai iškošdami pro dantis, neįdėdami jausmo – kartais tai turi atvirkštinį efektą. Arba jei pasakys „ačiū", tąkart nepridurs „ponia". Ir labai retai palinkės geros dienos (o jei ir palinkės, tai galite būti tikri, kad „ponia" nepridurs).

Niekingos smulkmenos? Tai tokios smulkmenos, nuo kurių priklauso mūsų kasdieninė būsena! Čia, Paryžiuje, iš kur rašau, net gaunantis minimalų atlyginimą, net gyvenantis iš pašalpos, vos suduriantis galą su galu turi visus šansus pasijausti ponu. Nes su juo taip elgiamasi! Nes jame mato poną!

Bet Lietuvos bėda dar didesnė – ji pačiuose žmonėse. Buvau priblokštas, kai viena jauna būtybė, lietuvė, kuri Vilniuje man padėjo tobulinti anglų kalbos žinias, į mano pamąstymus atsakė: „O man, atvirkščiai, nepatinka, kai mane vadina ponia!" – „Kodėl?" – paklausiau. „Nes tai kažkaip nenatūraliai skamba."

Kiek pamenu, ta būtybė buvo nuolat suirzusi, nepatenkinta savimi – ją aiškiai kamavo nevisavertiškumo kompleksas. Taip jai ir reikia. Jei žmonės nenori žaisti žaidimo „jūs ponas ir aš ponia – abu esame ponai", tai tegul puola nevisavertiškumo kompleksui į glėbį ir jame dūsta. Prancūzai nuo seniausių laikų žaidžia tuos žaidimus – ir tai jau nebe žaidimai, o pats jų gyvenimas. Kas nemoka susikurti atmosferos, kurioje žmogaus savigarba tampa didžiausia vertybe, tas neturi skųstis, kad jo kaimyną ir jį patį kankina menkumo kompleksas.

Prancūziškas „mano namai – mano tvirtovė“ ir lietuviškas „bendrabutis“

Pakankamai neįvertiname išorinių erdvinių, materialių sąlygų – barjerų, kurdami savo privatų gyvenimą: o juk tokio atsitvėrusio pasaulio egzistavimas tiesiogiai susijęs su vidinės laisvės pojūčiu, kuris taip būdingas prancūzui.

Papasakosiu, kur gyvenu. Tai tipiškas namas Penktajame Paryžiaus kvartale, netoli nuo Panteono. Norint pakliūti į butą, reikia prieiti prie sunkių metalinių durų ir surinkti kodą: keturis skaičius ir raides. Lietuvoje jokio kito barjero, atskiriančio jūsų privatų gyvenimą nuo išorinio, nuo „gatvės“, ir nesurastum.

Tiesa, Lietuvoje pilna namų, kur ir tokių kodų nėra – ir bet kas panorėjęs gali prasibrauti į jūsų namus, užeiti į jūsų laiptų aikštelę, prieiti prie jūsų durų. Esmė pinigai? Jei išdalintumėte telefonspynės

kainą visiems laiptinės kaimynams – tai ne tokie jau ir dideli pinigai (gal ir po šimtą litų butui neišeis). Bent jau tokių pinigų negaila, kad jaustumeis atsitvėręs nuo aplinkinio pasaulio, turėtum savo, tegul ir bendrą su dar dešimties (ar dvidešimties) butų, bet vis dėlto intymią erdvę.

Tai kas tuomet trukdo? Kodėl Lietuvoje tiek daug žmonių, kurie nededa į duris telefonspynių (teisybės dėlei – pastaruoju metu dedančiųjų skaičius didėja)? O todėl, kad lietuvis sovietinio gyvenimo metais, kai tokie dalykai buvo neįmanomi, neišsiugdė įpročio saugoti savo intymią erdvę, savo asmeninį gyvenimą. Jei kam įdomi sovietinio žmogaus pasaulėjauta, kurią suformavo prievartinės „bendrabučio" sąlygos ir ideologija, kad nevalia atsitverti vienam nuo kito, nes tai kapitalistinis individualizmas, paskaitykite mano apysaką „Rojalio kambarys". Arba romaną „Tolima erdvė".

Nėra poreikio – ir nededa telefonspynių. O rezultatas – neturėdami pojūčio, kad esame atsitvėrę nuo išorinio, dažnai absurdiško,

idiotiškai besivaipančio pasaulio, nuolatos būname nervingos būsenos, patiriame amžiną disharmoniją. Nes negalime, nemokame susikurti tylos pasaulio, atsiribodami nuo išorinio pasaulio dešimtimis užraktų. Nes nemokame padalinti pasaulio į išorinį ir vidinį.

Kai parašiau „atsiribodami dešimtimis užraktų", turėjau omenyje anaiptol ne abstrakciją. Pradėjau nuo savo durų Paryžiaus laiptinėje kodo ir nuo to, kad Lietuvoje toks kodas – vienintelis barjeras, neleidžiantis patekti į jūsų laiptinę. Jei ne kodas – tai telefonspynė, per kurią, nuspaudę mygtuką, galite pasišnekėti su šeimininku ir jis jus įleis. Arba viena, arba kita.

Dabar paklausykite, kaip viskas sutvarkyta Paryžiuje. Atsidarę duris kodu (sunkių durų, kurioms atidaryti reikia jėgos, spyna vos spragteli), patenkate į didelį vestibiulį. Jo gale randate šviečiančią antrą telefonspynę! Ten jau galite pasikalbėti su šeimininku, nuspaudę mygtuką su jo pavarde (buto numeris nenurodytas! – jo nėra ir ant buto durų, vėliau paaiškinsiu kodėl). Pasikalbėję su jumis, šeimininkas nuspaudžia mygtuką savo bute ir antrosios durys spragtelėjusios atsiveria. Jūs atsiduriate pirmame aukšte prie laiptų ir lifto.

Toliau – pakilti į aukštą, kuriame gyvena jūsų pažįstamas, ir paspausti mygtuką prie durų. Kaip pas mus? Ne! Nes pas mus ieškote buto numerio ant durų. Tik ne Prancūzijoje! Nėra reikalo kiekvienam žinoti jūsų buto numerio. Jei esate šeimininkas ir laukiate svečio, pats jam pasakysite, kuriame aukšte ir už kurių durų – pavyzdžiui, į dešinę nuo lifto – gyvenate. Arba ant tų durų bus mažytis lipdukas prie krašto (tarkim, su šuniuko atvaizdu).

Tokios gudrybės – labai svarbios. Čia, jei tiesiai šviesiai, veikia visa konspiracijos sistema. Labai svarbi prancūzui, kad jis jaustųsi laisvas, saugus išorinio pasaulio akivaizdoje. Tai viduramžių pilies gyventojo, pasislėpusio nuo priešiško pasaulio už galingų sienų, pojūtis. Skirtumas tik tas, kad patrankos ant sienų nesustatytos.

Pas mus – posovietinėje erdvėje – to jausmo nėra. Nes neturime vakarietiško („buržuazinio“) laisvės pojūčio: tai yra neturime to laisvo „aš“, kurio galima ir pavydėti. Nes tai bendražmogiška, o ne prancūziška ar belgiška individualaus (nepainioti su egoistiniu) egzistavimo forma. Tai egzistenciniai dalykai, kitaip neaukštinčiau tų snobų prancūzų.

Mūsų dvasinė laisvė susijusi su anonimiškumu. Slėpti nuo visų pašalinių savo koordinates: telefonų numerius, adresą, buto numerį – šventas dalykas Prancūzijoje. Kam slėpti? O tam, kad jaustumeisi apsaugotas nuo išorės pasaulio, nuo atsitiktinių – kartais negarbingų – žmonių. „Mano namai – mano tvirtovė.“

Pamenu, kaip nustebau, kai internete radau vieno savo pažįstamo, universiteto dėstytojo, namų telefoną ir asmeninį elektroninį adresą (maniau, kad jis juos duoda tik artimiems žmonėms, o ne visam pasauliui). Ir kur tai buvo nurodyta? Prie jo pavardės, mokslinio straipsnio pradžioje. Kai paklausiau pažįstamo, kodėl jis davė savo asmeninius duomenis, kurie dabar žinomi visam pasauliui (bet kas planetoje dabar gali paskambinti jam į namus arba parašyti elektroninį laišką asmeniniu adresu), jis atsakė, kad tai visų mokslinių Lietuvos žurnalų reikalavimas. O ką išdarinėja mūsų prekybos centrai, reikalaudami išsamios informacijos apie save išsiimant nuolaidų kortelę? Niekaip kitaip kaip akiplėšiškumu ir visišku švento asmeninio gyvenimo nepaisymu to nepavadinsi. Kai apie tai papasakojau pažįstamiems prancūzams, jie nepatikėjo, kad taip gali būti. Prancūzijoje tai neįsivaizduojama.

Šis atvejis puikiai parodo, koks mentalitetas viešpatauja posovietinėje Lietuvoje, netgi intelektualiniuose sluoksniuose. Nėra jokio supratimo, kad asmeninis gyvenimas, kuris neįmanomas be didesnio ar mažesnio anonimiškumo, yra aukščiau visko. Na ką ir kalbėti – Lietuvoje dar neseniai buvo leidžiamos storos telefonų knygos: patei-

kiama kone visų šalies gyventojų pavardės, adresai ir namų telefonai (kad ten tavęs neįtrauktų, reikia rašyti TEO specialų prašymą). Pamėginkite surasti ką nors panašaus Vakarų valstybėje. Jei kas drįstų išleisti tokį informacinį leidinį – jį užtampytų po teismus už neleistiną asmeninės informacijos paviešinimą. Už pasikėsinimą į asmeninį gyvenimą. O Lietuvoje niekas nė nesistebi: *homo sovieticus* sukurtas.

Bet grįšiu prie savo „buržuazinio" buto Penktajame Paryžiaus kvartale: norint pas mane patekti, reikia įveikti trigubą barjerą – kodo ant laukujų durų, paskui antrųjų durų, prie kurių reikia pasikalbėti su šeimininku, kad jas atidarytų, barjeras, pagaliau informacinis barjeras, nes nenurodyta, kuriame aukšte ir kuriame bute gyvena šeimininkas (daugelyje namų dar yra *concierge* – moteris, sėdinti prie įėjimo). Jei, tarkim, esate piktadarys ir kažkokiu būdu prasmukote pro dvejas duris – vis tiek nesurasite buto, nes visos durys vienodos, ant jų nėra buto numerio, nėra šeimininko pavardės. Genialiai sugalvota.

Kai papasakojau tą neišgalvotą istoriją vienai savo pažįstamai lietuvei, ji atsakė: „Tie prancūzai tiesiog nenormalūs, persigandę. Aš nenorėčiau gyventi tokiame name – jausčiausi kaip kalėjime." Ar žinote, kur ji gyvena Vilniuje? Laiptinėje, kurios laukujėse duryse nėra nė spynos su paprasčiausiu kodu: tenai užeina kas nori. Kartais ten dvokia šlapimu, o neseniai, kai atėjau į svečius, pastebėjau ant žemės besimėtančius panaudotus švirkštus... Belieka pridurti, kad mano pažįstama labai nervingas, neharmoningas žmogus. Sugrįžusi namo, ji neatsiduria kitame pasaulyje, kur galima iš tiesų atsipalaiduoti, atsitokėti: nes nėra „tvirtovės sienų", „antrojo koridoriaus distancijos", ją atskiriančios nuo pasaulio – išorinis pasaulis stovi tiesiog už jos durų, su švirkštais rankose...

Ar tai nėra viena iš didžiausių Lietuvos bėdų: mąstymo ribotumas, kai žmogui blogai? Blogai, nes jis gyvena ne taip, kaip reikia,

ir to nesupranta, laikosi savo, nenori keisti sąlygų, kurios paverčia jo gyvenimą pragaru (šiais metais mano pažįstamai laiptinėje bandė ištraukti rankinę)?

Esu tikras, jei savo laiptinėje Vilniuje pasiūlyčiau trigubą barjerą, kurį reiktų įveikti prieš patenkant į mūsų butus, iš dvidešimties aštuoniolika būtų prieš. Nes tai jiems neįprasta, nauja (pinigai čia paskutinėje vietoje, jie juokingi) – „pernelyg sudėtinga", kaip jau sakė vienas iš mano kaimynų. Na tai nėra ko skųstis, kad jūsų negerbia, esate nervingas, jūsų savigarba amžinai nukenčia, o išorinis pasaulis užknisa.

Anonimiškumas ir vaidmenys: slėpk savo pasaulį ir vaidink

Jei laisvę siesime su anonimiškumu, turėsime dar vieną paaiškinimą, kodėl prancūzai jaučiasi viduje laisvesni negu lietuviai. Žinoma, tai ne vien Paryžiaus nuopelnas – tai bet kurio didelio miesto nuopelnas. Baisogalos miestelyje jus visi pažįsta – todėl negalite šokinėti ant vienos kojos, jei staiga to panorėtumėte, negalite nejausti į save nukreiptų kaimynų žvilgsnių.

Šia prasme netgi Vilnius – didelis kaimas: jei esate vilnietis, tai pamiršti, kad centre jus gali pamatyti pažįstami – gana sudėtinga. Šiandien mačiau jau nebejaunas prancūzes, kurios ne sėdėjo, o beveik gulėjo ant kėdžių kavinės terasoje, šildydamosi saulutėje (pastaruoju metu Paryžiuje vis lijo) atsukusios į saulę užmerktas akis. Tokių pozų retai pamatysi Vilniaus kavinių terasose (na ir terasų atsirado tik prieš kokį dešimt metų).

Bet ne tik didelis miestas, kuriame nesunku pranykti žmonių minioje, užtikrina laisvės pojūtį. Pačioje prancūzų kultūroje užkoduotas anonimiškumas, slaptumas. Užeikite į bet kurią prancūzišką įstaigą ir paklauskite, ar čia dirba toks ir toks darbuotojas. Jūsų iškart paklaus, o kam jums jo reikia ir kas pats esate. Sėdinčiojo prie įstaigos įėjimo užduotis – tarsi geležine užtvara atitverti darbuotojus nuo išorės pasaulio, nuo tokių štai kaip jūs nesuprantamų tipų, kurie kažkodėl domisi jų darbuotojais. Tiesa, jei kalbate be akcento, esate apsirengęs kaip tipiškas prancūzas buržua, jumyse atpažins saviškį ir jums galbūt neprisieis aiškintis, kas toks esate ir kam prireikė tokio mesjė ar tokios madam.

Informacijos apie darbuotojus nėra net oficialiose (tarkim, daugelio leidyklų) svetainėse. Geriausiu atveju pateikiami kelių vadovaujančių darbuotojų telefonai arba elektroniniai adresai. Bet veikiausiai

jus sujungs ne su pačiu vadovu, o su jo asistente, kuri irgi aiškinsis, kas toks esate ir kam jums prireikė jos šefo.

Vieną kartą man prisireikė internete susirasti vienos garsios Sorbonos profesorės darbo telefoną arba darbinį elektroninį paštą. Nieko panašaus neradau. Profesorė mėgsta anonimiškumą, nes jis išplečia jos laisvės ribas. Ir tą anonimiškumą saugo prancūzų kultūra ir prancūzų teisė. O surinkite garsaus Lietuvos profesoriaus pavardę, ir labai dažnai surasite ir jo asmeninį elektroninį, kartais net ir namų adresą! Tai nepagarba asmeniniam gyvenimui, jo uždarumui – mūsuose išliko sovietinių laikų reliktas: užsidaryti nuo kitų buvo laikoma įtartinu, kone disidentišku dalyku. Dar ir šiandien Lietuvoje pilna žmonių, kurie pareiškia: „Tegul apie mane visi viską žino, aš nieko blogo nepadariau, neturiu ko slėpti, tegul slepiasi nusikaltėliai."

Štai toks vergo mentalitetas. Prancūzų profesorė irgi nieko blogo nepadarė, bet ji linkusi slėpti savo asmeninį gyvenimą, asmeninius duomenis. O už jų paskelbimą be jos sutikimo gresia griežtos juridinės sankcijos.

Su visu tuo susijusi ir vadinamojo prancūzų nenuoširdumo problema. Intonacijų dirbtinumas, tam tikrų vaidmenų atlikimas, kuris atitolina tave nuo žmogaus ir neleidžia suprasti, ką jis iš tiesų jaučia ir galvoja, neretai šokiruoja mūsų žmones, pripratusius iškart išsakyti, ką galvoja ir jaučia.

Tačiau kur nuveda toks „nuoširdumas"? Vaidmenų problema – nevienareikšmė. Visai be vaidmenų – tai santykių pragaras. Jei vien tik vaidmenys – žmogui garantuojama gili vienatvė ir užsidarymas savo egoistiškame „aš".

Aš jau daug metų, susidurdamas su prancūzais, apie tai galvoju. Nes mes – tarsi kitas kraštutinumas. Mes nesame įpratę vaidinti – arba vaidiname kur kas mažiau nei prancūzai. Tokia mūsų kultūra. Prancūzai vaidina linksmumą, širdingumą, mandagumą, draugiškumą...

Tai tarsi kultūrinis kodas: užėjus į daugiabutį namą (kuris visuomet turi keletą patekimo vidun barjerų) ir sutikus ten tegul ir nepažįstamą žmogų, jam nusišypsoti ir pasisveikinti. O jei su juo keliatės vienu liftu – tai ir geros kloties palinkėti. Žinodamas tuos kodus, aš taip šiandien ir padariau, kai patekau vienas į liftą su mergina. Pasisveikinau prie lifto, ji atsakė. Kai privažiavau prie savo aukšto, išlipdamas pasakiau: „Iki pasimatymo." Ji nusišypsojo ir tarė: „Gražaus vakaro" (jau buvo vakaras). Aš atsakiau: „Ačiū. Jums irgi."

Kaip tą pavadinti? Mini spektakliu. Mes abu suvaidinome galantiškus mesjė ir madam. Ir tokiuose spektakliuose žmogus suvaidina dešimtis kartų per dieną: kavinėje, kepyklėlėje (kur jis perka garsųjį prancūzišką batoną ir *pain au chocolat,* bandeles su šokoladu), mokykloje, į kurią atėjo pasiimti savo vaiko. Lietuvoje mane stebina net ne tai, kad tokių spektaklių nėra, o kažkokia agresyvi reakcija, kai mėginu kai kuriems pažįstamiems apie tai papasakoti. „Bjauru", „kam to reikia", „nelaimingi aktoriūkščiai", „durnių volioja", „niekada tokiais niekais neužsiimčiau" – štai kokių įvertinimų sulaukiau iš skirtingų Lietuvos žmonių.

Lietuvoje atlieku mažyčius eksperimentus. Tokioje pat situacijoje kreipiausi į moterį, kuri stovėjo prie lifto, ištardamas jai „Laba diena". Ji labai nustebo, tarsi būčiau pasakęs ką nors nepadoraus, net, kaip man pasirodė, išsigando. Kažką sumurmėjo atsakydama. Nenusišypsodama. Tipiškas paniuręs lietuviškas veidas. Kai privažiavau prie reikiamo aukšto, išlipdamas tariau „Iki pasimatymo". Ji pažvelgė į mane kaip į trenktą ir nieko neatsakė!

Puiku. Bet negi galima ją kaltinti? Ji išaugo kitoje kultūroje – kur žmonės „nevaidina spektaklių". Jos nuo vaikystės niekas nemokė vaidinti, ir dabar jai tas absoliučiai svetima. Ji jau niekuomet nebepasikeis. Bet blogiausia, kad ir savo vaikus ji auklės pagal tą patį pavyzdį. O štai tokie mini spektakliai, kad ir kaip tas paradoksaliai nuskambėtų, gerokai supaprastintų lietuvių gyvenimą, padarytų jį kur kas lengvesnį. Nes talentingai suvaidintas vaidmuo – ir gyvenimas atrodo lengvesnis, teatrališkesnis.

Kas yra šventė, jei ne teatrališkumas? Kada jaučiame šventę? Per Kalėdas, Naujuosius metus – kai vyksta karnavalai, sėdime už stalų, sakome tostus... O kas yra vestuvės, jei ne didelis reginys – su nuotakos perrenginėjimu, spektaklio elementais, kai jaunikis atvažiuoja pasiimti nuotakos... Kai ši atsisveikina su tėvų namais...

Kadaise visas žmogaus – ir liaudies, ir karaliaus dvaro – gyvenimas buvo kupinas teatrališkumo, vaidybos. Tai palengvindavo sunkią naštą. Prancūzai sugebėjo išsaugoti tą vaidybą, mes – ne.

Negana to, vaidyba paslepia mus tikruosius, mūsų esmę, mūsų intymųjį pasaulį. O tai taip pat svarbus laisvės faktorius. Pasislėpęs už kaukės, visada jautiesi tvirtesnis: tu, tavo savimeilė, savigarba apsaugoti nuo svetimų strėlių. Tu personažas, o tikroji tavo esybė nepasiekiama, esi anonimiškas.

Kitas dalykas, kad taip galima ir persistengti su vaidyba. Ir prancūzai persistengia. Pažįstu tokių, kur net šeimos nariai vaidina ir taip išlaiko distanciją. Ir ta distancija laikui bėgant virsta susvetimėjimu! Reikia skirti, kur artimi, o kur svetimi žmonės. Ir net skirti, apie kokius artimus žmones kalbama. Apie vaikus, tėvus? Čia vaidyba kažin ar pateisinama (nors tam tikrų vaidybos elementų ir čia gali būti – tarkim, kai pavargę skambiname motinai ir linksmu tonu klausiame, kaip ji gyvena). O štai vaidyba tarp marčių, marčios ir anytos, žento ir uošvės – net pageidautina, nes neretai gelbsti giminaičius nuo konfliktų, įsižeidimo. Čia galantiškumo spektaklis itin dera.

Vaidyba gali būti ir šilta, ir šalta („ko norėtumėte, pone?“), bet tai vaidyba, vadinasi, nieko rimta, situacija kontroliuojama. Viskas pagal scenarijų, kurį primetė kultūra. Bėda tik ta, iš kur tos kultūros paimti, jei jos nėra.

Ar iš tiesų esame keliskart skurdesni už prancūzus?

Šis klausimas ne toks paprastas, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Čia, Lietuvoje, gyvename mitų apie savo skurdą pasaulyje. Pavyzdžiui, sakome, kad, matuojant prancūziškais atlyginimais, tenykštės sūrių kainos yra mažesnės negu Lietuvoje, bet pamirštame pasakyti, kad mėsa ten kainuoja triskart daugiau. Netikite? Pamėginkite užeiti į bet kurį prancūzišką prekybos centrą – ten už kilogramą mėsos iš jūsų paprašys ne 12, o mažiausiai 35–40 litų. Sakome, kad drabužiai Lietuvoje brangesni, o pamirštame pasakyti, kad transporto bilietas Paryžiuje (dvi zonos – pats Paryžius) kainuoja 300 litų. Vilniuje triskart mažiau.

Mūsų „skurdas“ ir prancūzų „turtas“ – labai neaiškios sąvokos, jose reikia susivokti, o ne eiti vedamam už pavadžio paskui mitus. Ne kas kita, o mitai bei tikėjimas jais kartais ir veja iš Lietuvos daugiau žmonių, negu tą diktuoja sąlygos. Juk iš varganos – kur viskas siaubinga – šalies reikia bėgti – tenai, kur visi turčiai ir viskas nuostabu.

Jau mėnesį gyvenu Paryžiuje, ir maistui nusipirkti man neužtenka dukart didesnės sumos negu ta, kurią išleidžiu Vilniuje. Tai faktas. Be to, maistą perku ne brangiose parduotuvėse, o tokiose, kurios laikomos nebrangiomis – „Carrefour“ ir „Franprix“. Ir leidžiu sau ne daugiau negu Lietuvoje.

Tas pats su atlyginimais. Prancūzijoje vidutinis atlyginimas į rankas – 1600 eurų, t. y. apie 5700 litų. Įspūdinga? Taip. Jie visi turčiai, palyginti su mumis. Visi? Tai vėlgi mitas, palaikantis lietuvišką neurozę, kuriai trūks plyš reikia (bet kodėl?!) įrodymų, kad Lietuva – siaubingai skurdi šalis, iš jos reikia kuo greičiau sprukti. Beprotybė.

Pamėginsiu įrodyti atvirkštinį dalyką. Remdamasis konkrečiais pavyzdžiais. Prancūzijoje pastaraisiais dešimtmečiais pagilėjo bedugnė tarp tų, kurie gauna labai daug, ir tų, kurie gauna labai mažai

(anaiptol ne 1600 eurų): jei sudėtume vienų ir kitų atlyginimus – štai ir išeitų 1600 eurų. O realybėje daugiau kaip pusė gyventojų uždirba 1200 eurų, tai yra viso labo 4000 litų. Irgi neblogai – štai kad mums tiek...

Neskubėkite pavydėti. Jūs gaunate 2000 litų (daugelis mokytojų tiek uždirba) ir turite savo butą? O štai mano pažįstama prancūzė savo buto Paryžiuje neturi. Lietuvoje beveik visi yra savo butų šeimininkai, o Prancūzijoje daugiau kaip pusė gyventojų, ypač jaunų, yra priversti būstą nuomotis. Tačiau pats kukliausias butukas, ne Paryžiaus centre, mėnesiui kainuoja 1000 eurų. Kiek lieka pragyvenimui? Už 200 eurų jūs ir savaitės Paryžiuje nepratempsite (jei įskaičiuosime maistą ir transporto išlaidas). Norite atsidurti tokio prancūzo kailyje? Nepatarčiau.

Bet tai dar ne viskas. Jei manote, kad 1200 eurų į rankas mėtosi gatvėje – labai klystate. Dauguma prancūzų visą gyvenimą svajoja

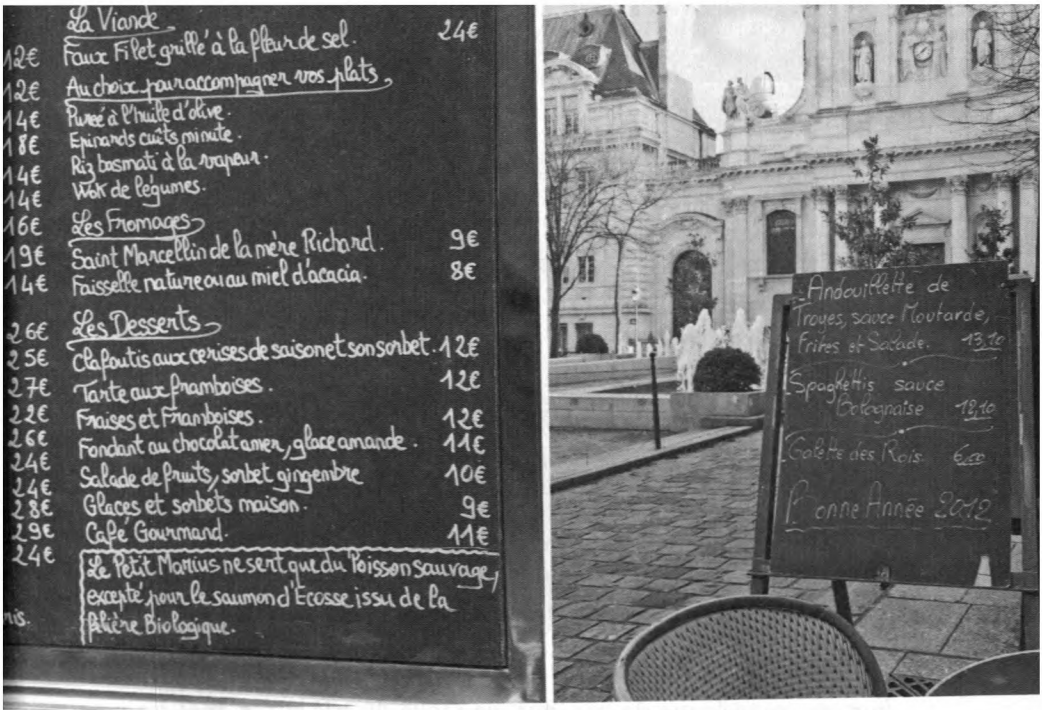

apie tokį atlyginimą. Daugybė gyvena iš bedarbiams išmokamo pragyvenimo minimumo – 600 eurų, tai yra faktiškai už mūsų vidurinės klasės uždarbį. Bet ir tuos 600 eurų nėra lengva gauti, ypač pastaraisiais metais, kai tokius prancūzus kaltina veltėdžiavimu. Reikia bent keletą mėnesių per metus susirasti kokį nors laikiną darbą (tarkim, indų plovėjos kavinėje, kas irgi nėra paprasta), kad kitus mėnesius gautum socialinę paramą.

Kartą mano pažįstama lietuvė, žiūrėdama, kaip tūkstančiai prancūzų vakarais sėdi tūkstančiuose Paryžiaus restoranėlių, pasakė man: „Na ir turčiai, kaip jiems gerai, juk kaina už vakarienę (jiems tai – kaip mums pietūs) 10–15 eurų."

Stop, o pas mus 10–15 litų! Žmonėms, uždirbantiems 1600 litų per mėnesį vietoj 1600 eurų, – tai tas pats. Štai taip ir reikia kalbėti, bent jau šioje srityje nesame skurdesni už vidutinius prancūzus (bet kas apie tai kalba?). Ir tokių sričių – daugybė. Kone visos tokios.

Vienas iš mitų tvirtina, kad Prancūzijoje vynas kelis kartus pigesnis. Apie kokį vyną kalbame? Su didžiausiu vargu, ir tik pačiuose pigiausiuose prekybos centruose, suradau vyno, kuris kainavo mažiau negu 2 eurus, tai yra apie šešis litus. Pas mus pats pigiausias prancūziškas vynas kainuoja apie 10 litų. Bet to paties pigiausio vyno vidutinis prancūzas praktiškai niekados neperka. Vidutinis prancūzas perka vyną už 4 ar 7 eurus (tereikia pastovėti ir pažiūrėti, kokius vynus renkasi pirkėjai), tai yra už 14–25 litus. Mūsų kainos? Mūsų. Tiesa, su mūsiškais atlyginimais vis tiek išeina brangiau (pas mus vyno už 4–7 litus nenusipirksi, nebent lietuviško), bet ne tiek kartų, kaip atrodė iš pradžių. Na, pasisekė prancūzams, kad jie – vyndarių kraštas, o mes turime importuoti.

Užtat duona Prancūzijoje kainuoja tiek, kiek pas mus litais: ten, kur mes sumokame du tris litus, jie moka du tris eurus, mes čia ne skurdesni.

Dar vienas mitas: drabužiai Vakaruose kelis kartus pigesni. Vėl melas. Kad jie būtų kelis kartus pigesni, reikia pakliūti į išpardavimą, o didelių nuolaidų sezonas būna griežtai dukart per metus. Vienas tokių sezonų – liepa. Kai kurių drabužių, kurie kainuoja tiek, kiek ir pas mus, kainos krenta iš tiesų pusantro du kartus. Daugelis prancūzų naudojasi ta galimybe ir apsiperka. Čia mes esame kiek nuskriausti. Bet turime „Dėvėtus drabužius“. Mūsų žmonės išmoko rengtis gražiai, ne prasčiau už prancūzus – ir moka dar mažiau negu prancūzai, taip pagal gyvenimo lygį susilygindami, o gal net ir pralenkdami daugelį jų (visą laiką kalbu apie vidurinę klasę, ne apie turčius, su kuriais beprasmiška lygintis).

Knygos Prancūzijoje, palyginti su prancūzų atlyginimais, yra pigesnės negu Lietuvoje, ypač kišeninio formato, – tą reikia pripažinti. Bet štai ryšių paslaugos – dovanokit. Lietuvoje SIM kortelę per akciją įsigijau už 4 litus, beveik 1 eurą (be akcijos – šeši litai). Prancūzijoje –

15 eurų. Kiek kartų brangiau? Tęsti toliau? „Bitėje“ mėnesio abonementas kainuoja 15 litų, tai yra apie 4 eurus. Už tą kainą kalbuosi nemokamai su daugeliu artimųjų, taip pat su tais, kas yra „Bitės“ klientai arba turi „Labas“. Minutės kaina į kitus tinklus atsieina apie 0,1 euro. Tokių kainų Prancūzijoje nė nesisapnavo. Ir abonemento, ir minutės pokalbio kaina didesnė kelis kartus. Galbūt dėl to ten – paradoksas – pamatysi keliskart mažiau negu Lietuvoje žmonių, kurie nesiliaudami plepa mobiliaisiais telefonais, rašo žinutes ir t. t.

Galiausiai pateiksiu dar vieną įspūdingą pavyzdį. Visas prancūziško atlyginimo pranašumas nublanksta, vos tik pasiimi kreditą butui Paryžiuje pirkti. Kadangi butų kainos Paryžiuje kelis kartus didesnės negu Vilniuje, tai prancūzas kas mėnesį atiduos bankui tokią sumą, kad likutis bus lygus mūsų vidutinio gyventojo atlyginimui!

Na ką ten butas. Prancūzas beveik visuomet perkasi naują mašiną (senos už tokią kainą kaip Lietuvoje nesurasi, na ir neapsimoka pirkti, nes už draudimą sumokėsi daugiau, negu ji kainuoja). Ir šis pirkinys sumažina atlyginimą tiek, kad jis visiškai susilygina su

mūsiškio vidutinio lietuvio, kuris pratęs pirkti ne naują mašiną už 15 tūkstančių eurų, o pavažinėtą už 4–7 tūkstančius eurų (o yra ir dukart pigesnių). Tiesa, nepatogumų su sena mašina daugiau. Bet kai kurios senos atrodo kaip naujos ir važiuoja visai pakenčiamai. O kai kurių naujų jau po kelių mėnesių išeina iš rikiuotės pavarų dėžė ir išlenda kiti defektai (kaip nutiko vienam mano pažįstamam vilniškiui).

Ką jums tuo noriu pasakyti: kad Lietuva turtinga, turtingesnė šalis negu Prancūzija? Ne, Prancūzija per kolonijinio viešpatavimo šimtmečius sugebėjo sukaupti, siurbdama iš kolonijų, didžiulius turtus (prancūziški laikraščiai rašo ir apie besitęsiantį slaptą buvusių kolonijų išnaudojimą). Tačiau jei palyginsime vidutinio prancūzo ir vidutinio lietuvio, turinčio nuosavą butą ir gal dar paveldėtą sodybą ar bent sodo namelį, perkančio ne naują, o pavažinėtą mašiną, kurią suremontuoja savo paties rankomis ar atiduodamas pažįstamam meistrui, o drabužius – kartais firminėje parduotuvėje, o kartais ir „Dėvėtuose rūbuose“ (kur dažnai visai nedėvėtų rūbų pasitaiko), materialinę padėtį, tai...

Ne, apskritai paėmus, nesame skurdesni už daugelį vidutinių prancūzų. O jei uždirbate ne du, o tris ar keturis tūkstančius litų per mėnesį – tai ir turtingesni. Paradoksas? Tas paradoksas yra patvirtintas faktais. Tik nelyginkite 800 litų uždirbančio lietuvio su turtingu prancūzu. Taip nesąžininga (lyginkite tokį lietuvį su minimalias pajamas gaunančiu prancūzu), na ir pražūtinga Lietuvai, juk ir taip jai kažkas nori trūks plyš sukurti įvaizdį vargingos šalies, iš kurios reikia, kol nevėlu, strimgalviais bėgti, kaip žiurkėms iš laivo. Į štai tokį vakarietišką, prancūzišką rojų.

Oro pagalvė, kurios nėra Lietuvoje: kainos vargšams

Regis, pagaliau supratau, kur slypi lengvesnio neturtingų prancūzų gyvenimo paslaptis. Vidutinis prancūziškas atlyginimas maždaug toks pats kaip lietuviškas litais. Prancūzas uždirba maždaug tiek pat eurų, kiek lietuvis litų. Ir atitinkamai daugelis prekių Paryžiuje kainuoja tiek pat eurais, kiek Lietuvoje litais. Pienas kainuoja apie du eurus – pas mus apie du litus. Duona trys keturi eurai – pas mus tiek pat litais. Kava kavinėje apie tris eurus – pas mus tiek pat litais. Šiandien ėjau per Paryžių ir dairiausi į pietų kainas – apie 15–25 eurus; pas mus nuo 15 iki 25 litų žmogui taip pat galima neblogai pavalgyti.

Apie tai, kad kai kurie daiktai (drabužiai) Paryžiuje gali kainuoti pigiau, o kiti brangiau negu Lietuvoje (transportas, pokalbiai mobiliaisiais telefonais ir pan.), jau rašiau.

Tai gyvenam ne prasčiau už prancūzus? Ir taip, ir ne. Prancūzijoje (ir apskritai Vakarų šalyse) yra vienas dalykas, kurio nėra Lietuvoje ir, ko gero, visoje posovietinėje erdvėje. Kai lietuvių emigrantai pareiškia, kad Lietuvoje maistas brangesnis – jie neteisūs, bet kartu ir teisūs. Apskritai maistas Lietuvoje ne brangesnis, o daug kas (ta pati mėsa) net kelis kartus pigiau. Bet emigrantai nemeluoja: Vakaruose esama maisto, kuris iš tiesų pigesnis atlyginimo atžvilgiu. Ir jis parduodamas specialiose parduotuvėse, kur kainos gerokai mažesnės, kavinėse, kuriose galima pavalgyti pigiau, ir t. t.

Taip, pienas vidutiniškai kainuoja du tris eurus, bet jo galima nusipirkti ir už 60 euro centų! Ne visur, ir perka jį tie, kas uždirba mažiausiai. Bet jis, mano galva, savo skoniu nelabai skiriasi nuo to, kuris kainuoja du eurus. Normalus pienas. Sudėtas pačioje apatinėje „Franprix“ parduotuvės lentynoje. Ar pas mus nusipirksi pieno už 60 centų? Ne.

Ilgasis prancūziškas batonas kepyklėlėje kainuoja daugiau negu eurą (pas mus jis, nors ir ne toks skanus, kainuoja kiek daugiau nei litą). Bet „Carrefour" šiandien aptikau visai pakenčiamų šviežių batonų po 50 euro centų! O šokoladas? Šokoladas Paryžiuje kainuoja vidutiniškai du tris eurus: mūsų kaina litais. Bet tarp dešimties rūšių šokolado surasi ir už eurą! – ar pas mus rasi už litą? Nebent saldžią plytelę, bet ne šokoladą.

Tas pat ir su kava. Kava Paryžiuje kainuoja eurais tiek pat, kiek Vilniuje litais. Užtat „McDonald's" kainuoja 1,30, „Quick" (panašus į „McDonald's" tinklas) – 1 eurą! Žinoma, tai ne tikra kava, bet jei nėra pinigų – pasėdėti, atsipūsti galima ir „Quick" (beje, švaru, šviesu ir padavėja šalia nešmėžuoja). Ar galima lietuviškame „McDonald's" išgerti kavos už litą? Na, bent už 1,30? Ne, ten jums teks mokėti tą patį eurą kaip ir Paryžiuje. O vidutinį atlyginimą juk gauname tokį pat kaip prancūzai, bet litais, o ne eurais.

Tas pats – kultūra. Knygos Prancūzijoje brangios. Bet jos vis dėlto prancūzams gerokai pigesnės, palyginti su atlyginimu, ypač pabrangus knygoms Lietuvoje. Vidutiniškai knyga kainuoja 15 ar 20 eurų, bet netgi ir storas romanas 40 eurų niekad nekainuos. 25 eurai – riba. Mano paskutinė knyga Lietuvoje parduodama už 40 litų. Prancūzijoje nebent storas žodynas gali kainuoti 40 eurų. O pas mus tokie žodynai kainuoja apie 200 litų: aš asmeniškai Prancūzijoje nemačiau žodynų net po 100 eurų, čia jau fantastinė kaina (tuo labiau 200 eurų).

Tiek to, dar galima pakęsti kainų skirtumą perkant knygą (jos vidutines pajamas gaunančiam prancūzui yra pusantro ar net du kartus pigesnės negu vidutiniam lietuviui), bet reiktų nulenkti galvas prieš Prancūzijoje egzistuojančią nuolaidų sistemą naujoms ir senoms knygoms. Taip, ir pas mus prieš kelerius metus išleistos knygos parduodamos už pusę kainos, o kartais ir už penkis ar aštuonis

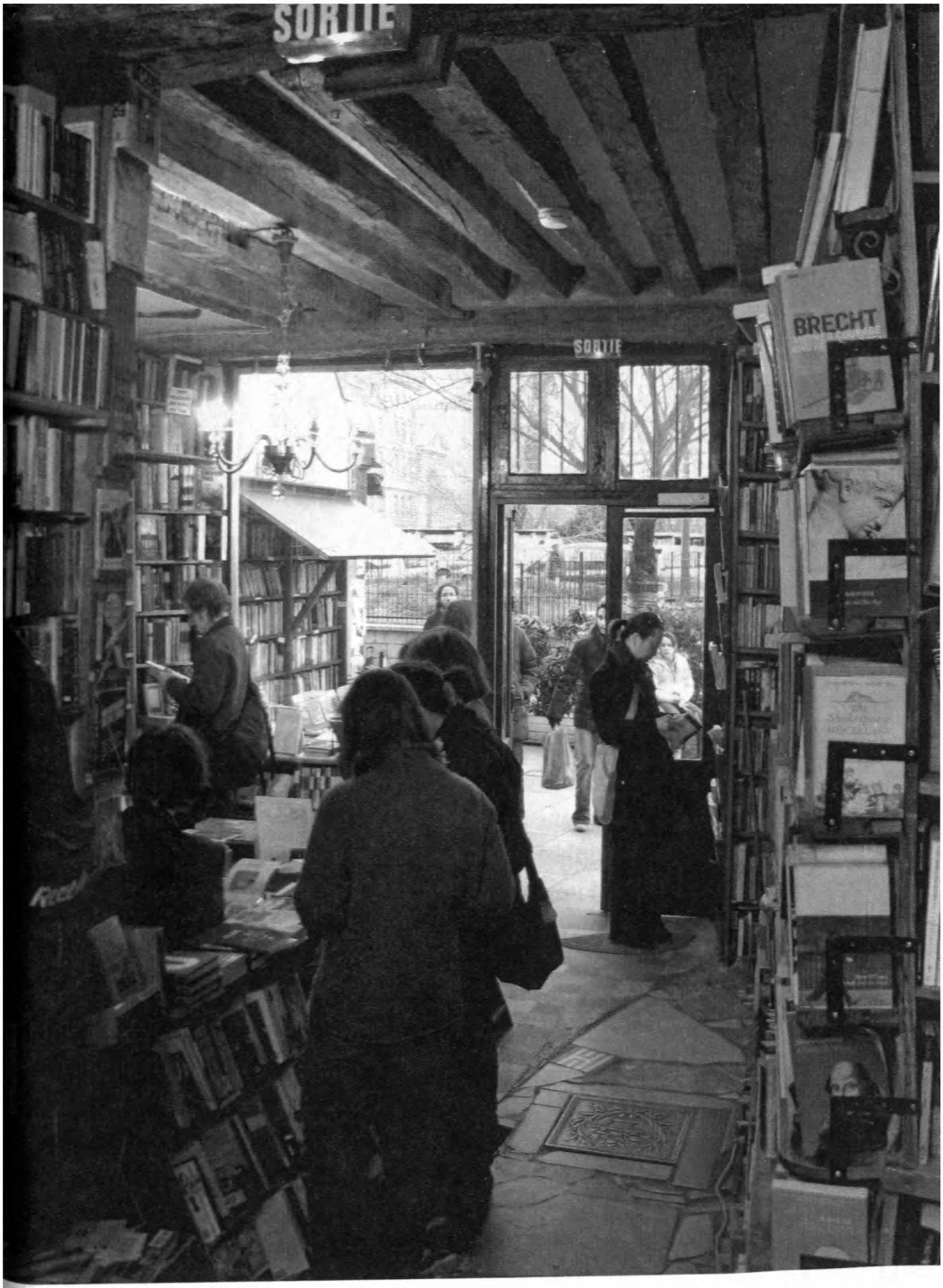
SORTIE
SORTIE
BRECHT

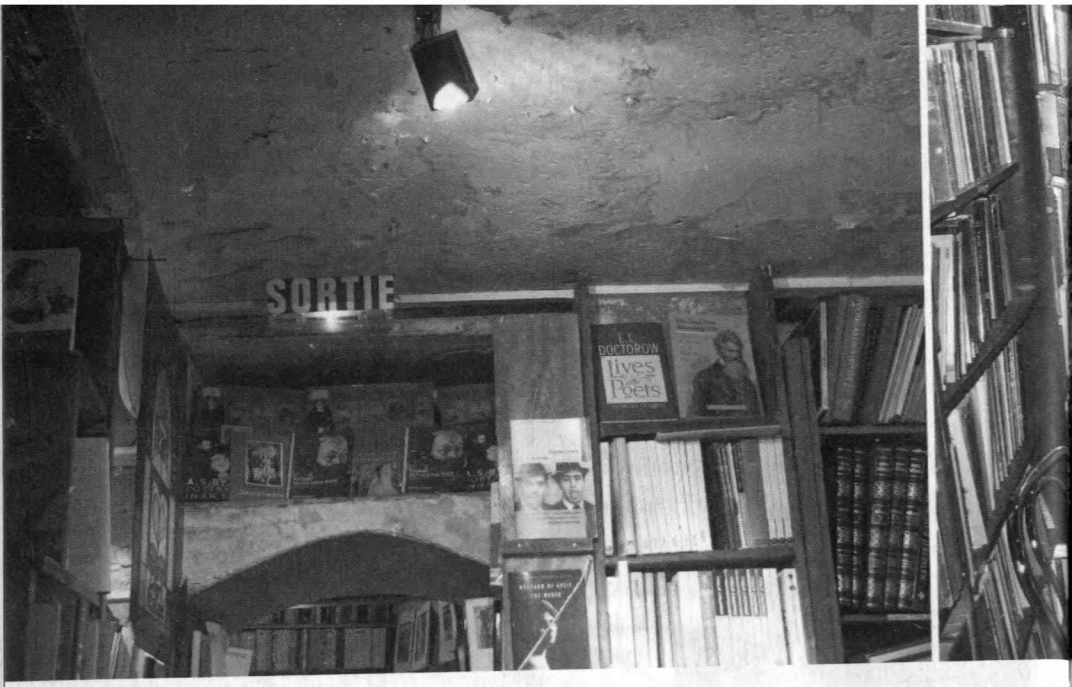

litus. O štai didelį knygyną, kur knygos, tegul jau ir pabuvusios kieno nors rankose, būtų parduodamos po 1–4 litus, – tokį dalyką vargu ar Lietuvoje rasite. Nusipirkau daugybę vertingų filosofinių, psichologinių, istorinių ir kitokių knygų už tokią kainą. Dauguma knygų atrodo kaip naujos: prancūzai moka jas saugoti.

Ištisi knygynų tinklai – „Gibert Jeune", „Boulignier" – pačiame Paryžiaus centre (ir kitose vietose) užsiima masiniu knygų supirkimu nedidelėmis kainomis iš gyventojų ir jų perpardavimu. Žmonės, neturintys pinigų knygai už 20 ar 25 eurus, perkasi ne mažiau vertingas už eurą ar du! Vadinasi, ir toliau skaito.

Kada Lietuvoje ims pardavinėti knygas po litą ar du? Ant vienos „Gibert Jeune" parduotuvės stelažų, išstumtų tiesiai ant šaligatvio Sen Mišelio bulvare, radau knygų ir po 20 euro centų! Šimtus knygų.

Kitaip sakant, Prancūzija leidžia neturtingiems gyventojų sluoksniams gyventi: sukūrė jiems nedidelį asortimentą produktų, prekių, kurie, matuojant jų atlyginimais, kelis kartus pigesni negu mūsiškiai.

Daugelis prancūzų, žinoma, nepirks pieno už 60 euro centų nei prancūziško batono už penkiasdešimt, nei vyno už eurą. Bet kas neturi pinigų – tie pirks; ir maistas nebūtinai bus mažiau skanus. Ištisi gyventojų sluoksniai geria kavą pigiose kavinėse už eurą ir už tiek pat nusiperka knygą. Ir šokoladą už tą patį eurą.

Lietuvoje iš šių gyventojų sluoksnių tiesiog buvo atimta galimybė gerti kavą kavinėje, pirkti knygas ir šokoladą. Tokios oro pagalvės kaip prancūzai (niekas neapdraustas, kad rytoj iš viduriniosios klasės nepereis į žemesnę) neturtingi Lietuvos gyventojai neturi.

Kodėl jos neturi ir ar ji gali atsirasti Lietuvoje (manau, kad gali) – atskiras klausimas. Bet trumpai jį palieskime. Pirma, lietuviškas verslas dar nepakankamai lankstus ir išradingas. Pažįstu daugybę lietuvių, kurie su malonumu atiduotų jiems nereikalingas knygas už litą ar net 50 centų knygų supirkėjui. Užuot išmetę jas į šiukšlyną. Bet tokių supirkėjų, tokių knygynų, kur knygos būtų parduodamos po litą ar du, Lietuvoje praktiškai tik vienas kitas.

Bet žemesnioji klasė, potencialūs tokių knygų pirkėjai – yra! Galima net sakyti, kad didelė mūsų inteligentijos dalis, kuri negali gyventi be knygų, priklauso tai klasei. Taip pat studentai, moksleiviai, karjeros siekiantis jaunimas.

Klestintys paryžietiškų knygynų tinklai „Gibert Jeune" ir „Boulignier" – tai geniali vadyba, kuri išlošia iš didžiulio kainų skirtumo. Juk paprastai knyga Prancūzijoje kainuoja nuo 10 iki 20 eurų. O jūs perkate ją už porą eurų. Ne tik neturtingi sluoksniai, bet ir viduriniosios klasės atstovai kartais mieliau perka knygą už tokią nedidelę kainą. Mačiau tuose knygynuose visai solidžių inteligentų, mokslininkų, dėstytojų, ką jau kalbėti apie studentus, besirausiančius po kalnus knygų, sukrautų pagal temas.

Antra, lietuviškame versle, mano nuomone, vis dar vyrauja gobšumas. Aš numačiau tokių kavinių kaip „Double Coffee" tinklo bankrotą, nes tais laikais, kai Vilniuje kava kainavo du litus, ten ji buvo pardavinėjama už šešis. Atidarydami kavinę, parduotuvę, verslininkai išpučia kainas, tikėdamiesi didžiulio pelno. Bet galiausiai pirkėjai juos nubaudžia – ignoruoja jų užeigas. Aš su malonumu būčiau gėręs kavą „Double Coffee" už du ar tris litus, bet už šešis negėriau nė karto. Jie neteko kliento, kuris būtų reguliariai atnešęs nemenką sumą, nes aš dažnai dirbu kavinėje.

Trečia, galbūt lietuviška rinka dar nėra taip prisotinta, kad reikėtų ieškoti pirkėjų tarp „žemųjų" gyventojų sluoksnių. Bet ateis toks laikas. Tie, kas susilaiko ir negeria kavos už šešis ir net už tris litus, neperka šokolado už tris ar keturis litus, o knygos už dvidešimt, – pasirengę nors rytoj sumokėti už kavą, šokoladą ar knygą vieną litą. Ir jų ne taip jau mažai. Reikia tik atidaryti atitinkamų parduotuvių, nebūti gobšiam. Juk iš vieno kavos pakelio, kuris kainuoja dvidešimt litų, galima paruošti 100 puodelių kavos, tai yra „atpirkti" tą pakelį penkis kartus. Bet mūsų gobšieji verslininkai nori turėti ne penkiskart, o 30 kartų didesnį pelną.

Paryžiaus emigrantai, kurie kavinėse nesėdi

Prancūzija lietuvių emigrantams – tai ne Anglija ir ne Norvegija. Čia nėra šimtatūkstantinių lietuvių bendruomenių.

Šiandien metro stotyje „Barbès-Rochechouart“, kur turėjau persėsti į kitą liniją, mane prabloškė nematytas reginys. Kai kurios stotys Paryžiuje labai originalios: jos turi ir požeminę, ir antžeminę, ir ore pakabintą dalį. „Barbès“ stotis kaip tik tokia...

Esmė ta, kad prancūzų mąstymas visai kitoks negu sovietinių metro statytojų, kurie metro suprato pažodžiui: traukinys po žeme. Pamenu, tik Kijeve mačiau metro, kuris išlenda į paviršių, nes reikia kirsti Dnieprą. Pervažiavęs virš upės, traukinys vėl nusileidžia giliai po žeme.

Prancūzai neturi vieningo standarto – jie kiekvienoje kelio atkarpoje sprendžia, kuriame lygmenyje traukinys turi važiuoti: po žeme, žeme, o gal ore – virš žemės. Galbūt kai kuriuose kvartaluose geriau paleisti metro ne po žeme, o nutiesti bėgius aukštai virš galvos? Iškėlus juos, drauge su stotimis, ant gelžbetoninių atramų? O gal taip pigiau? Ir greičiau galima nutiesti? Žinoma, Paryžiaus centre tai gadintų vaizdą, bet, artėdami prie Monmartro, patenkate į rajonus, tankiai apgyventus įvairiausios odos spalvos emigrantų. Tai ne buržua, kurie protestuos, kad jiems prieš nosį stirksos geležinės metro linijų atramos. Kad traukiniai skries virš galvos, kai jie rytais eis namo nešini savo ilguoju batonu.

Nežinau, kokie tiksliai buvo metro statytojų motyvai šiame rajone, galiu tik spėti. Bet „Barbès-Rochechouart“ stotis sudaryta iš trijų lygmenų: viena linija driekiasi po žeme, todėl atvykę išlipate požeminėje stotyje. Antrasis lygmuo – ant žemės. Ši stotis be sienų yra po „orine“ metro linija. Į pastarąją galima pakilti pėsčiomis arba eskalatoriumi. Įlipę ten į traukinį, oru skriesite virš Paryžiaus.

Tai štai, persėsdamas į kitą liniją, pakilau iš požeminės stoties į žemės paviršių ir apstulbau, pamatęs, kad palei visą tą didžiulę stotį iš lauko, ant siauručių šaligatvių, pilna keistų žmonių. Išėjau į miestą, norėdamas pažiūrėti, kas vyksta. Ten dviem eilėmis stovėjo šimtai, jei ne tūkstančiai žmonių su prekėmis, o tarp jų spraudėsi pirkėjai. Tie žmonės visai nepriminė paryžiečių, kuriuos mačiau centre.

Tai buvo Paryžiaus liumpenai, o tiksliau, Paryžiaus padugnės. Pamirškite aprangos stilių, formą, paryžietišką žavesį. Mane pribloškė kontrastas: bet juk tai irgi Paryžius! Kas tie žmonės? Ką jie daro pasaulio sostinėje? Kodėl jie čia? Iš ko gyvena?

Pasirodo, čia tikras Babilonas. Juodaodžiai šalia arabų, o tarp baltųjų – žmonės, kalbantys įvairiomis kalbomis. Bet kažkodėl daugiausia rumunų. Juos neseniai priėmė į Europos Sąjungą, po Lietuvos, ir dėl rumunų Prancūzijai kyla didelių problemų. Tačiau čia pilna ir kitų buvusio sovietinio lagerio atstovų – girdėjau rusų, ukrainiečių, slovakų, albanų kalbas. Lietuvių nesutikau.

Tai įvairaus amžiaus žmonės, kai kurie jų stovi su šeimomis, vaikais – perparduoda šampūną, konservus, mobiliuosius telefonus, at-

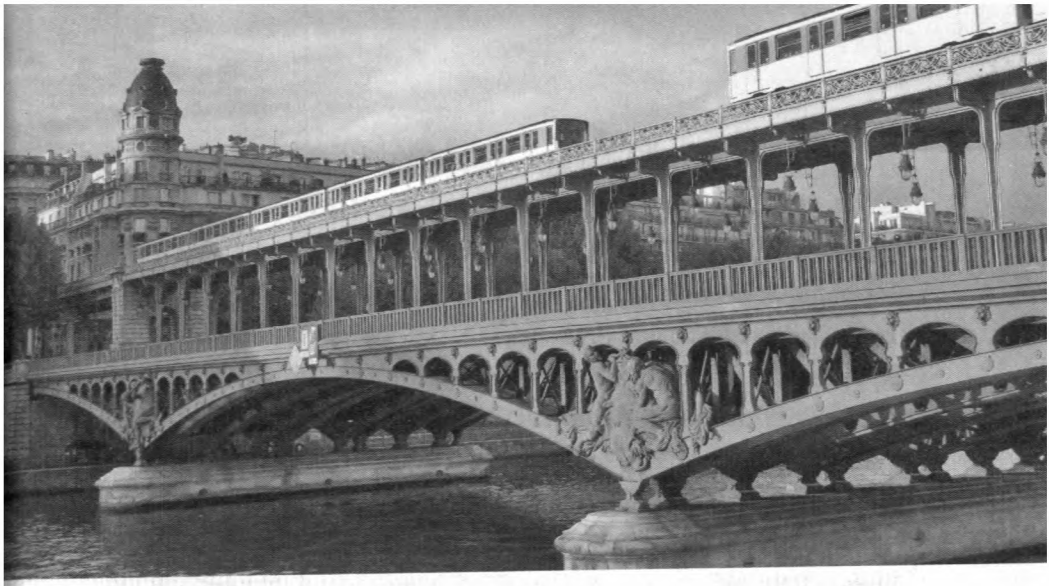

sarginius akumuliatorius jiems, elementus, lygintuvus ir t. t. Prekės išdėliotos tiesiog ant šaligatvio arba laikomos rankose.

Tų žmonių veidų nepavadinsi laimingais, jie iškankinti. Beje, kai kurie, ypač vyrai, atrodo gana akiplėšiškai. Moterys kartais tupi. Viena tokia graži slavė (nepavyko iš dviejų sakinių suprasti jos tautybės – regis, čekė arba slovakė) tupėjo šalia vyro, kuris man siūlė pirkti... lygintuvą.

Vos prieš pusvalandį buvau Paryžiaus centre, mačiau visai kitokį, respektabilų pasaulį. Ką jie veikia Paryžiuje? Jie čia atvažiavo, kad štai tokiu būdu per dieną užsidirbtų 20 eurų, kurių pakaks šeimai pavalgyti? Ar dėl to vertėjo važiuoti?

Juk veikiausiai savo tėvynėje dauguma jų turėjo kur gyventi. Bet atvažiavo čia, nes Prancūzija – „turtinga šalis". Tačiau ar jie mato tą šalį? Kaip besistengiau, negalėjau įsivaizduoti tų žmonių nei Luvre, nei knygynuose, net ir prancūziškose kavinėse (nebent užeigėlėse emigrantų kvartaluose).

O pirkėjai? Jie irgi buvo daugiausia emigrantai. Vargu ar tarp jų surastum tikrų prancūzų. Tas matėsi iš drabužių – apsirengę kaip pakliuvo. Apie stilių nėra ko nė kalbėti.

Ir čia prisiminiau: kai vakar važiavau autobusu Paryžiuje, į jį įlipo penketas vaikų. Tai buvo čigonų iš Rumunijos vaikai. Rumunijai atsidūrus ES ir Šengeno zonoje, čigonai, kurie sudaro nemenką Rumunijos populiacijos dalį (tai jums ne Kirtimai), plūstelėjo į turtingas Europos šalis, daugiausia į Prancūziją. Aišku, kodėl: rumunų kalba – iš tų pačių romanų kalbų kaip ir prancūzų ir italų. Taip sakant, jaunesnioji sesuo. Ne kas kitas, o Prancūzija protegavo Rumunijos stojimą į ES, nepaisydama protestų kitose šalyse, kurios laikė ją pernelyg atsilikusia nuo vakarietiškų standartų ekonomine ir kultūrine prasme.

Dabar Prancūzija nežino, ką daryti su šalį užplūdusiais rumunų čigonais. Jie, niekieno neatsiklausę, prisistatė didžiulių taborų, tik gyvena ne arklių traukiamuose furgonėliuose, o vilkikų furgonuose. Iš ko gyvena? Burdami, vogdami, pardavinėdami narkotikus...

Visada buvau ksenofobijos priešas, ir esu tikras, kad tarp rumunų yra nuostabių žmonių, taip pat ir intelektualų, aukštos kultūros žmonių. Tačiau Prancūzija pažįsta štai tokius rumunus. Kaip neretai Anglija žino apie lietuvius tik pagal tuos nusikaltimus, kuriuos padaro nusikaltėliai iš Lietuvos. O ką čia gali padaryti? Tik bandyti įtvirtinti kitokią nuomonę apie Lietuvą, propaguojant jos kultūrines vertybes.

Taip ir su rumunais. Mane labiausiai nustebino kitkas: tų apylinkių, kurios atsidūrė šalia čigonų taborų, gyventojai skundėsi... degančio plastiko smarve. Pasirodo, čigonai vogė kabelius ir naudojo juos vietoj malkų laužams susikurti. 2012 metai...

Kad kultūros nesuderinamos, įsitikinau vakar tame autobuse, į kurį įlėkė (taip taip – įlėkė) penketas čigonų vaikų, dvi mergytės ir trys berniukai maždaug 10–13 metų. Jie iškart susėdo penkiose vietose, šalia ir garsiai, per visą autobusą, ėmė šūkaloti savo kalba. Berniukai susikėlė kojas ant naujutėlaičių sėdynių (žinoma, su batais). Ir vis garsiai rėkavo, kažką aptarinėjo. Nekreipdami nė menkiausio dėmesio į prancūzus, kurie, tą mačiau, buvo šokiruoti. Bet (kultūra!) neparodė.

Staiga berniukai pasikėlė marškinėlius ir ėmė vienas kitam badyti pirštais į pilvą, tarsi kažką būtų tyrinėję. Bet labiausiai mane nustebino tai, kad netrukus vienas berniukų priėjo prie mergaičių, ir tos irgi apnuogino savo atsikišusius pilvukus. Berniukas ėmė juos badyti pirštu ir garsiai juoktis.

Sakykite: kaip gyventi visuomenėje žmonėms, priklausantiems štai tokioms skirtingoms kultūroms? Vaikai nekalti – jų niekas tabore nemokė, kaip reikia elgtis visuomenėje. Paryžiaus autobuse, važiuojančiame į centrą, jie elgiasi taip kaip tabore. Kaip miške. Jie neįsisavino tos visuomenės elgesio taisyklių. Ir ką dabar su jais daryti?

Vaikai iššoko iš autobuso, rėkdami ir mosikuodami rankomis, priešais Luvrą. Ir kažkur nubėgo. Įtariu, kad į Karališkųjų rūmų (Palais Royal) aikštę, kurioje stovi įvairaus aukščio Bureno kolonos. Šį meno kūrinį ypač mėgsta vaikai (įvairiausių tautybių). Kolonos skirtingo aukščio, nuo dešimties centimetrų iki kelių metrų. Ant žemesniųjų galima užsiropšti...

Prieš išvažiuodamas iš Paryžiaus perskaičiau, kad prancūzų valdžia ėmėsi jėga iškeldinti rumunų čigonus ir grąžinti juos į tėvynę. Į Rumuniją. O norėdami paskatinti, dar duoda po 300 eurų. Kairieji

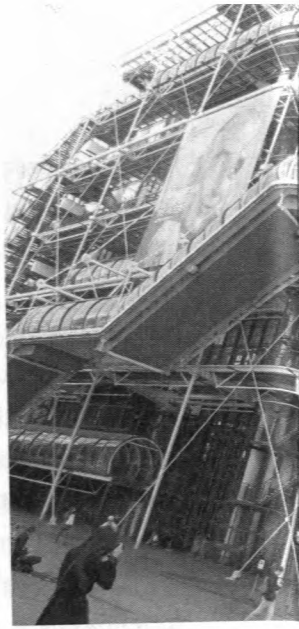

rėkia apie žmogaus teisių pažeidimą (taboruose pilna vaikų, taip pat ir tų, kurie gimė jau Prancūzijos teritorijoje, dauguma čigonių nuolatos nėščios). Dešinieji šiurpsta, į ką virsta Prancūzija.

O čigonai, susižėrę tris šimtus eurų ir išsidanginę į Rumuniją... sugrįžta atgal. Dar 300 eurų. Ko ne uždarbis. Juk sienų tarp Šengeno valstybių nėra.

O kur iškelti milijonus arabų? Antrasis pagal dydį Prancūzijos miestas Marselis pateikė statistiką: dabar jame arabų gyvena daugiau negu prancūzų. Ar reikia stebėtis, kad Prancūzijos prezidentas Fransua Olandas (François Hollande) per rinkimus surinko 26 procentus balsų, o dešiniųjų lyderė Marina Le Pen (Marine Le Pen) – 20 (jos programoje buvo išstojimas iš ES ir euro zonos sienų uždarymas)?

Iš kur tiek arabų Prancūzijoje? Labai paprasta: jų protėviai (tėvai, o gal net seneliai) atvažiavo iš buvusių prancūzų kolonijų užsidirbti, kaip šiandien lietuviai vyksta uždarbiauti į Angliją ir Norvegiją. Jie čia liko, dirbo juodus darbus, kurių prancūzai nenorėjo dirbti. Ir jie žinojo savo – tarnų – vietą...

Tačiau jų vaikai gimė Prancūzijoje ir tapo „visateisiais" Prancūzijos piliečiais. „Visateisiais" kabutėse: uždarytais getuose, tokiuose kaip Paryžiaus Sen Deni priemiestis. Ten didžiulis nedarbas, klesti nusikalstamumas ir narkotikų prekyba. Jie visi puikiai, be jokio akcento kalba prancūziškai. Bet tik vienetai yra baigę prestižines aukštąsias mokyklas, padarę karjerą. Tarnų vaikai neturėjo galimybės išsimokslinti, patekti į „aukštuomenę". Tai jie prieš kelerius metus leido prasiveržti savo įsiūčiui – sudegino tūkstančius respektabilių prancūzų automobilių, išdaužė šimtus parduotuvių vitrinų.

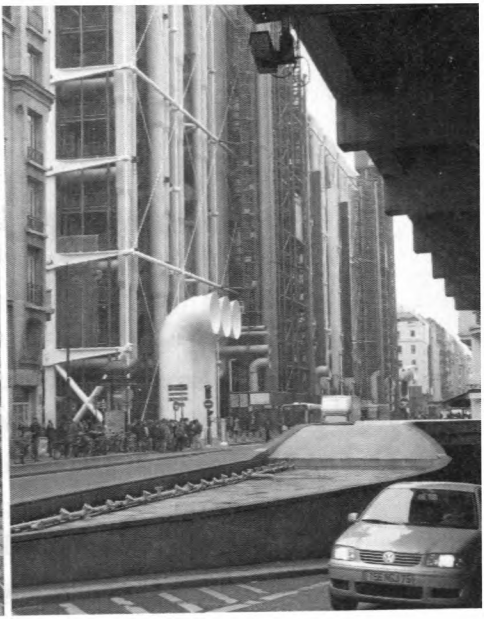

Prancūzai turi rimtų problemų dėl emigracijos, tokios, beje, Lietuvai nė nesisapnavo. Ir niekas negali pateikti recepto, kaip jas išspręsti.

Tačiau ar gali Paryžius, kuriame susimaišė tiek tautų ir kuris traukia žmones iš viso pasaulio, neturėti problemų? Taip, jame yra emigrantų getų, bet reikia pakliūti į juos arba į metro stotelę „Barbès-Rochechouart“ (ir tik šeštadienį), kad pamatytum išvirkščiąją Paryžiaus pusę. Tai būtų tas pats kaip Vilnių pristatyti filmu, susuktu Kirtimuose. Juk tai irgi Vilnius. Bet nejau tik tai ir yra Vilnius?

Ar gali šis ne itin teigiamas vaizdas užgožti visa kita? Paryžius – tai milžinas, vilkįs stilingą kostiumą ir stulbinantis savo laikysena, madinga išvaizda, visuomet šventiškai nusiteikęs. Jis visada jaunas, tas Paryžius. Matome jo gražų veidą ir žavimės. O kas ten po drabužiais, jo organizmo viduje, mūsų nedomina. Kanalizacijos vamzdžiai irgi slepiami toliau nuo žmonių akių. Išskyrus Bobūrą (Beaubourg, Žoržo Pompidu (George Pompidou) centrą) – avangardinį statinį Paryžiaus centre: visi jo vamzdynai (kanalizacijos, šildymo, ventiliacijos) nutiesti išorėje (reikia tą pačiam išvysti)...

Būti elgeta Paryžiuje, arba kodėl prancūzai neduoda verkiantiems pinigų

Vakar ėjau garsiąja Rivoli gatve ir sutikau vaikiną, prašantį išmaldos. Nedaviau jam nė euro cento. Kai pamatau kaulytoją, norintį mane sugraudinti, nusižeminus prašantį išmaldos Paryžiaus centre (dažniausiai jis iš emigrantų), nekreipiu į jį dėmesio. Paprastai jie sėdi tiesiog ant šaligatvio ir verksmingai kalbina praeivius. Dabar ir aš beširdis.

Labai seniai, kai pirmąkart lankiausi Prancūzijoje, mane nustebino prancūzų beširdiškumas. Atvažiavę emigrantai prašė išmaldos, klūpėdami gatvėje su lentele „Aš alkanas" arba „Noriu valgyti", o jie abejingai ėjo pro šalį.

Dabar ir aš einu pro šalį. Ir ne todėl, kad tapau prancūzu savo dvasia, o todėl, kad geriau perpratau Prancūziją ir prancūziškos sielos motyvus. Pažįstami prancūzai man viską paaiškino. Prancūzai – dosni tauta (nors tavęs iš gatvės nakvoti neparsives – geriausiu atveju nurodys savivaldybės nakvynės namus; o ar daug lietuvių įsileis nepažįstamąjį į namus?). Labdara Prancūzijoje gal ir atsilieka nuo JAV, kur veikia nesuskaičiuojama daugybė privačių labdaros fondų, bet vis dėlto nesulyginama su lietuviška. Kiekvienas save gerbiantis prancūzas savo pareiga laiko kam nors padėti: gal benamiams Indonezijos vaikams, gal Ruandos genocido aukoms, gal nykstančiai pandų rūšiai. Pats dalyvauja labdaringoje veikloje arba dalijasi daiktais, o gal ir produktais, kai beldžiasi į jo duris.

Tai tarsi nacijos kultūros dalis: na, kaip būtina savaitgalį nueiti į kokią nors parodą arba keletą kartų per metus apsilankyti žinomame festivalyje. Susitikę prancūzai lyg tarp kitko kalbasi, kokiame kultūros renginyje buvo, kokioje labdaros akcijoje dalyvavo. Kitaip jie jaustųsi išguitaisiais iš nacijos. Įsivaizduokite: patekote į tam ti-

krą *cercle* (būrelį), kur visi gurkšnodami aperityvą ima kalbėti apie paskutinę parodą, nuskambėjusią knygą, savo dalyvavimą vienoje ar kitoje labdaros akcijoje. O jūs vienas tylite! Nes į teatrus ir į parodas nevaikštote, knygų neskaitote, labdara neužsiimate. Kaip į jus žiūrės? Kaip jausitės?

Kultūra primeta tam tikrą elgesio tipą, ir tai gerai. Nes kultūra visada susijusi su bendražmogiškais dalykais.

Tarp kita ko, prancūzai padėjo ir Lietuvai, kai žlugo SSRS. Mano paties dukra metų metus mokėsi Vilniaus prancūzų mokykloje už pusę kainos. Jos mokytoja Gilbert Girardin, pati ne milijonierė, pensininkė, žinodama katastrofišką lietuvių inteligentų padėtį (tada vidutinis atlyginimas, ko gero, buvo 50 dolerių), surinko iš pažįstamų, užjaučiančių Lietuvą ir jos vaikus, pusę sumos, reikalingos dukros mokslui. Nepažįstami žmonės iš tolimų Prancūzijos pietų patyrė tauriausius žmogiškus jausmus žinodami, kad padeda mokytis gabiam, bet neturtingam vaikui iš kažkokios tolimos jiems Lietuvos. Paskui mano dukra atsidėkojo šiai nacijai bent jau tuo, kad, išmokusi jos kalbą kaip gimtąją, išvertė dvi prancūzų autorių knygas į lietuvių kalbą ir vedė tarptautinį literatūros festivalį Lietuvoje (Šiauliuose), į kurį suvažiavo prancūziškai rašantys autoriai.

Apskritai kalbame apie tauriausius prancūzų jausmus, kurie geriausiai atsispindi prancūziškose dainose, eilėraščiuose, romanuose ir filmuose, o galiausiai nacionaliniame Prancūzijos himne „Marselietė“ („Marseillaise“) ir, žinoma, pirmojoje pasaulyje Žmogaus teisių deklaracijoje. Jei Prancūzija kuo nors ir didi, patraukli, nepaisant jos išviršinio snobizmo ir menamo pasipūtimo, tai pirmiausia bendražmogiškais jausmais ir bendražmogišku patosu.

Tačiau jau tuomet man iškilo kitoks klausimas: kaip tokie jautrūs žmonės gali būti tokie beširdžiai išmaldos prašantiems gatvėje? Ir štai šios paslapties įminimas.

Pirma, prancūzas nenori jaustis kvailys. Jis žino, kad išmaldos prašantysis apeliuoja į jo užuojautą – ir taip tarsi jį valdo. O prancūzas nori būti laisvas. Prancūzas paprastai netiki, kad žmogus su lentele „Aš alkanas" iš tiesų yra alkanas. Paryžius tai jums ne Ruanda. Alkstantis gali nemokamai pavalgyti municipaliteto arba labdaringų katalikiškų bendruomenių valgyklose. O jei taip, tai jis mausto praeivius.

Antra, prancūzas mano, ir ne be pagrindo, kad ir taip atiduoda didelę savo pajamų dalį (prancūzų verslas atiduoda pusę ir daugiau pajamų – Prancūzijos mokesčių sistema artima skandinaviškai) valstybei, kuri ir turi rūpintis vargšais. Ir socialinė sistema Prancūzijoje, net ir per krizę, išlieka viena iš pačių geriausių Europoje.

Trečia, ir tai, ko gero, svarbiausia: prancūzų siela iš prigimties išdidi. Ji kupina orumo ir reikalauja tokio pat orumo iš bet kurio kito

žmogaus. Jei prašote, tai prašykite neprarasdami orumo! Prancūzui nėra nieko šlykštesnio kaip besižeminantis Dostojevskio personažas.

Kai keletą dienų pavažinėsite Paryžiaus metro, jums pasitaikys žmonių, kurie prašo pinigų metro vagonuose. Paklausykite, kokiu tonu jie to prašo! Štai tipiškas prašančiojo monologas: „Madam, mesjė! Dovanokite, kad gaišinu jūsų laiką. Aš jau penkti metai negaliu susirasti darbo ir negaliu gyventi žmogaus verto gyvenimo. Socialinės pašalpos, kurią gaunu, man pakanka kukliai prasimaitinti ir apsirengti. Bet man per didelė prabanga kartais nueiti į kiną, muziejų ar nusipirkti knygą. Aš nenoriu degraduoti. Būsiu jums dėkingas, jei padėsite man išlikti žmogumi."

Na, kaip jums toks monologas? Apvažiavau daugybę šalių, bet niekur negirdėjau nieko panašaus. Kad išmaldos būtų prašoma tokiu tonu ir su tokiu vidiniu orumu. Nė menkiausio noro sugraudinti. Prašantysis negudrauja ir nesako, kad neturi ko valgyti. Jis greičiausiai sako tiesą: jis nori išsaugoti savo kultūrinį lygmenį, likti žmogumi, bet kultūrai neturi pinigų.

Tarp kita ko, toks prašytojas visada apsirengęs nors neturtingai, bet su nepriekaištingu skoniu. Jis švarus ir tvarkingas.

Tipiškas prancūzas tokį žmogų suvokia kaip sau lygų. Juk ir jam likimas gali iškrėsti piktą pokštą ir nustumti socialiniais laiptais žemyn. Kaip jis laikė sau lygiu karalių, kuriam kadaise nukirto galvą, ar neturtingą kaimyną revoliucionierių, kurį išrinko į valdžią. Nuolatos matau, kaip prancūzai duoda pinigų tokiems prašantiems. Žinoma, šitaip, taip oriai, moka prašyti tik tikri prancūzai.

Eidamas tarp suolų toks žmogus visada sako: „Ačiū, mesjė, madam. Geros dienos", – nesvarbu, ar jūs duodate jam pinigų, ar ne.

Pastaraisiais metais Paryžiuje atsirado nemažai kitokių prašytojų – emigrantų iš arabų šalių, o dabar ir iš naujųjų ES valstybių, pirmiausia iš Rumunijos. Ačiū Dievui, nė kartelio Paryžiuje nemačiau

lietuvio, sėdinčio gatvėje su užrašu „Aš noriu valgyti“. Tie naujieji prašytojai mums labai pažįstami: apsimuturiavusios skaromis moterys tempia paskui save per visą vagoną vaikus ir kaišioja stiklinaites, barškindamos monetas jų dugne, kiekvienam po nosimi. Prancūzai su neslepiamu pasišlykštėjimu nusisuka. Jie nepritaria emigrantų iš viso pasaulio antplūdžiui į savo šalį. Juos erzina prašančiojo, kišančio po nosimi ir barškinančio stiklinaitę su monetomis, akiplėšiškumas. Jie mano, kad tos moterys galėjo likti savo rumunijose, o jei jau jos iš tiesų skursta, tai Prancūzijoje pakanka valstybės tarnybų, kur joms gali padėti. Prancūzams taip pat labai nepatinka, jog moterys naudojasi vaikais – kad sukeltų gailestį!

Beje, mačiau prancūzių, daugiausia pensinio amžiaus, kurios duodavo tokioms moterims pinigų (antraip jos nevaikščiotų po vagonus).

Tarsi tyčia, kai rašiau tas eilutes prancūziškos kavinės terasoje Monžo (Monge) gatvėje, Penktajame kvartale, prie manęs priėjo nelabai valyvai vilkintis vyriškis ir ištiesė ranką. Apsimečiau, kad nematau. Jis ėjo nuo staliuko prie staliuko. Apėjo visus, bet niekas jam nieko nedavė. Beširdiškumas – ar kaip tą pavadintume?

Homo sovieticus: nenoriu būti madam!

Parskridau iš Paryžiaus, ir pirmasis šaltas dušas manęs laukė jau Vilniaus oro uoste. Mane vežantis taksistas (išsikviečiau jį telefonu, nes taip kelis kartus pigiau negu sėsti į laukiančius aikštelėje taksi), išlipęs iš mašinos įdėti lagamino į bagažinę, man nė nepasakė „Laba diena!" Neįtikėtina! Koks akiplėšiškumas!

Deja, Lietuvoje tai beveik norma: prie jūsų privažiuoja taksi, ir taksistas jums nieko nesako. Nebent paklausia (nežiūrėdamas į jus!), kur važiuoti. Įsivaizduoju, kaip tai šokiruoja Vakarų žmogų. Viena mano pažįstama prancūzė, pamenu, piktinosi: „Kokie pikti ir nemandagūs jūsų žmonės, visų veidai rūškani – negi jiems sunku nusišypsoti?" Ar galite įsivaizduoti Vilniaus taksistą, kuris jums nusišypsotų? Aš – ne.

Bet tai dar ne istorijos pabaiga. Aš, ką tik grįžęs iš Paryžiaus, nesusilaikiau pats taksistui nepasakęs „Laba diena" (pripratau prie prancūziško mandagumo). Čia manęs laukė dar vienas šaltas dušas: taksistas man neatsakė! Neblogai, tiesa?

Visą kelią jis tylėjo. Prancūzijoje net padavėjas kavinėje neturi teisės tylėti – jis turi ne šiaip sau kalbėti, o juokauti su klientais. Kam? Kad išsklaidytų įtampą. Taip priimta. Tokios žaidimo taisyklės.

Lietuvoje tokių taisyklių nėra. Kavinėje galite palikti karališkus arbatpinigius padavėjai, o ji jums neištars nei „ačiū", nei „geros dienos" (o jau apie „ponią" ar „ponią" išvis pamirškite). Kiek kartų man teko su tuo susidurti, ir kaskart negalėjau suprasti, kokia tokio elgesio priežastis.

Mano taksistas pasielgė tipiškai: tylėjo visą kelią, nekreipdamas į mane jokio dėmesio, o kai jam arbatpinigių palikau visus keturis litus (kelionė pagal skaitliuką man kainavo 16 litų), jis tylėdamas juos

paėmė. Ir, žinoma, nepratarė nė žodžio. Tarp mūsų įvyko maždaug toks „dialogas“:

„Štai, paimkite. Grąžos nereikia“ (atkišau dvidešimt litų). Atsakymas: tylėdamas paėmė ir nieko nepasakė. Tarsi būtų privalu jam duoti arbatpinigių. Ar ne geriau būtų buvę išleisti tuos pinigus savo reikmėms negu atiduoti tokiam tipui? Juk nesu milijonierius.

Bet įdomiausia – vieno pažįstamo Vilniaus taksisto paaiškinimas, kai aš, suintriguotas tokios nesuvokiamos psichologijos, paprašiau nušviesti tokį elgesį. Ir ką gi pasakė mano pažįstamas? „Aš irgi retai dėkoju.“ – „O kodėl? Juk tau duoda arbatpinigių, o galėtų neduoti.“ – „Nepradėsiu juk žemintis“ (!!!).

Ar esate girdėję ką nors panašaus? Pasirodo, mūsų taksistai, padavėjos ir kitoks mus aptarnaujantis (už mūsų pinigus!) personalas taip retai dėkoja klientams dėl to, kad nenori žemintis! Ar sveika mūsų personalo psichika?

Vadinasi, prancūzai nebijo žemintis, dešimt kartų savo klientus pavadindami ponu ar ponia, nepaliaudami kartoti, pirmi sveikindamiesi ir linkėdami pavymui geros dienos, o lietuviai – bijo? Štai kokie išdidūs lietuviai – ir kokie nusižeminę, neturintys orumo prancūzai.

Deja, turiu nuvilti. Prancūzai orumo turi ne mažiau, o, drįsiu tvirtinti, daugiau. Pakanka prisiminti, kaip dažnai streikuoja prancūzai ir kaip retai – lietuviai. Tai visai ne orumo problema. Tuomet – kas? Tai psichinės sveikatos ir kultūros (kaip pamatysime vėliau, jos labai susijusios) problema.

Leiskite išsakyti komentarą. Pernelyg ilgai bendrauju su prancūzais, kad nesuprasčiau jų jausmų: būdami išskirtinai mandagūs, jie ne žeminasi, o, atvirkščiai, sustiprina savo orumą. Ir tai galioja ne tik aptarnaujančiam personalui, bet ir kiekvienam prancūzui! Žinoma, yra įvairių būdų pasakyti „Ačiū, pone“ – galima ištarti tokiu tonu, kad pasijusi tarnu ir pažemintuoju, o galima ir mandagiai, bet santūriai

(*rezervė*). Vienoks tonas sukuria distanciją, o kitoks – pakelia nuotaiką ir sustiprina savigarbą: ir to, kuris dėkoja, ir to, kuriam dėkojama.

Taip, tą prancūzui dovanoja jo kultūra, paveldėta iš karaliaus dvaro kurtuaziškumo ir manierų.

Bet labiausiai mane nustebino ne taksistas. Labiausiai mane nustebino mano pažįstama lietuvė, kuriai nepatinka, kai ją vadina *madame* (ponia)! Iš pradžių pamaniau, kad ji juokauja. Pasirodo, ne. Pasirodo, ji mano, kad visa tai „žaidimai", „spektaklis", „durniaus voliojimas". Ir kad kur kas geriau, anot jos, kai niekas nieko jokiais ponais nevadina. Nes tai, jos manymu, natūralu! O štai prancūzai nenatūralūs.

Gerai pasidarbavo sovietų valdžia, apdorodama lietuvio jausmus ir mentalitetą. Žvelgiau į tą pažįstamą ir mačiau prieš save *homo sovieticus*. Juk SSRS kreipiniai „ponia" ir „pone" buvo draudžiami. Ponai buvo išnaudotojai, o tuomet atėjo tarnų laikai. Ir visi jie pasidarė draugais. Ponų nebeliko.

O faktiškai buvo sunaikinta žmogaus savigarba. Jei esi „ponas", „ponia" – tai ant tavęs negalima rėkti, žeminti, paversti niekuo. Tokia bendravimo forma – anaiptol ne požymis, kad priklausai turtingiesiems. Prancūzijoje dauguma *monsieur* ir *madame* gauna vidutinį atlyginimą. Bet net jei gaunate minimalų ar gyvenate iš pašalpos – vis tiek visur: gatvėje, parduotuvėje, merijoje, esate *madame*, *monsieur*. Negana to: savo paties akimis mačiau, kaip policininkai pakėlė gatvėje miegantį „klošarą" (valkatą), kreipdamiesi į jį „pone". Nors paprastai juos palieka ramybėje.

Taip, jei niekas gyvenime jūsų nevadino ponia, žinoma, jausite tai, ką jaučia mano pažįstama. Turi būti nustatytas bendravimo kodas, tuomet tą kreipimosi formą abi pusės noriai priima. Tada niekas nesijaučia nepatogiai. Ir Lietuvoje jau (vis dažniau) daugelyje vietų tokį kreipinį galima išgirsti – turguje, kai kuriose įstaigose, kavinėse.

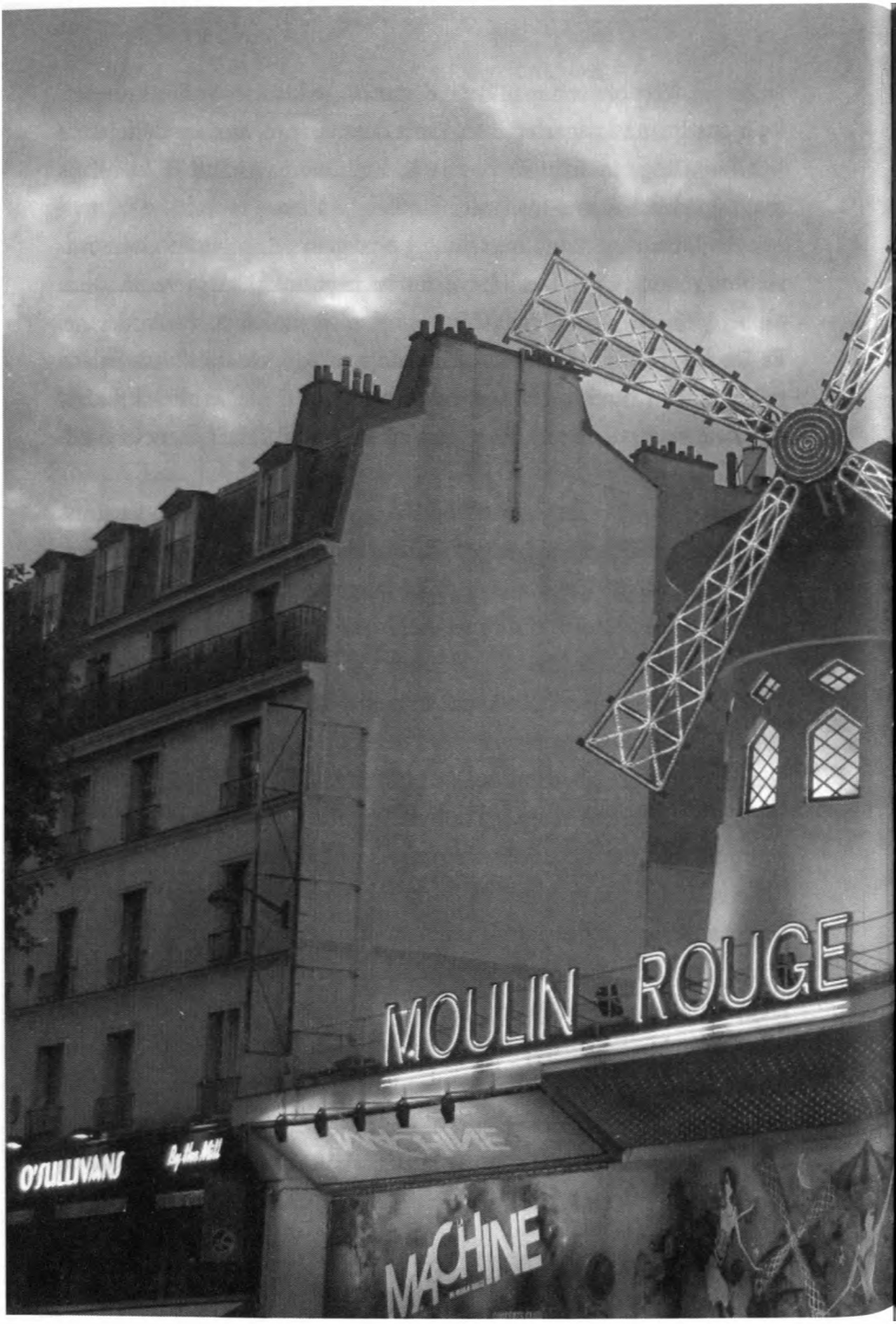
MOULIN ROUGE
O'SULLIVANS
MACHINE

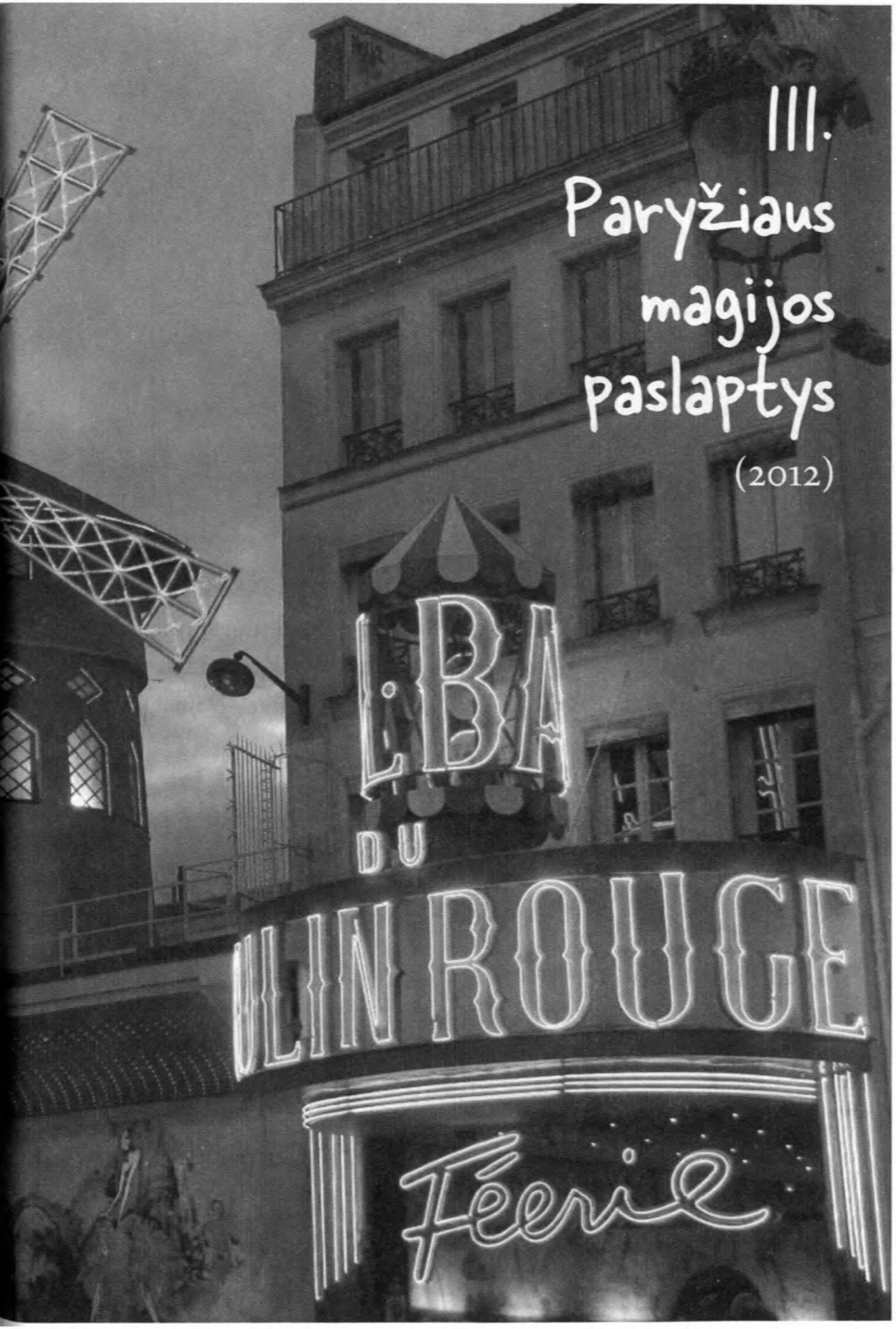

III.
Paryžiaus magijos paslaptys
(2012)

Kodėl Paryžius visada šventė: garsai

Vis mėginu suprasti, kodėl taip gera Paryžiuje. Kur jo žavesio (*charme*) paslaptis? Iš ko susideda ypatinga jo atmosfera?

Tie klausimai nėra tušti: kaskart Paryžių nesąmoningai lygini su Vilniumi. Atrodo, sugrįši tenai ir pasijusi kaip Paryžiuje. Liko visai nedaug pastangų įdėti. Trūksta tik šiokių tokių detalių... Deja, tokių, kurios anaiptol ne detalės, o svarbiausi dalykai.

Taigi, Paryžiaus žavesys susideda iš daugelio dalykų, bet ar ne muzika yra tos fejeriškos atmosferos siela? Įsivaizduokime nebylį Paryžių, pripildytą tik variklių burzgesio ir vis skriejančių pro šalį gaisrinių ir policijos mašinų sirenų (irgi neatsiejama prancūzų sostinės dalis).

Kažkada skaičiau knygą apie garsinį miesto žemėlapį. Pasirodo, egzistuoja iš anksto sukuriami miesto garsų planai! Esu beveik tikras, kad Vilniaus merija apie tokius žemėlapius nėra nė girdėjusi.

Nes miestas – ne vien architektūra, įvairios tarnybos, transportas. Kiek jutimo organų turi žmogus? Svarbiausi – akys, ausys ir uoslė. Miesto apšvietimas ir garsai, ir net kvapai – visų išsivysčiusių Vakarų miestų apgalvotos koncepcijos dalis.

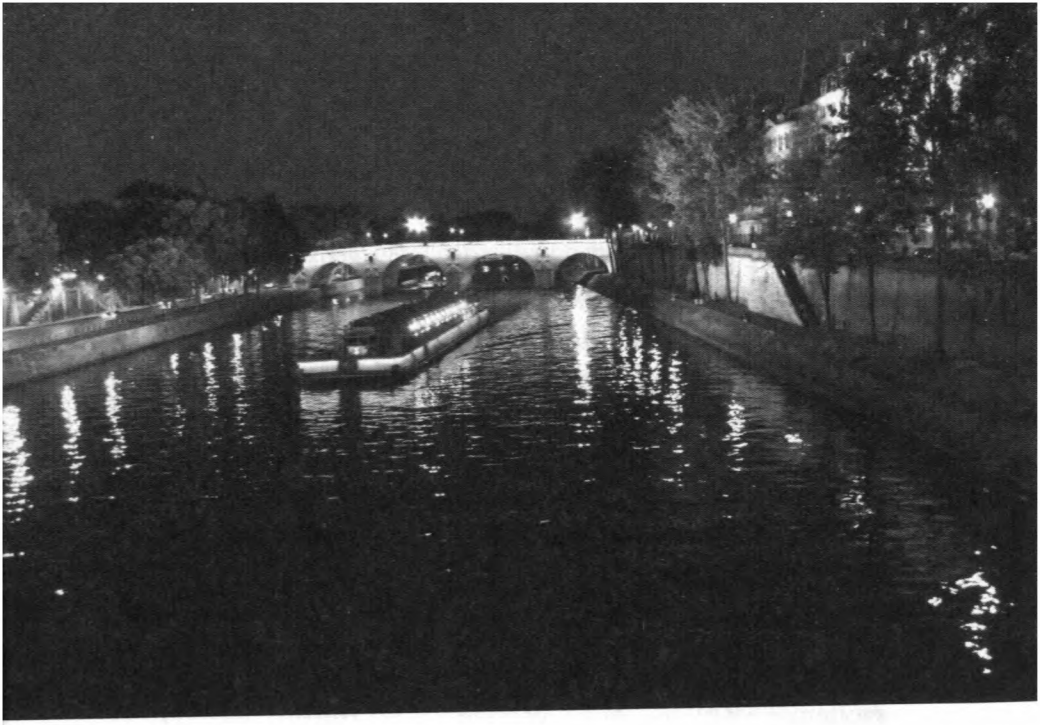

Įsivaizduokime Paryžių be šviesos, garsų ir nosį kutenančio *boulangerie* (kepyklėlių) kvapo bei parfumerijos parduotuvių aromato. Kas liks iš jo magijos? Jei norime padaryti Vilnių magišku miestu, – o tam yra visos prielaidos, turint omenyje jo architektūrą ir istoriją (tą patį galima pasakyti ir apie daugelį kitų Lietuvos miestų), – privalome mokytis iš Paryžiaus.

Taigi, atkreipkime dėmesį į tai, kaip kuriamas Paryžiaus žavesys. Čia nėra nieko atsitiktinio, už visko slypi miesto valdžios apgalvota koncepcija. Vakar pusvalandį stovėjau ant tilto per Seną už Dievo Motinos katedros ir klausiausi akordeonisto. Buvo vakaras, Sena plaukė *bateaux mouches* – atviri, apšviesti prožektorių, linksmi turistiniai laivai. Jau tamsiame vandenyje atsispindėjo raudoni saulės blyksniai. Dangus – vyšnių spalvos. Buvo šilta. Dešimtys žmonių nejučia sustodavo ir klausydavosi jausmingų akordeono garsų. Daugelis metė monetų į atidarytą akordeono futliarą.

Kiek žinau, teoriškai, norint groti gatvėse, reikia gauti leidimą. Prancūziška biurokratija? Ir taip, ir ne. Viena pažįstama prancūzė tvirtino, jog leidimas reikalingas tam, kad muzika būtų kokybiška! Išeitų, jie tikrina muzikantų meistriškumo lygį? Vilniuje nors labai retai, bet kartais vis dėlto išgirsti kokį armonika grojantį pensininką. Prie stoties, o kartais pačiame Gedimino prospekte. Geriau jau jis negrotų. Tą patį galima pasakyti apie vaikus, kurie neretai sėdi Pilies gatvėje arba Trakuose ant tilto, vedančio prie pilies, ir dūdele išgroja viso labo tris natas.

Gedimino prospekte yra Muzikos akademija. Kai eini pro šalį, pro langus sklinda dieviškos muzikos garsai. Bet tik pro langus. Gal tie studentai labai turtingi? Jiems nereikia prisidurti prie stipendijos? Ir kartu atnešti džiaugsmo gyventojams ir Lietuvos sostinės svečiams?

Bet jie, pasiekę tokį meistriškumo lygį, vargu ar patys turės paskatų eiti groti į gatvę. Be to, ir bijos – ko gero, iškart prieis koks policininkas ir ims varyti, o gal dar ir lieps baudą mokėti. Miesto garsų žemėlapis turėtų būti sukurtas „iš viršaus“, miesto valdžios, turėtų būti priimti atitinkami sprendimai, nurodytos vietos, o jauni muzikantai paraginti, pakviesti, suteikiant jiems maksimalią laisvę.

Be muzikantų, grojančių visose pagrindinėse Paryžiaus gatvėse (žinoma, daugiausia ten, kur gausu turistų – ant Senos tiltų, prie garsiojo fontano Sen Mišelio bulvare: čia klausiausi ištisų orkestrų), Monmartre, dar yra Paryžiaus parkai, sodai, kaip juos vadina prancūzai.

Vakar vėl buvau Liuksemburgo sode, pačiame Paryžiaus centre. Tai didžiulis parkas su gražiomis (neretai nuogų moterų) skulptūromis, fontanais ir, svarbiausia, nemokamais sėdimais ir pusiau gulimais krėslais (žinoma, yra ir suoliukų). Parke galima skaityti knygą,

žiovauti, šildytis saulutėje, miegoti, valgyti sumuštinius (bet niekas negeria alkoholio). Tačiau taip pat galima klausytis ir nemokamų koncertų, kurie visą laiką – bent jau visą vasarą – nepertraukiamai vyksta atviroje parko estradoje. Profesionalūs muzikantai, dainininkai, šokėjai iš viso pasaulio laiko garbe muzikuoti šiame garsiame parke, paryžiečių poilsio vietoje. Šiandien klausiausi dainininkų ir muzikantų iš Japonijos, o vakar šoko tamsiaodžiai Pietų Afrikos gyventojai apartheido laikų europietiškais drabužiais. Rytoj čia skambės Šopenas. Visa tai, žinoma, nemokamai.

Žmonės atsineša arčiau kėdes ir susistato aplinkui sceną. Čia šimtai žmonių. Daugelis mieliau klausosi stovėdami. Liuksemburgo sodas – tai ne tik medžiai, fontanai, skulptūros, bet ir muzika. Tai šventės oazė miesto centre, kuris nuo to pats tampa šventiškas.

Negana to: Liuksemburgo sode – ir neretai kituose Paryžiaus parkuose – groja orkestras tiems, kas nori pašokti. Mačiau, kaip valso garsuose sukosi vidutinio ir net pagyvenusio amžiaus žmonės. Jautėsi galantiškumas. Kai kurie šoko labai gerai (daugelis prancūzų, nepaisydami amžiaus, lanko šokių mokyklas). „Kaip gražiai jie moka ilsėtis", – pagalvojau ir kažkodėl prisiminiau Alberto Antanavičiaus dainą „Sena estrada" (tai apie Alytų, bet tokių estradų buvo visur). Kaip bebūtų keista, SSRS, kurią šioje knygoje neretai kritikuoju, egzistavo miesto (ir šalies) garsų žemėlapis. Ten apie žmogaus psichiką ir poreikį jausti šventišką nuotaiką išmanė ne blogiau už paryžiečius. Kas gyveno tais laikais, prisimena žvalius maršus, skambėjusius iš visų pusių (tegul tą optimizmą ir bandė spalvinti ideologiniais tonais). Parkuose taip pat buvo estrados, ir ten savaitgaliais grodavo vietinis orkestras – ir žmonės šokdavo (galbūt nesuprantama tų laikų nostalgija, kurią jaučia vyresnioji karta, susijusi ir su tuo?)... Kur (ir kodėl?) dingo tos estrados ir ta nuostabi (ne sovietinė, o bendražmogiška) tradicija?

Kodėl negalima jos sugrąžinti? Kad Lietuva asocijuotųsi su šventе, muzika ir šokiais – ir turistams, ir patiems jos gyventojams, kurie bėga iš šalies neretai patys nežinodami kodėl (ar visuomet tik dėl pinigų? o gal ir dėl niūrios aplinkos?). Žinoma, negalima tvirtinti, kad Vilniaus, kai kurių kitų miestų gatvėse visai neskamba muzika. Jei kokia šventė – skamba. Bet Paryžiuje ji skamba visada. Ir pačiose netikėčiausiose vietose.

Kita vieta, kurią Paryžiaus valdžia skyrė muzikai, – metro. Pereinate iš vienos linijos į kitą ir girdite smuiko, gitaros garsus, dainavimą, kurie sklinda ilgais koridoriais. Ta muzika visuomet yra kokybiška (manau, groja ir dainuoja daugiausia konservatorijų studentai, o gal ir neturintys darbo profesionalai). Erdviose metro perėjų sankryžose, primenančiose nedideles aikštes, neretai groja ištisi orkestrai.

Be to, dažnai atvykę iš svetur. Klausiausi meksikietiškų ir ukrainietiškų orkestrų. Jie griežė savo nacionalines melodijas ir dainavo savo kalba (prancūzai labai mėgsta visa, kas nauja, egzotiką). Bet taip pat kartą girdėjau ir prancūzų simfoninį orkestrą (koks dvidešimt jaunų merginų ir vaikinų), kurie įspūdingai ir galingai grojo Mocartą. Prancūzai negailėjo pinigų, kai kurie įmesdavo net po 10 eurų.

Bet štai įlipate į metro vagoną. Ir čia jūsų laukia dar viena staigmena. Dar nespėjote pajudėti – įeina du muzikantai, vienas su elektrine gitara, kitas su triūba. Jie ima groti širdį veriančią Lotynų Amerikos melodiją. Tango. Kažkokiu būdu jie dar sugeba kojomis imituoti būgnų garsus. Triūba – baritonas (pats kadaise tokiu grojau) – taip nostalgiškai gaudžia, kad norisi pakilti, akimirką jautiesi paukščiu. Penkios minutės nemokamo poilsio sielai.

Sugrojęs keletą melodijų, vienas iš tamsaus gymio muzikantų eina tarp vagono sėdynių su paprasta plastikine stiklinaite. Jis jos nekiša jums po nosimi, reikalaudamas pinigų. Ne, jis tiesiog žiūri, kas išsiima ar laiko pinigus. Sako: „Ačiū, mesjė“ arba „Ačiū, madam“. Bet ir tiems, kas nieko neduoda, jis pasakys: „Ačiū, madam, mesjė, *bonne journée* (geros dienos)!“

Tai kodas. Jo visi laikosi – tarp jų ir tie aiškiai profesionalūs muzikantai, prancūziškai kalbantys su didžiuliu akcentu.

Tik nepagalvokite, kad garsinis Paryžiaus žemėlapis numato vien skambėjimą – jis numato ir draudimus. Paryžiaus viešajame transporte nėra garsinės reklamos! Paryžiaus kavinėse neišgirsite nei paskutinių naujienų, nei muzikos, kuri jums galbūt nepatinka ar kurios net negalite pakęsti. Tai tylos zona! Ko einate į kavinę? Klausytis žinių, toliau murkdytis politikos pelkėje? Ar atsipeikėti, pabūti su savo mintimis?

Mane stulbina kvaila mada beveik visose lietuviškose kavinėse pastatyti televizorius didžiuliais plazminiais ekranais, iš kurių į jus

plūsta informacijos, muzikos srautas, tai galbūt vieniems patinka, bet gali nepatikti kitiems (o jūs esate priverstas jos klausytis!). Žmogaus dvasinių poreikių požiūriu, tai visiškai prastas skonis. Nors lietuvių jaunimui gal tai ir tinka: kol valgote, jums papasakoja apie Seimo rietenas ir su kuo išsiskyrė ar permiegojo kokia nors lietuviškos estrados žvaigždė. Nes juos jau spėjo prie to pripratinti. Prie kvailos atmosferos: būti visuomet informacijos, naujienų sūkuryje, gyventi triukšme.

Tipiški prancūzai to nemėgsta – jie tiesiog nesilankys kavinėje, kur ant jų galvos liesis visos tos šiukšlės. Tarp kita ko, nė karto negirdėjau, kad prancūzų paaugliai visuomeniniame transporte arba net gatvėje garsiai įsijungtų muziką. Galbūt jei taip būna, tai kur nors priemiesčio rajonuose. Prancūzai klausosi muzikos, bet tam jie naudojasi ausinėmis. Kaip, beje, daug kur Lietuvoje. Šia prasme Lietuva jau beveik Vakarai. Bet čia dar vis tenka pamatyti paauglių, garsiai besiklausančių muzikos. Na ir supratimo apie miestų muzikinius žemėlapius, mano nuomone, Lietuvoje dar nėra. O juk tai beveik nieko nekainuoja – suteikti Vilniui, o gal ir kitiems miestams, paryžietiško žavesio. Sukurti ne niūrią, o *šventinę* atmosferą.

Tik nereikia manyti, kad yra paryžietiškas ir dar kažkoks kitoks miesto žavesys. Esmė ta, kad prancūzai sugebėjo sukurti bendražmogišką vertybę. Kiekvienas miestas, kuris spindės šviesomis, bus pripildytas muzikos ir malonių kvapų, atmintyje pirmiausia pažadins prisiminimus apie Paryžių. Ar dėl to turime nemėgti paryžiečių? O gal, atvirkščiai, turime būti jiems dėkingi?

Kodėl Paryžius visada šventė: šviesa

Įsivaizduokime naktinį Paryžių nugrimzdusį tamsoje, ir jo žavesys išnyks kaip dūmas. Paryžius – tai šviesa ir grožis. Aukštieji aristokratijos sluoksniai kadaise buvo vadinami *beau monde* – „gražusis pasaulis", o prancūzų karaliaus dvarą kopijavę rusų aristokratai vadino aukštuomenę *svet* – „šviesa". Mat aristokratai negailėjo žvakių, intuityviai suvokdami ryšį tarp pakilaus tonuso, dvasinės būklės ir šviesos kiekio.

Visus teiginius apie tai, kad Prancūzija tiesiog turtinga šalis ir neskaičiuoja elektrai pinigų, vertinu kaip nepagrįstus. Ryškiai apšviesti bent Vilniaus centrą – tai nesulyginama su tais šimtais milijonų, kurie neretai išleidžiami kur kas mažiau svarbiems, o kartais net ir nereikalingiems projektams. Prancūzai irgi skaičiuoja pinigus, bet jie taip pat supranta, kad Paryžius naktį turi švytėti. Kitaip jis neteks savo žavesio – o drauge ir pajamų iš turizmo verslo.

Beje, daugelis užsienio turistų, kurie lankėsi Lietuvoje žiemą ir gyrė jos puikią gamtą, architektūrą, skundėsi, kad apskritai Lietuva sukelia niūrios šalies įspūdį: dėl nuolat jos gatvėse viešpataujančios tamsos. Juk Vakarų žmonės pripratę prie ryškios šviesos. Tai ir saugumas, ir šventinė nuotaika.

Žinau: grįšiu į Vilnių ir mane priblokš kontrastas tarp Paryžiaus šventės ir Lietuvos sostinės niūrumo. Tiesa, pastaraisiais metais Gedimino prospektas, taip pat kai kurie pastatai, ypač bankai ir bažnyčios, bei dar kai kurios vietos yra neblogai apšviesti. Bet vis tiek šviesos stiprumas yra kiek mažesnis, be to, tai tik šviesa atskiruose taškuose. Pakanka išsukti iš Gedimino prospekto, ir patenki į tamsą. Nors tai pats sostinės centras!

Negana to: prisiminkime, ką daro Vilniaus valdžia žiemą. Ji taupydama sumažina gatves apšviečiančių žibintų ryškumą, o pastaruoju metu įžiebia tik kas antrą žibintą! Taip, taupoma, bet kokia kaina?

Sumenkinamas ne tik miesto įvaizdis. Nukenčia eilinių piliečių savijauta, juos vis dažniau dėl šiaurietiško klimato, ilgos žiemos, trumpų dienų užgriūna depresija. Ačiū „Maximoms" ir „Hyper Rimi", kurios gelbsti, negailėdamos liuksų. Žinau iš patirties: žmonės eina į prekybos centrus, kad pagerėtų nuotaika (net atsiranda pagrindo dar vienai sąmokslo teorijai: neva prekybos centrai moka politikams, kad tie laikytų Lietuvos miestus patamsyje – nes taip dar daugiau žmonių veršis į jų parduotuves!).

Bet grįžkime prie Paryžiaus. Visas miestas švyti per naktį, ypač turistinės vietos. Labai galingi prožektoriai apšviečia Dievo Motinos katedrą, Luvrą, garsųjį fontaną Sen Mišelio aikštėje, Sorboną, į rūmus

panašią miesto Rotušę (Hôtel de Ville), tiltus per Seną... O ir Sena plaukiantys turistiniai laivai neretai iš visų pusių apjuosti galingų prožektorių. Kam? Navigacijos saugumui užtikrinti pakanka ir prožektorių priekyje, kam dar reikia dešimčių jų per visą laivo ilgį?

O tam, kad visiems pagerėtų nuotaika: ir turistams laive, ir paryžiečiams bei miesto svečiams, mojuojantiems turistams nuo tiltų ar krantinių, kur paryžiečiai tiesiog guli šiltomis naktimis už Dievo Motinos katedros, mėgaudamiesi laisve ir gurkšnodami šaltą rožinį (tokį rekomenduojama gerti per karščius) vyną. Beje, nė karto ten nemačiau girtų. Nė karto nemačiau, kad kas būtų gėręs stiprius alkoholinius gėrimus. Butelis rausvo vyno dviem, štai ir viskas. Svarbiausia – ne alkoholio prisigerti, svarbiausia – gerti laisvę, žiūrint į raudonus Senos atspindžius, didingas tūkstantmečio senumo Dievo Motinos katedros formas, į mojuojančius rankomis iš laivų (prožektoriai ištraukia tave iš tamsos drauge su šimtais kitų nieko neveikiančių, gulinėjančių paryžiečių) – ir rėkiančius tau sveikinimo žodžius – turistus...

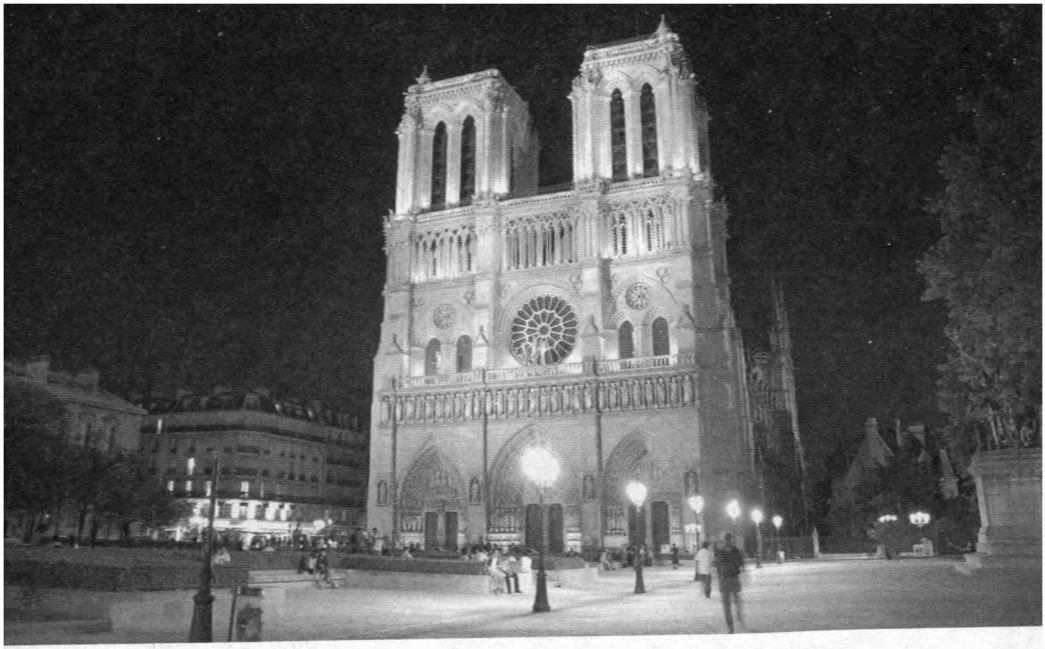

Įsivaizduokime sau tokias krantines ir tokius laivus Neryje. Tokią atmosferą. Tiek buvo kalbėta, kad paleis upe garlaivius – juk anais laikais jie plaukiojo. Nuties krantines, kuriose galima – leistina – tiesiog gulėti. Nes miestas yra žmonėms. O ne valdžiai. Kur visa tai? Jei visa tai būtų – sugrįžęs jausčiau mažesnį kontrastą su Paryžiumi.

Beje, jau tai neblogai, kad dangoraižių rajonas, kuris seniau man irgi nelabai patiko, nes gadino senamiesčio vaizdą, pakankamai gerai apšviestas. Ką ten bekalbėtų, o be tų švytinčių naktyje dangoraižių Vilnius ir toliau būtų didelis kaimas. Skaičiau internete susižavėjusių baltarusių, kurie lankėsi Vilniuje, atsiliepimus: jie vadina jį Vakarų miestu. Paryžiuje taip pat yra toks rajonas – Defansas (Défense). Pačių netikėčiausių formų dangoraižių kvartalas. Žinoma, dešimtis kartų didesnis negu Vilniuje. Ten irgi viskas švyti. O ką jau kalbėti apie Manhataną Niujorke. Dangoraižių aukštis ir itin stiprus apšvietimas paverčia Manhataną *pasaka* – ir žmonės, gyvenantys tame pasakiškame mieste, tam tikra prasme jaučiasi gyvenantys *pasakoje*.

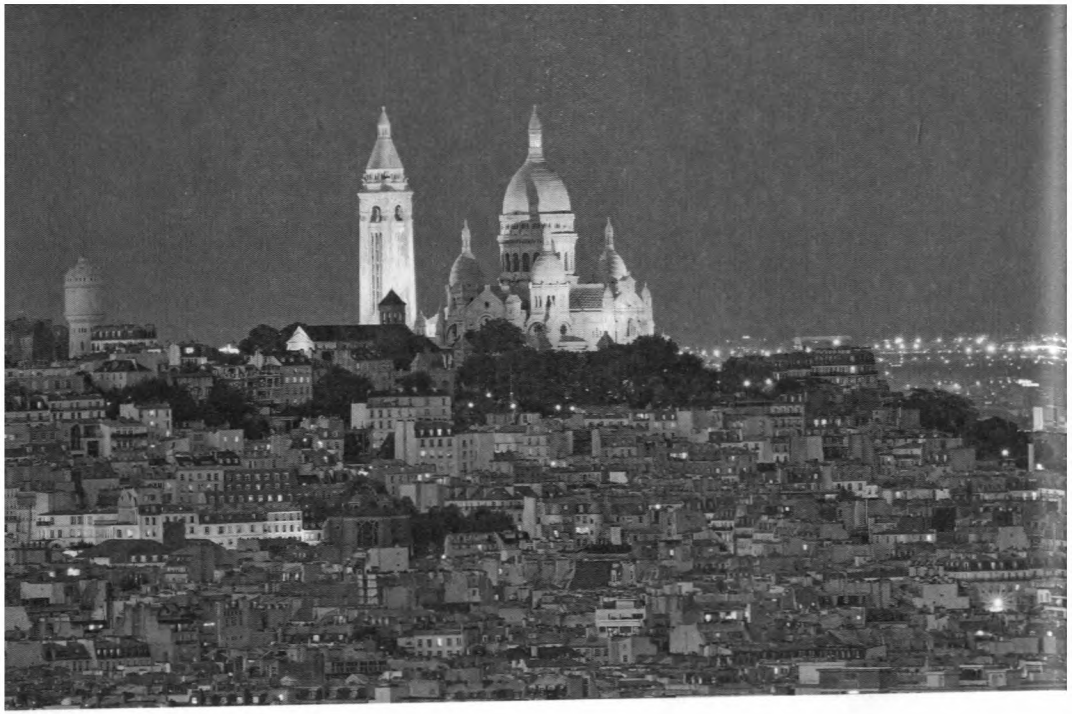

Sukurti gyventojams įspūdį, kad jie gyvena pasakoje, supainioti sąmonę – miesto valdžios uždavinys. Kaip esama garsinio, taip esama ir miesto šviesos žemėlapio. Ir jį kuria profesionalai. Turiu pažįstamą, deja, jau seniai emigravusią į JAV, kuri yra gamybinių statinių apšvietimo specialistė. Štai tokia specializuota architektūros profesionalė. Gamyklų ir fabrikų šviesos dizainas. Ir esama miestų šviesos dizaino specialistų. Ar tokių dirba Vilniaus merijoje – ir kitų Lietuvos miestų merijose?

Kai žvelgiate į Paryžių naktį iš paukščio skrydžio, matote šviečiantį visą miestą, bet yra vietų, kurios tiesiog švytėte švyti. Tai Švč. Jėzaus Širdies (Sacré-Cœur) bazilika ant Monmartro kalvos ir, žinoma, Eifelio bokštas. Kai sutemsta, jis įsižiebia ir Paryžius virsta pasaka. Kas valandą jis dar ima ir mirguliuoti! Tūkstančiai turistų laukia tos akimirkos. Minios stovi Trokadero aikštėje, iš kurios atsiveria vaizdas į bokštą, ir laukia. Ir kai jis ima mirguliuoti, girdžiu nuostabos šūksnių chorą, išsiveržiantį iš Paryžiuje besilankančių užsieniečių krūtinių.

Kažkur skaičiau straipsnį, kiek miesto biudžetui atsieina toks apšvietimas. Bet niekam nė į galvą nešauna iš to taupyti. Nes, kaip mano prancūzai, tai reikštų taupyti žmonių nuotaikos, jų sielos sąskaita. Tai kam tada taupyti? Dėl ko egzistuoja valstybė? Kokiems žmogaus poreikiams tenkinti? Prancūzai nepamiršta, kad dvasinės būsenos, kultūros poreikis egzistuoja greta dešros poreikio. Ir kuo daugiau žmogus turi galimybių nemokamai arba nebrangiai prisiliesti prie kultūros, garsų, šviesos – tuo daugiau jam viso to reikia, tuo labiau jis yra žmogus, o ne gyvūnas (gal čia ir reiktų ieškoti atsako į klausimą, kodėl prancūzams būdingas toks kultūringumas).

Kažkodėl prisiminiau Vinstono Čerčilio (Winston Churchill) žodžius, kai Antrojo pasaulinio karo metais jam buvo išsakytas siūlymas sumažinti išlaidas kultūrai. Į tai išmintingas Ministras Pirmininkas (gavęs Nobelio premiją už literatūrinius kūrinius) pasakė: „Tuomet vardan ko mes kariaujame?“

Kai rašau šias eilutes, Paryžiuje jau naktis. Bet čia, kavinėje, ir gatvėje už lango – šviesu kaip dieną. Tai pleška Paryžiaus mokesčių mokėtojų pinigai. Pleška tuščiai. Matyt, naktį smegenys dirba kitaip, nes prisimenu istorijas iš visai kitos operos. Galbūt girdėjote anekdotų apie bulgarus iš Gabrovo, kuriuose labai tiksliai išjuokiama taupymo kultūros sąskaita psichologija. Atėjo gabrovietis pas gabrovietį į svečius, o šeimininkas ir sako: „Klausyk, mes vis tiek tik kalbėsimės ir klausysimės vienas kito, kam deginti šviesą?“ Ir išjungė namuose šviesą. Pasikalbėjo, šeimininkas nori įjungti šviesą, o svečias sako: „Palauk, kelnes užsimausiu. Vis vien sėdėjome tamsoje, niekas nemato – kam kelnes trinti?“

Paliksiu ant staliuko tris eurus už kavą (čia, prie Sorbonos, ji brangesnė) ir sėsiu į ryškiai apšviestą autobusą. Ir po pusvalandžio būsiu šviesomis spindinčiame Kliši bulvare. Kaip nesinori galvoti, kad ateis žiema ir Vilniuje sėsiu į blausiai apšviestą autobusą (beje,

jau yra ir beveik normaliai apšviestų autobusų, troleibusų) ir važiuosiu į savo nykią gatvę. Nykią, nes šviesą ten įjungs tik kas trečiame stulpe. Taupydami. Taupydami paties svarbiausio sąskaita. Tai ir yra provincija. Provincija – tai prietemos. O centras – tai šviesa. Kas praplaus smegenis mūsų politikams, mėtantiems šimtus milijonų abejotiniems ir net apskritai žalingiems projektams, valdininkams, nesuprantantiems, kam ir kokiais tikslais egzistuoja valstybė?

Beje, prisimenu Vilniaus televizijos bokštą, kurį kasmet papuošia šviečiančiomis naktyje girliandomis. Kai kieno galvoje yra ir teisingas miesto įvaizdžio suvokimas. Kol nebus sukurtas ir realizuotas miesto šviesos žemėlapis, Vilnius netaps mažuoju Paryžiumi. O tam reikia tiek nedaug...

Automatikos patogumas Paryžiuje ir mechaninis talonų žymėjimas Vilniuje

Šiandien, sėdėdamas kavinėje, mačiau fantastinį siužetą – paryžietis priėjo prie ne savo automobilio, sumokėjo ir nuvažiavo.

Paryžius – fantastiškas miestas ne tik dėl savo grožio ir nuostabaus statinio – Eifelio bokšto. Tai miestas, kurį vadovai kreipia automatizavimo ir savitarnos keliu. Aiškiai jaučiasi, kad yra koncepcija, pagal kurią tobulinamas miestas. Nebelieka pardavėjų parduotuvėse, nebelieka netgi metro vairuotojų...

Esu rašęs, kad kai kurios Paryžiaus metro linijos jau veikia be vairuotojų. Tuos traukinius visiškai valdo elektronika. Pirmojoje linijoje, kertančioje Paryžiaus centrą, vežančioje nuo merijos iki Triumfo arkos ir Eliziejaus Laukų, įtaisytos dvigubos durys. Kol traukinys neatvykęs, permatomos durys perone uždarytos. Jos atsiveria tik kai atsidaro vagonų durys. Akivaizdu, kad taip padaryta saugumo sumetimais.

Prieš trejus metus apstulbau pamatęs merijai priklausančius dviračius, sustatytus specialiose vietose po visą sostinę. Skirtingai negu garsieji oranžiniai dviračiai, kuriuos kadaise nupirko Vilniaus merija ir kuriuos per dvi dienas išvogė (argi sudėtinga dviratį perdažyti?), Paryžiuje buvo sukurti dviračiai, veikiau primenantys nedidelius motociklus, jų su niekuo nesumaišysi. Be to, jie stovi pritvirtinti prie kasos. Kol nesumokėsi – nevažiuosi. Atvažiavęs į reikiamą tau vietą, pritvirtini dviratį prie lygiai tokio pat automato su kasa. Kurį laiką gali apskritai nemokamai važiuoti, paskui teks mokėti. Moki kortele. Tokį dviratį vogti – beprasmiška. Jis nė kiek nepanašus į įprastą. Iškart atpažins, kad vogtas, be to, jame įtaisytas daviklis, pagal kurį jį greitai suras.

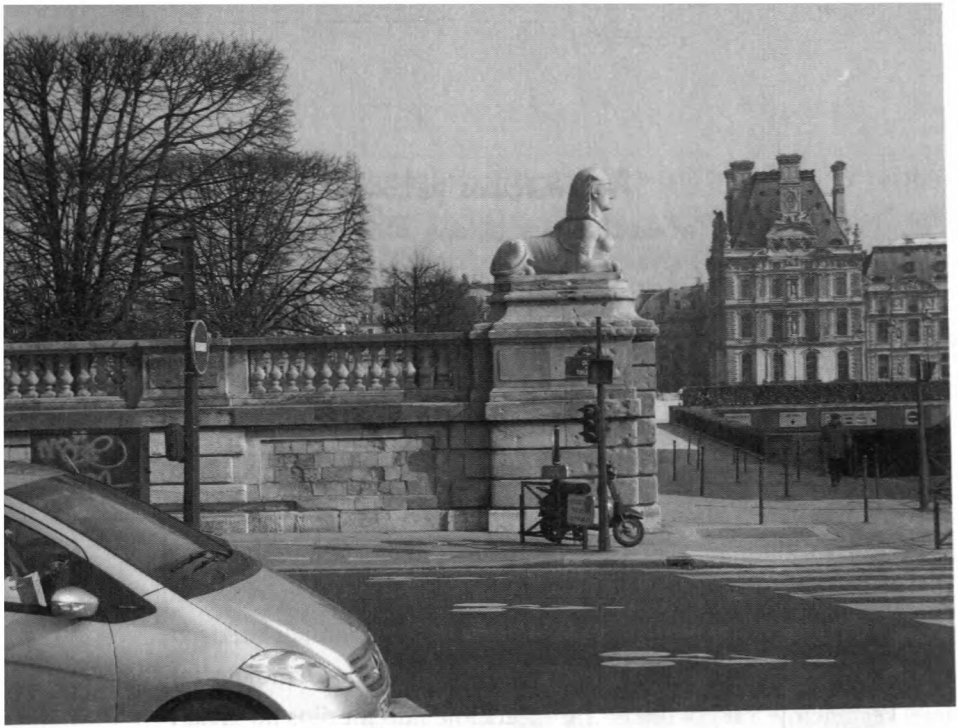

Po trejų metų Paryžiuje buvo įvesta panaši sistema, bet jau automobilių. Jie stovi specialiose aikštelėse prie automato (*stations Autolib'*). Susimokėję už važiavimą, sėdatės ir važiuojate. Speciali kortelė leidžia atidaryti automobilį. Pastatę jį kitame Paryžiaus kvartale, lygiai tokioje pat aikštelėje, galite eiti toliau. Net jei kelionė atsieis brangiau nei miesto transportu – laisvės pojūtis nesulyginamas.

O be to, į automobilį galima susisodinti šeimą! Penkis žmones. Kelionė tampa visai nebrangi.

Ieškoti degalinės nereikia: visi automobiliai varomi elektra. Jie energijos pasikrauna, kol stovi aikštelėje, ir gali be problemų įveikti nedidelius atstumus mieste. Ir, žinoma, automobilis yra apdraustas.

Visi automobiliai naujutėlaičiai, maksimaliai patogūs, nors ir ne itin dideli (ir tai suprantama – jie sukurti miestui).

Automatizavimo ir savitarnos keliu eina ir kitos miesto tarnybos. Paryžiaus metro jau nesurasi darbuotojų, parduodančių vienkartinį

bilietą ar *Navigo* kortelę (savaitinį arba mėnesinį važiavimo dokumentą). Ten, prie įėjimo į stotis, kur buvo parduodami bilietai ir teikiama informacija, dabar tik teikiama informacija. Šalia stovi aparatai, kuriuose gali nusipirkti, ko reikia. Mokėti galima ir banko kortele, ir monetomis, ir banknotais. Pakanka ekrane išsirinkti tai, ko tau reikia.

Panaši savitarna seniai įvesta ir Prancūzijos paštuose. Prie įėjimo stovi automatai: patys galite juose nusipirkti ženkliuką priklausomai nuo savo laiško ar banderolės svorio. Dedate ant automato svarstyklių tai, ką norite išsiųsti, pasirenkate ekrane šalį, regioną (Prancūzijoje vienos kainos, ES kitos, o į ne ES šalis trečios) ir automatas nurodo kainą, kurią turite sumokėti. Automatas duoda grąžos, jei mokate grynaisiais. Išmeta pašto ženklą, kurį belieka tik prispausti lipniąja puse prie voko ar banderolės.

Lietuvoje automatikos labai mažai – nebent savitarnos kasos prekybos centruose. Lietuvoje, jei neklystu, jas kai kur yra įvedę tik IKI ir „Maxima" tinklai.

Bilietus į Paryžiaus kino teatrus nusipirksite automate prie įėjimo. Daugelyje kavinių, tokių kaip „Pomme de Pain" ar „Subway", gėrimus perkatės patys. Įlipant į TGV (ypač greitą traukinį), kuris jus nuvežtų iš Vilniaus į Klaipėdą per pusantros valandos, o į Kauną per 20 minučių, nėra palydovų, kurie tikrintų bilietą prie vagono. Jūs patys jį pasižymite prieš įeidami į peroną (vėliau, kelionės metu, bilietą patikrins kontrolierius).

Paryžiaus autobusų ir tramvajaus stotelėse yra elektroniniai tablo, kuriuose nurodomas realus artimiausio atvykstančio autobuso ar tramvajaus laikas. Tarkim: 36 maršrutas – artimiausias 18.22, kitas – 18.31. Jis taip ir atvyks, nes per visą maršruto ilgį sustatyti elektroniniai įtaisai fiksuoja, kur, kokiame taške yra transporto priemonė.

Įlipę į autobusą pro priekines duris, pridedate prie plokščio apskritimo daugkartinį bilietą, pasigirsta malonus melodingas garsas ir

tai reiškia, kad kontrolę perėjote. Jei dokumentas bus negaliojantis – išgirsite nemalonų ūmų garsą. Ta pati sistema ir metro. Tik metro jūsų nepraleis sukutis arba specialios durys, o autobuse į keleivius žiūri vairuotojas.

Ir čia prisimenu Lietuvą. Juk irgi buvo ketinimų automatizuoti. Elektroninė kontrolės sistema autobusuose ir troleibusuose taip ir neveikia. Neveikia ir tablo, kurie buvo įrengti Vilniuje. Bet jei ir veiktų, tai vertėtų pastatyti paminklą posovietiniam absurdui, kurį pademonstravo tie, kas įrengė tuos tablo ant stulpų keturių ar penkių metrų aukštyje. Suprantama, taip, matyt, siekė apsaugoti juos nuo chuliganų. Bet pagalvoti apie patogumą, apie tai, kad reikia turėti sakalo akis, kad įžvelgtum, kas ten parašyta, – posovietiniam žmogui mintis nekilo. Ką jau kalbėti apie tai, kaip atrodo keleiviai, užverčiantys galvas į dangų ir besinaudojantys binokliais. Paryžiuje tai iškart būtų įvertinta kaip tyčiojimasis iš žmogaus.

Taip, grįžus į Vilnių manęs laukia nykus, mechaninis popierinio bilietėlio žymėjimas. O kaip atrodo gražiosios Vilniaus moterys, sukančios apie stulpą kone namų darbo cilindrą su surašytu troleibusų ir autobusų tvarkaraščiu? Cilindras ilgas, moterų ūgis – įvairus, ir kartais jos turi susilenkti, kad įžiūrėtų miniatiūrinius skaičius.

Ir tai irgi savigarbos problema. Kaip žmogus gali save gerbti, jei valdžia iš esmės štai taip iš jo tyčiojasi? Prancūzai jau seniai būtų pradėję piktintis. Neįsivaizduoju kokios madam ar mesjė, kurie Paryžiaus ar kokio didelio miesto centre suktų tuos cilindrus ir susilenkę dvilinki bandytų išsiaiškinti, kada gi atvažiuos autobusas.

Bėda ta, kad mūsų valdininkas, sugalvodamas tokius dalykus, nesusimąsto apie žmogaus orumą. Juk sovietinėje imperijoje žmogus buvo niekas. Jo asmeninis orumas buvo pamintas. Dėl to vietoj jo neretai šiandien turime tokį pakaitalą kaip pyktis ir nesveika savimeilė. O kartais ir grubumas (tegul labiau šalyse, esančiose ryčiau Lietuvos).

Valdininkas Prancūzijoje žino, kad jei jis savo piliečius pažemins, versdamas juos užlaužus galvą įžiūrėti skaičius keturių metrų aukštyje arba dvilinkus susirietusius prie stulpų sukti permatomą cilindrą, tai jam geruoju nesibaigs. Prancūzai netylės.

Homo sovieticus, posovietinis žmogus tyli.

Smulkmenos? Ne smulkmenos. Tai tokios smulkmenos, nuo kurių, ko gero, labiausiai priklauso mūsų savigarba ir savijauta.

Todėl mes šia prasme gyvename viduramžiais (kitais atžvilgiais – pavyzdžiui, interneto sklaida, skandinavų dėka – lenkiame daugelį Vakarų šalių). O juk reikia *tiek nedaug*: keliose vietose įtaisyti automatiką, elektroniką, kuri nestrigdama veiktų. Kas čia per prakeiksmas – niekas Lietuvoje kažkodėl neveikia. Net dauguma greičio matuoklių keliuose. Ką jau kalbėti apie „žaliuosius koridorius" gatvėse, kur elektronika turėtų apskaičiuoti gatvių apkrovą ir įjungti žalią šviesą automobiliui, judančiam tam tikru greičiu. Taip, elektroniniai tablo veikia virš kelių, autostradų – bet kas juose parašyta? Kokia svarbi informacija? „Prisisekite saugos diržus", „Būkite atsargūs". Visa tai skamba kaip pasityčiojimas. Čia ir slypi sovietinio ir posovietinio pasaulio absurdas.

Visai nedaug trūksta, kad Lietuva čia būtų panaši į Prancūziją. Pakaktų, kad elektroninė informacija apie artimiausio autobuso atvykimą šviestų po stotelės stogeliu žmogaus akių lygmenyje.

Erotinis Paryžius: žaismas su tabu ir laisvės dvasia

Šįkart gyvenu šalia „Mulenružo“ („Moulin-Rouge“), netoli garsiosios „Pigalle“ metro stotelės. Visi žino, kas tai per gatvė. Ir ką rodo „Mulenruže“ – garsiajame kabarete (restorane su šou programa). Pro mano langą matosi visą naktį šviečiantis malūnas su besisukančiais, kaip cirke, sparnais. Pasakos pojūtis.

Ką gi rodo „Mulenruže“? Ne, ne nuogas, o pusnuoges moteris. Tik krūtinė apnuoginta. Na ir sijonus pasikelia, kad apatiniai matytųsi (bet juk ir balete, per šokius ant ledo, moterų tenisą mes daug ką matome). Ir visa tai – dideles algas gaunančios profesionalios šokėjos. Jos neprisiduria dirbdamos prostitutėmis (o kam?). Nors tiksliai žinoti, aišku, negaliu.

Pakliūti dirbti į pasaulinio garso „Mulenružą“ (jį dar labiau išpopuliarino garsusis miuziklas „Moulin-Rouge!“, apdovanotas dviem Amerikos kino akademijos prizais ir pristatytas septynioms „Oskaro“ nominacijoms) – daugelio šokėjų svajonė. Sako, jos ten suvažiuoja iš viso pasaulio.

Salėje už staliukų sėdi aukštuomenė ir mėgaujasi kūno bei sielos švente. Bet tai ne tik papročių laisvumas ir niekingas snobizmas – tai ir demokratija: jūs taip pat galite tapti Paryžiaus ir pasaulio elitu (kone pusė žiūrovų – turistai iš viso pasaulio), pakanka sukrapštyti apie 100 eurų (mano žiniomis, į kai kuriuos koncertus Vilniuje paklojamos ir stambesnės sumelės). Juolab kad į bilieto kainą įeina ir maistas.

Pasibaigus spektakliui, apie pusiaunaktį, prie įėjimo į „Mulenružą“ – minia briliantais (ar jie tikri – nenustatinėjau) apsikarsčiusių moterų prabangiomis suknelėmis ir juos lydinčių respektabilių mesjė. Vis privažiuoja brangūs limuzinai. Aukštuomenė...

Tie žmonės įsivaizduoja esą grafai ir grafienės. Jie vaidina. Gyvenimas kaip vaidinimas. Šventė kaip vaidinimas. Tai labai paryžietiška.

Ir į sveikatą. Jie bent jau kilnūs. Visi šypsosi (kaip lengva Paryžiuje). Ir kai braunuosi pro tą minią, jie mandagiai prasiskiria duodami kelią – ir ne tylomis, o ištardami: „Praeikite, pone.“ Viena dama apdovanoja mane kerinčia šypsena ir sako: „Gero vakaro, pone.“ – „Ir jums taip pat“, – atsakau, laikydamasis prancūziško mandagumo taisyklių.

Bet pereikime prie apibendrinimų ir delikatesnių temų.

Erotika yra neatsiejama Paryžiaus įvaizdžio dalis. Tiesą sakant, amžina Paryžiaus jaunystė yra tam tikra libido prado raiška. Kaip ir bet kokia jaunystė (pamėginkime įsivaizduoti jaunąją kartą be erotinio jaudulio – merginas be nuogų keliukų ir neretai drąsių dekoltė, aptemptų užpakaliukų, vaikinus, nedemonstruojančius savo raumenų, plaukuotumo ir figūros).

Tačiau jei dekoltė – tai ne tokia, kad tave palaikytų prostitute. O jei aptemptas užpakaliukas – tai ne tiek, kad matytųsi kiekvienas judančios šlaunies raumuo, ką jau kalbėti apie kelnaičių gumelę. Toks seksualumas laikomas vulgariu neskoningumu.

Paryžius provokuoja – be to jis būtų ne Paryžius. Bet provokuoja visiškai kitaip. Jis balansuoja ties to, kas leistina, riba, subtiliai jausdamas saiką. Parduotuvėlėse turistams, išsimėčiusiose palei Seną, taip pat ir greta kitų turistinių vietų pamatysite besisukančius aplink ašį stovus, ant kurių išdėlioti atvirukai įvairiausiomis temomis. Vienoje jų – dvylika vieno ir to paties vyriško organo nuotraukų: jis nufotografuotas skirtingu kampu, priklausomai nuo erekcijos stadijos. Matosi tik vyro pilvo apačia ir dalis šlaunų. Nežinau kodėl, bet šios nuotraukos pirkėjams kelia šypseną. O svarbiausia, jos rodomos ant

šaligatvio, šalia parduotuvėlės. Įsivaizduoti tokį dalyką Lietuvoje, net Vilniuje, o ką jau kalbėti apie Ukmergę, – neįmanoma.

Tarp nuotraukų, skirtų turistams, galima aptikti ir jau visiškai mūsų visuomenėje draudžiamų, pabrėžiančių vaikišką seksualumą. Vienoje – nespalvotoje – berniukas ir mergytė tiesiog saldžiai... bučiuojasi. Jiems kokie penkeri. Kitoje parduotuvėlėje, sukdamas stovą, aptikau visą seriją su mažamečių vaikų atvaizdais, tiesa, atvirukuose buvo ne nuotraukos, o spalvotos kažkokio dailininko reprodukcijos. Vienoje jų pavaizduota trimetė mergytė, veikiau panaši į mažą moterį (pasitaiko tokių), pasikėlė suknelę ir šypsodamasi nesąmoningai demonstruoja užpakaliuką su raudonomis kelnaitėmis (beje, realiame gyvenime mergytės dažnai nesąmoningai, pasiduodamos instinktui, tą daro). Kitoje – besišlapinantis ant Paryžiaus berniukas.

Dar vienoje – juokinga besišypsanti (veidas atsuktas į mus) mergytė iš nugaros, atlikusi gamtinius reikalus, ji maunasi kelnaites: pusė užpakaliuko nuogo.

Tai kas čia per išvirkęs, skatinantis pedofiliją Paryžius? Ta ir esmė, kad visos „draudžiamos" temos nušviestos tuose ir kituose atvirukuose gana sąlygiškai, be natūralizmo, delikačiai – dažniausiai su humoru. Humoras gelbsti – daro negalimą vulgarumą. Prisiminkime kad ir garsųjį fontaną Briuselyje, vaizduojantį besišlapinantį berniuką.

Norite realizmo ir vulgarumo – eikite į sekso reikmenų parduotuvėles. Pornografija – tenai. Beje, vaikų pornografijos niekur nesurasi. Prancūzija – paradoksų šalis. Jie suvokia laisvę kitaip negu Nyderlandai, ką jau kalbėti apie kai kurias Azijos šalis, kuriose viskas leidžiama. Prancūzijoje noras nugalėti draudimus egzistuoja greta pagarbos griežtoms – o kartais net labai griežtoms – normoms. Su draudimais galima žaisti, kaip štai tą daro visų tų atvirukų, parduodamų gatvėje, autoriai ir pardavėjai – bet ne daugiau. Jei namie internete žiūrite (viso labo žiūrite) vaikų pornografiją – rizikuojate pakliūti specialiųjų tarnybų dėmesio akiratin, anksčiau ar vėliau jos aptiks jūsų vardą. Tačiau per vieną garsią bylą, kai žmones nuteisė už pedofiliją, o po kiek laiko pripažino visiškai nekaltais, lazda buvo perlenkta – kilo didžiulis skandalas. Tie žmonės atsėdėjo kalėjime, bet, pasirodė, be reikalo.

Beje, leistina pornografija pardavinėjama visame Paryžiuje įprastuose spaudos kioskuose. Kioskai, kaip ir Lietuvoje, stovi ant šaligatvių, bet neturi nieko bendra su lietuviškais pagal savo funkcionalumą. Ar galėtumėte įsivaizduoti prancūzą buržua, o juo labiau prancūzę madam, kurie palinksta prie langelio ir, įkišę tenai galvą, prašo laikraščio, o paskui ištempę ausis klauso, ką sako pardavėjas? Tokio asmenybės pažeminimo prancūzai nepakęstų (o mes pakenčiame – *homo sovieticus*, metų metus gyvendamas totalitarinėje valstybėje, priprato dar ne prie tokių pažeminimų).

Jokių langelių. Jokio bendravimo su pardavėju pro langelį. Prancūzų spaudos kioskai – visuomet atviri. Ir tie, kurie ant šaligatvių. Į juos galima užeiti! Vietoj durų – atvira erdvė, nes priekinė sienelė yra slanki: prasidėjus darbui ji išskleidžiama į šonus, o kai darbas baigiasi, suveriama). Užeinate kaip į įprastą krautuvėlę, patys galite imti į rankas daugumą laikraščių ir žurnalų, pavartyti (beje, ne ilgiau kaip minutę – skaityti kaip „Maksimoje" nuo pirmo iki paskutinio puslapio jums niekas neleis, tai ne biblioteka).

Tai štai prancūziškuose spaudos kioskuose visuomet surasite pornografinių žurnalų suaugusiesiems – bet tik viršutinėse lentynose, kurios, kaip ir buvo sumanyta, yra neprieinamos vaikams (viršeliai su nuogomis moterimis paslėpti vieni už kitų). Jei kam reikia didesnio pasirinkimo – prašom į specialias sekso reikmenų parduotuvėles, paprastai esančias ten, kur seksualinio alkio kankinami vyrai susiranda ir laisvo elgesio moterų. Tokiuose rajonuose jie ras visko, ko jiems reikia.

Pasaulio sostinėje yra dvi tokios gatvės: Kliši bulvaras (Boulevard de Clichy) prie metro stotelės „Pigalle", kur yra „Mulenružo" kabaretas, ir Sen Deni gatvė. Bet ten nieko bendro su Raudonųjų žibintų kvartalu Amsterdame. Leisti, kad pusnuogės moterys demonstruotų save vitrinose, prancūzų buržua (viduje galbūt patvirkę, bet išoriškai puritoniški) niekada negalėtų. Tai jums ne Nyderlandai, tai save gerbianti veidmainė Prancūzija. Veidmainė, nes – tik įsivaizduokit – oficialiai prostitucija Prancūzijoje yra draudžiama. O iš tiesų yra prostitučių gatvės Paryžiuje (ir kituose miestuose), yra prostitučių profesinės sąjungos, kovojančios už jų teises ir teisę prekiauti savo „turtu" – kūnu, yra net medicininė prostitučių kontrolė... Kaip toks nusižengimas įstatymams įmanomas? Sunku suprasti – tai Prancūzija.

Kadangi šįkart man teko laimė pagyventi Kliši bulvare, noriu papasakoti apie savo įspūdžius. Kodėl sutikau gyventi tokiame rajone?

Pirma, pakanka dešimties minučių pėsčiomis, kad atsidurtum Monmartro kalvos viršuje. Antra, norėjau pažinti kiek kitokį Paryžių. Trečia, jei manote, kad tai Sodoma ir Gomora, kad ten vien tik sekso reikmenų parduotuvės ir jus puolančios prostitutės, tai labai klystate.

Nežinau, ar taip specialiai padaryta, ar savaime išėjo, bet tos dvi gatvės, esančios skirtinguose Paryžiaus rajonuose, niekuo ypatingu nesiskiria nuo kitų šio miesto gatvių, nebent tuo, kad čia nuolatos šviečia sekso reikmenų parduotuvių ir pornoteatrų reklamos (neretai jie esti už tų pačių užuolaidų: vietoj laukujų durų dažniausiai kabo užuolaidos – užuomina į intymumą, o barjeras, skiriantis draudžiamą pasaulį, ne toks juntamas).

Tarp sekso reikmenų parduotuvių veikia pačios įprasčiausios prancūziškos kavinės, kur geria kavą ir pietauja patys įprasčiausi, seksualinių rūpesčių neturintys paryžiečiai. Gretimais – paprastos parduotuvės, kuriose parduoda normalius drabužius ir net maisto produktus (nedideli prekybos centrai – vienas tokių „Franprix" tiesiog greta pornoteatro). O Sen Deni gatvėje tarp sekso reikmenų parduotuvių yra sena – veikianti! – bažnyčia.

Dėl tokios dviejų pasaulių kaimynystės gali kuoktelėti. Bet ar tai nėra išskirtinis Paryžiaus ženklas? Ar ne dėl to jis beprotiškas? Nes talpina savyje du, regis, nesuderinamus pasaulius? Kita vertus, ar tik ne tas bruožas, drauge su kitais, sukuria Paryžiaus kaip laisvo miesto įvaizdį? Kuriame daug kas (bet ne viskas!) leidžiama? Ar žinote, koks buvo garsiųjų 1968 metų, kai Paryžiuje studentai statė barikadas ir kovojo su policija, šūkis? *Interdit d'interdire* – draudžiama drausti.

Tai štai apie prostitutes. Sen Deni gatvėje jos stovi prie įėjimų į vidinius kiemus – arba tiesiog nuošaliau ant šaligatvio. Tarsi šiaip sau stovi. Kartais rūko. Bet visi supranta, kas čia stovi. Jas išduoda vulgarus makiažas ir pernelyg apnuogintos krūtys, šlaunys. Jos sukelia

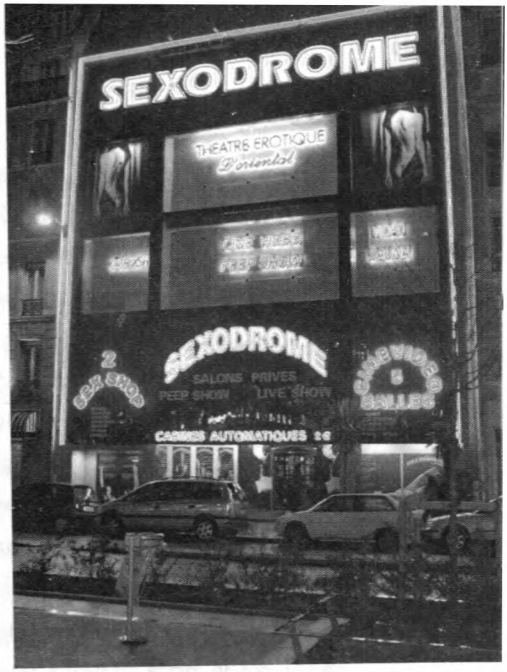

veikiau ne pasišlykštėjimą, o gailestį: daugelis jų jau nebejaunos. Kitokio pragyvenimo šaltinio jos neturi. Vilų ir baseinų jos neturi ir neturės. Apie tai, kad galėtų tapti prancūzų ministrų ar prezidentų meiluže (o kiekvieno prancūzų ministro ir prezidento garbės reikalas turėti slaptą meilužę), jos nė nesvajoja.

Kliši bulvare jos mažiau pastebimos. Gatve plūsta minios žmonių – tarp jų gal kokia pusė procento vyrų atėjo čionai ieškoti meilės pakaitalo. Kiti čia tiesiog arba gyvena, arba valgo, arba apsiperka ir traukia į metro. Bet kai vakare vienas einu namo, link manęs kur buvus, kur nebuvus žengia į pornografinį kino teatrą žiūrovus (ar vien tik žiūrovus?) kviečianti moteris ir sako: „Mesjė, labas vakaras! Mesjė!“ Aš nestabtelėdamas (stabtelėti negalima) mosteliu ranka, kad skubu, tarsteliu „Ne, ačiū!“ (prancūziškas mandagumas visur!) ir einu tolyn.

Paprastai kviesliai, stovintys prie durų (Lotynų kvartale, gatvelėse tarp Dievo Motinos katedros ir Sen Mišelio aikštės, kur pilna įvairių nacionalinių virtuvių restoranėlių, tokie stovi užeigų tarpduryje, gaudydami klientus), neleidžia sau liestis prie klientų. Kontaktas tik žodinis.

Tačiau vakar man nutiko štai kas. Ėjau Kliši bulvaru, jau buvo vakaras, kaip visada pilna žmonių, ir staiga pajutau, kaip kažkas šiltais pirštais sugriebė man ranką aukščiau alkūnės (Paryžiuje vakare buvo apie trisdešimt, ir aš vilkėjau marškinius trumpomis rankovėmis). Pažvelgiau – kokių trisdešimt penkerių metų moteris, kiek apsinuoginusi, bet nevulgari, man sako: *Bonsoir, mon chouchou* – „Labas vakaras, meiluti“, – ir tempia į šoną. Pamėginau ištraukti ranką, bet

ją gniaužė labai stipriai ir man pavyko išsilaisvinti iš jos ilgų kibių pirštų (gražūs, raudonai nulakuoti nagai) tik iš antro karto. Taip darydamas ištariau įprastinį „Ne, ačiū“. Pamačiusi, kad klientas nueina, ji tarstelėjo man pavymui: „Gero vakaro, mesjė“ (vėl mandagumas!).

Kurį laiką ėjau ir jaučiau jos ilgus šiltus pirštus ant savo rankos.

Vėliau, kai papasakojau šį epizodą draugui psichologui, jis man paaiškino, kodėl man pačiupo už rankos aukščiau alkūnės. Kodėl ji stipriai laikė toje vietoje. Pasirodo, tai senas visų moterų, norinčių sugundyti vyriškį, triukas. Toje žasto vietoje yra labai jautrios zonos, siunčiančios į smegenis signalus, žadinančius vyrišką dauginimosi instinktą. Visos prostitutės žino apie šitą vyriškos prigimties savybę ir kartais ja pasinaudoja. Taigi jei jums, skaitančiai šias eilutes moteriai, kada nors prireiks sugundyti patinkantį vyriškį, nutaikykite tinkamą akimirką ir tarsi netyčia suspauskite jam nuogą ranką virš alkūnės. Kas bus, pamatysite.

Nepasakosiu apie sukrečiančius gėjų paradus, kuriuose dalyvauja milijonas žmonių (drauge su tą cirką stebinčia publika): apie juos kalbėjau ankstesniuose knygos skyriuose. Nei apie po visą Paryžių išmėtytas skulptūras, vaizduojančias nuogas moteris ir nuogus vyrus (bet tokių yra ir Lietuvoje, be to, Lietuva dar nuo sovietinių laikų garsėja drąsa vaizduojant nuogą kūną). Nei apie instinktus dirginančią frivolišką reklamą.

Baigdamas šią temą, pateiksiu dar vieną pavyzdį iš asmeninės patirties: prieš savaitę prie manęs priėjo mergina, gerokai už mane jaunesnė, viena pietavusi prie gretimo staliuko, ir man pasakė: „Jūsų gražus veidas." Ir nuėjo. „Ačiū", – spėjau jai atsakyti.

Įdomiausia, kad tai nebuvo pažinties preliudija. Tai normalu – sakyti žmonėms malonius dalykus, jei ką nors gero juose pastebėjai. Girdėjau, kaip vienas pro šalį einantis vyras pasakė vidutinio amžiaus moteriai: „Jūsų šalikėlis labai gražus." Manau, tai moteriai gera nuotaika buvo garantuota visai dienai.

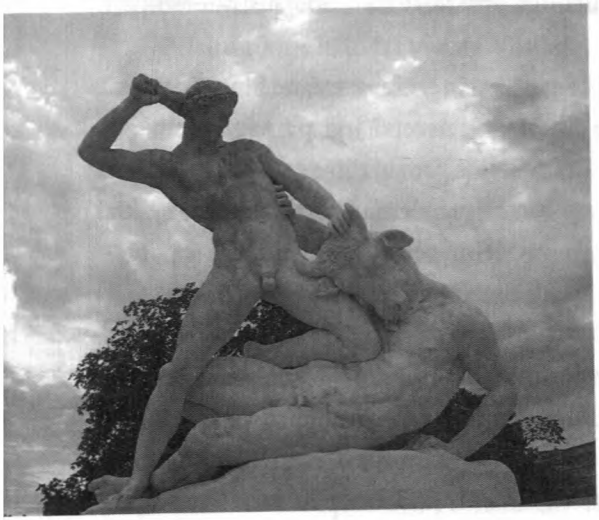

Nesakau, kad tokie dalykai nutinka kiekviename žingsnyje. Bet Lietuvoje tikrai tokių dalykų niekada nenutiks. O galėtų...

Kodėl lietuviškos kavinės nepanašios į Paryžiaus

Ši tema mane jau seniai jaudina, nes gyvenant Vilniuje norisi jaustis kaip Paryžiuje. Deja, tai ne visuomet pavyksta. Ir ne dėl to, kad lietuviškos kavinės ne tokios jaukios.

Sėdžiu kavinėje Sen Mišelio bulvare ir mėginu sulyginti tą atmosferą su kavinėmis Vilniuje. Juk daugelis lietuviškų kavinių originalesnės ir net jaukesnės už tipiškas Paryžiaus. Tai ko gi joms trūksta? Daugiau žmonių? Net Vilniaus (ką jau kalbėti apie kokį Joniškį) gatvėse niekada nebus tokios gausybės – ir, svarbiausia, įvairiausio plauko – žmonių kaip Paryžiuje. Čia, kaip sakoma, prieš vėją nepapūsi. Užtat mūsų miestas, kaip man ne kartą teko girdėti iš gyvenančių Vilniuje užsieniečių, – kur kas patogesnis gyventi. Jo dydis, gyventojų skaičius, gyvenimo tempas, prieinamos pramogos, kultūros renginiai, istoriškai turtinga architektūra – idealūs nuolatiniam gyvenimui.

Bet tai kita tema. Grįžkime į kavinę. Ne, esmė ne žmonių gausa. Provincialiame prancūzų miestelyje neretai irgi pamatysite tuščias gatves. Būkime sąžiningi: Prancūzijos provincijoje taip pat egzistuoja nuobodulio ir atitolimo nuo centro problema (nors ir ne taip ryškiai jaučiama kaip Lietuvoje). Ir vis dėlto net ten prancūziška kavinė – ypač centrinėje aikštėje – šimtu detalių skiriasi nuo lietuviškos.

Man nereikia ilgai galvoti, kuo jos skiriasi. Kol rašiau šias eilutes, padavėjas atnešė man kavą ir... čekį. Jei sėdite terasoje, čekis neretai prisegamas didžiuliu mediniu segtuku, kad nenuneštų vėjas.

Atspėkite iš trijų kartų, kodėl jie taip daro Prancūzijoje. Kodėl atneša čekį iš karto, drauge su kava? Ir kodėl taip nedaro Lietuvoje?

Matote, Prancūzijoje visa turi paslėptą, gilią prasmę. Ir tokios detalės daug ką sako, veda į pamąstymus apie istoriją. Čekis iš karto

duodamas dėl to, kad daugiau nereiktų kliento trukdyti. Kad daugiau nebesibrautų į jo asmeninę teritoriją, paliktų jį ramybėje.

Prisiminkite, kaip tai vyksta Vilniuje: dažniausiai jūs patys, rengdamiesi išeiti, turite kviesti padavėją. Bet padavėjas užimtas. O jums reikia eiti. Šaukiate: „Dovanokit, gal galima atsiskaityti?!" – o oficiantas negirdi, praeina pro šalį. Jūs laukiate. Paskui vėl: „Atleiskite, norėtume susimokėti už kavą, prašom sąskaitą!", o padavėjas vėl toli. Negirdi ar apsimeta, kad negirdi (nes turi kitų klientų, kurie ką tik atėjo, ir reikia priimti iš jų užsakymą).

Kaip jaučiatės? Kvailai. Sėdite ir rėkiate per visą salę, o jūsų negirdi. O jei dar esate su mergina? Žinoma, būna, kad padavėjas eina pro šalį ir atkreipia į jus dėmesį. Bet ne visada.

Antra, kai kuriose lietuviškose kavinėse sąskaitą atneša po kurio laiko. Tai vėl yra kišimasis į asmeninę erdvę. Be to, tai gali būti suprasta kaip „jūs jau turite eiti" (jei čekį atneša kartu su kava – tokia prielaida atmetama!).

Bet kur kas rimtesniu nusižengimu – ir tai jau trečia – reikėtų laikyti, deja, visur Lietuvoje paplitusį reiškinį, kuris piktina daugelį užsieniečių. Prie jūsų vis prieina ir kamantinėja, ar jums dar ko nors nereikia. Tai irgi gali būti suvokta kaip užuomina, kad jau užsisėdėjote ir jums laikas atlaisvinti vietą kitiems. Kai kartą nusprendžiau pakalbėti ta tema su lietuve padavėja, ji man paaiškino, kad tai rūpinimosi klientu forma. Neva pagarbos klientui išraiška. Nejau? Padavėjas nemato, kad žmogus užsisakė tik kavos, vadinasi, atėjo ne pietauti? Jei jam reikėjo deserto prie kavos – tai turbūt jis būtų iš karto ir užsisakęs, drauge su kava?

Bet kodėl Paryžiuje klientų taip „negerbia" kaip Vilniuje? O gal kaip tik juos ten gerbia, palikdami ramybėje tol, kol jie geria kavą? Laikydami, kad nekultūringa kibti prie kliento (nors ir ten yra noro kuo greičiau atlaisvinti vietą naujam klientui, taip pat ir užsitikrinti papildomų pajamų, jei klientas po tokio pasiūlymo nusipirks dar ir desertą).

Pagaliau, ketvirta. Lietuvoje gyvuoja jau visiškai nederama, žvelgiant prancūzo akimis, tradicija: klientui iš panosės nunešti tuščią kavos puodelį! O būna, kad ir ne iki galo išgertą! Kodėl jie taip daro? Vėl „rūpinimasis" klientu? Kurgi ne! Lietuvoje padavėjos man aiškino, kad jos nukrausto nuo stalo nešvarius indus. Nukrausto puodelį! Turbūt prancūzai padavėjai nesupranta, kaip žiauriai kenčia klientas, kai ant jo stalo stovi tuščias puodelis su lėkštute (ironizuoju).

Atvirkščiai, viską jie puikiai supranta. Supranta, kad jei paimsi tą puodelį, paliksi klientą prie tuščio stalo, tai jam bus ne tik užuomina, kad laikas eiti, bet dar ir sukurs žmogui diskomfortą. Juk jis taps panašus į tuos, kas vos tik atėjo ir laukia padavėjo, norėdami užsisakyti. Sėdi prie stalo, ant kurio nieko nėra. Puodelis ant stalo, su kava ar be jos, turi simbolinę reikšmę. Jis tarsi iškart visiems suteikia informaciją, kad aš sumokėjau už kavą, kad ją geriu arba išgėriau, kad ne šiaip sau sėdžiu prie tuščio staliuko ir skaitau laikraštį.

Kita dalykas – tikruose restoranuose, kur žmonės pietauja. Ten nurinkti nešvarius indus iš tiesų būtina: juk reikia keisti patiekalus. Bet nunešti vienintelį puodelį nuo stalo, kai esate užsakęs tik kavos, – tai akiplėšiškumas. Tai ne mano žodžiai. Jie pažįstamos prancūzės, kurį laiką gyvenusios Vilniuje. „O dar jie pasiima indus nesakydami nė žodžio, tylomis – net neatsiklausdami!" – piktinosi madam, pripratusi prie paryžietiškų taisyklių. Tiesa, ji kartu žavėjosi lietuviškų kavinių jaukumu ir estetiniu vaizdu. Tai kam gi gadinti užsieniečiams Lietuvos įspūdį?

Galbūt padavėjai Lietuvoje dar nesuprato tokių subtilybių: gal jie dar neišmoko matyti skirtumo tarp stalo, nukrauto patiekalais pietų metu, ir kavos puodelio?

Padarykime išvadas. Mano nuomone, prieš mus praėjusios epochos papročių pavyzdys, kai tokia sąvoka kaip žmogaus „intymi erdvė" beveik neegzistavo. Kai viešpatavo kolektyvizmas ir buvo smer-

kiamas buržuazinis individualizmas. Elgesys be ceremonijų buvo norma tais laikais. Į jūsų asmeninę erdvę lindo visi – valstybė, viršininkai, pažįstami. „Tavo“ tai buvo „mano“ ir „mūsų“.

O vakarietiškas žvilgsnis visai kitoks. Jūs kaip tik kalbėjotės apie kažką svarbaus su žmogumi arba rašėte laišką, skaitėte knygą, o čia padavėjas įsibrauna į jūsų asmeninę erdvę! Tai, kaip sako prancūzai, *gaffe* – susimovimas, liapsusas.

Visai kitas klausimas – arbatpinigiai. Ar paliekate padavėjui arbatpinigių, ar ne – nuo to visiškai nepriklauso aptarnavimo kultūra. Jums būtinai pavymui pasakys: „Iki pasimatymo, pone! Geros dienos!“ Nes jei jie to nepasakys, kitą kartą nueisite pas konkurentą šalia, kur klientas jaučiasi ponu. Taip, Lietuvoje kartais sako „ačiū“. Bet tik kartais. Ir tik „ačiū“.

Kai rašau šias eilutes, kavinės darbuotoja šepečiu valo grindis. Taip, Paryžiuje jau vakaras (dabar jau sėdžiu kitoje kavinėje, triukšmingoje Rivoli gatvėje, kurioje yra Luvras), čia būna daug turistų, kavinės grindys netviska. Darbuotoja artinasi prie manęs. Ar ji paprašys manęs pereiti prie kito staliuko, kur grindys jau švarios (aš nieko prieš)? Ne, prisiartinusi prie manęs per metrą, ji pasuka į kairę, dirba ten. Paskui, visur išvaliusi, išeina. Manęs netrukdo. Ji palauks, kol baigsiu rašyti šias eilutes ir išeisiu pats. Tai pamačiusi, ji ateis ir pavalys grindis prie mano stalelio. Tai Prancūzija. Ji visa susideda iš tokių štai, svarbių žmogaus savigarbai, detalių.

Paryžiaus troleibusai ir prancūziška savigarba: niekas jūsų neauklėja

Paryžiaus transporte niekas nemoko žmonių (cituoju diktoriaus nurodymus) „užleisti vietą seniems ir neįgaliesiems“, „pasižymėti bilietą“, „iš anksto prieiti prie durų“. Nes tokie pamokymai paverčia suaugusiuosius vaikais. SSRS paversdavo suaugusįjį vaiku: pati Sovietų valstybė imdavosi tėvo ir motinos vaidmens. Iš čia – sovietinių ir posovietinių žmonių infantilizmas.

Prancūzijoje niekas nesiima smulkmeniškai globoti žmogaus. Nes smulkmeniška globa – nelaisvės požymis.

Ar suvisai esame laisvi Lietuvoje? Žinau, grįšiu į Lietuvą ir troleibuse moters balsas ims mane mokyti: „Įlipę į troleibusą, laikykitės turėklų“, „nepamirškite užleisti vietos tėvams su mažamečiais vaikais ir neįgaliems žmonėms“, „nepamirškite pažymėti bilieto“. Kodėl gi

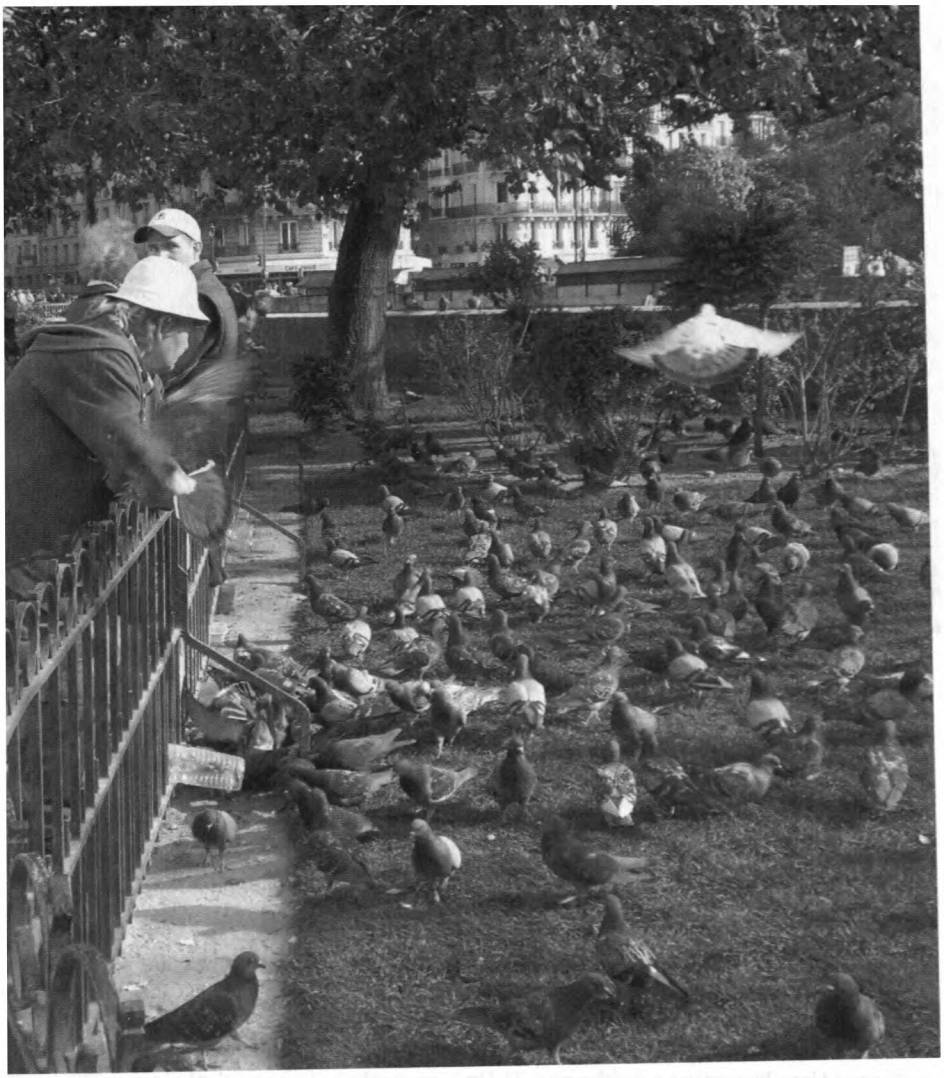

tuomet nepratęsus: „negalima garsiai kalbėtis“, „nemindžiokite kitiems keleiviams kojų“, „nevalgykite sumuštinių“, „nemiegokite“, „negerkite gėrimų“, „būkite mandagūs su aplinkiniais“, „nešiukšlinkite“, „jei žiovaujate, užsidenkite burną“, „jei čiaudite, nusisukite nuo kaimyno“, „nespjaudykite ant grindų“, „nerakinėkite dantų“, „nekiškite piršto į nosį“.

Kas mes esame Lietuvoje – nieko nenutuokiantys vaikai? Neturime savigarbos – jei mus visą dieną kažkas moko (kokią turi teisę?)? Mums po 20, 30, 40, o kai kuriems ir 70, 80 metų. Visuomeniniu transportu važinėja daug pensininkų. Vadinasi, visus juos kažkas auklėja. Nematoma SSRS vis dar plevena ore?

Suprantama, kad per sovietinės vadžios metus žmogaus orumas didele dalimi buvo pamintas. Niekas negalvojo apie orumą. Bet dabar Lietuva – Vakarų pasaulio, ES ir NATO narė. Ir ar ne laikas valstybei (kam priklauso valstybinis transportas?) liautis auklėjus suaugusius piliečius?

Paryžiuje nė karto negirdėjau nieko panašaus nei metro, nei autobuse, nei tramvajuje. Paryžiaus merijoje niekam ir į galvą neateis nurodinėti, kaip elgtis, prancūzų madam ir mesjė. Jei kas pamėgintų įvesti tokius dalykus, įsivaizduoju reakciją. Ji būtų vienareikšmė – pasipiktinimas: kuo mus valstybė laiko? Ką ji sau galvoja? Prancūzų orumas yra be galo išpuoselėtas. Dėl to į jį retai kas kėsinasi. Valdininkai (o valstybė – tai valdininkai) prisibijo įtūžusių prancūzių ir prancūzų, kurie, jeigu kas, kultūringa forma (iš pradžių) išsakys viską, ką apie akiplėšas galvoja. O gal dar ir į gatves išeis.

Kodėl kyla analogijų su SSRS? Įsivaizduokite tokį vaizdelį: žinomas lietuvių rašytojams Literatūros instituto bendrabutis Maskvoje, Dobroliubovo gatvėje. Užeinate ir matote piktą budėtoją prie sukamųjų durų. Bet prieš jas – didžiulė skelbimų lenta, ant kurios kabo didžiuliai plakatai. Tipiškas: „Stok! Išeidamas iš namų, nepamiršk išjungti dujų!“ Nupieštas žmogiukas, uždarantis duris. O virtuvėje dega dujos, ugnis jau apėmė užuolaidas.

Tokių auklėjamųjų plakatų SSRS buvo galima aptikti kiekviename žingsnyje. Gamyboje buvo pilna tokių kaip „Žiūrėk po kojomis!“ (nupieštas už suolo užkliuvęs ir pargriuvęs darbuotojas, ant jo guli plytos, kurias jis nešė). Stalino laikais buvo: „Neplepėk! Priešas klau-

sosi“ (plepys kalbasi telefonu, o jam už nugaros ausis ištempęs klausosi tarptautinio kapitalizmo agentas). Atkreipkite dėmesį: visi pamokymai *įsakymo* forma, visi kreipiniai – *tujinantys*. Jokio supratimo apie asmenybę ir jos orumą. Na, jau apie „Šlovė Komunistų partijai!“ ir „Mūsų tikslas – komunizmas!“ nė nekalbam.

Homo sovieticus buvo tiek įbaugintas, praradęs orumą, kad ir šiandien nesupranta, kas čia blogo. „Juk tai gerai“, – pasakė man pagyvenusi moteris, su kuria kalbėjausi šia tema. Neva: kas iš tiesų blogo, kad valstybė rūpinasi mūsų saugumu? Perspėja, kad reikia išjungti dujas? Žiūrėti po kojomis? Na, tai tada mane tegul dar pamoko, kad nedera krapštyti nosies.

O kaip *homo sovieticus* reaguoja į pirmą žodį – „Stok!“? Bet kuris prancūzas būtų šokiruotas dėl tokio kreipimosi į jį. Kaip į kokį šunį. Pasipiktintų, nes yra supratimas: valstybė – tai tarnaitė, o ne ponia. Ir ne gimdytoja. Bet išeina, kad *homo sovieticus* neturi orumo, jei tokie dalykai jo nežeidžia. Tas orumas seniai totalitarinės mašinos sugniuždytas, sunaikintas.

Tai liūdna. Bet dar liūdniau, kad sovietinė šmėkla tebesivaidena visuomeniniame transporte: nuo ryto iki vakaro ne itin švelnus moters balsas moko, kaip visi turėtų elgtis. Prisiminiau, kaip praėjusiais metais buvau Minsko centrinėje stotyje. Ir ten kas penkios minutės klausiausi griežto diktoriaus balso: „Piliečiai keleiviai, stebėkite savo daiktus! Nepalikite jų be priežiūros!“, „Piliečiai keleiviai, nevaikščiokite geležinkelio bėgiais neleistinose vietose!“ ir t. t., ir pan. Bet Baltarusija – tai užsikonservavusi SSRS, o Lietuva – Vakarų pasaulis. Ir joje neturėtų būti praėjusios epochos reliktų.

Vis dėlto Paryžiuje diktoriaus balsas retsykiais girdisi. Kai iškilo terorizmo grėsmė (prieš penkiolika metų Paryžiaus metro nuaidėjo sprogimų serija), Prancūzijoje buvo įvesta sistema „Antiteroras“. Joje yra numatyti įvairūs pavojingumo lygmenys. Didelio žmonių susitel-

kimo vietose diktorius vis primena, kad būtų pranešama apie paliktus be priežiūros daiktus. Kad jų niekas neliestų. Ir dar esu girdėjęs, kaip kai kuriose stotyse švelnus moteriškas balsas primena: „Būkite atsargūs išlipdami“, – tose stotyse (jos senos) yra kokių dešimties centimetrų tarpas tarp vagono ir perono. Jei esi neatidus, teoriškai gali netyčia ten įkišti koją.

Ar jaučiate skirtumą? Kalbama ne apie smulkmenišką globą, o apie rimtą pavojų. Bet jūs neišgirsite garsiosios frazės, kurią nuolatos kartoja Maskvoje, Kijeve, Minske: „Atsargiai, durys užsidaro!“ Nes sakyti, kad reikia būti atsargiam, kai užsidaro visuomeninio transporto durys, kvaila: tas ir taip aišku. Kvaila ir žemina: nes jus laiko vaiku. Juk yra visiems suprantamas garsinis signalas, pasigirstantis likus kelioms sekundėms iki durų uždarymo. Tas signalas negali pažeminti. Nes tai ne žodis.

Galima pagalvoti, kad prancūzai perdeda. Kad jų orumas pernelyg išpūstas (nereikia painioti su savimeile). Bet jei jis neišpūstas – tai jo apskritai nėra.

Dar apie kainas: kuo ilgiau gyvenu Prancūzijoje, tuo sunkiau sekasi suprasti, kiek mes Lietuvoje vargingesni. Iš pradžių man atrodė, kad esam nelabai vargingesni: maistas čia dažniausiai brangesnis, ypač perkant „normaliose" parduotuvėse. Ne tik mėsa ir dešros – čia viskas brangiau, išskyrus, aišku, prancūziškus vynus ir sūrius (bet pačios prasčiausios rūšies). Pats pigiausias šokoladas kainuoja brangiau kaip eurą, maždaug keturis litus. O vidutiniškai 100 gramų šokolado kainuoja du tris eurus, tai yra septynis devynis litus. Pietūs kavinėje (ne prabangioje) atsieina apie 20 eurų – septyniasdešimt litų (žmogui!). Tai neskaičiuojant vyno. Degtinės butelis čia kainuoja kokius keturiasdešimt penkiasdešimt litų. Tokių kainų už pokalbius mobiliuoju kaip Lietuvoje čia nėra – viskas keliskart brangiau. Kaip ir važiavimas viešuoju transportu.

Bet, kita vertus... Vidutiniškai prancūzai į rankas gauna apie pusantro tūkstančio eurų. Tai maždaug lygu vidutiniam lietuvio atlyginimui, tik litais. Taigi, tuo remiantis, puodelis kavos Paryžiuje kainuoja apie du eurus – pagal lietuviškus atlyginimus du litus. Bet yra ir visai tvarkingų kavinių, kur kavos galima išgerti už pusantro euro. Kur Vilniaus centre galima išgerti kavos už pusantro lito? Per išpardavimus pilna marškinėlių (nedėvėtų) po penkis eurus, tai yra po penkis litus, odinių striukių po keturiasdešimt litų (visa tai eurais, bet aš prilyginu kainas lietuviškiems atlyginimams). Tai paradoksų šalis: priešingai nei Vilniuje, kinų restoranai Paryžiuje – vieni pigiausių. Užsisakiau kompleksinius pietus (ryžių suktinukai su mėsa užkandžiui; pagrindinis patiekalas – mėsa saldžiarūgščiame padaže; pyragaitis desertui) už 7 eurus. Taigi, pagal mūsų atlyginimus kaina Vilniuje turėtų būti 7 litai. Vargu ar Vilniuje kinų restorane už tokią sumą gausi tris patiekalus.

Manau, vidurinė klasė Prancūzijoje (ką jau kalbėti apie vargšus) tiesiog turi daugiau galimybių gyventi normalų gyvenimą: į prabangius restoranus vaikšto turtingieji, o tie, kurie neturi daug pinigų, sėdi restoranuose už 7 litus, o rytą geria kavą už pusantro lito. Tarp kitko, vos prieš kelerius metus ir aš Vilniuje gerdavau kavą po pusantro du litus, tačiau kainas pakėlė. Jos dabar neatitinka mūsų atlyginimų, kurie sumažėjo, bet kainų niekas nesiruošia nuleisti! Tai mane pribloškė. Mūsų kavinės verčiau bankrutuoja, sėdi be klientų, bet sumažinti kainų iki dviejų pusantro lito už kavą neketina. Nesuprantu: tai paikumas, bukumas ar tiesiog kvaila savimeilė? Nuleiskite kavos kainą iki pusantro lito – ir, manau, po mėnesio visi lankytojai perbėgs pas jus, nes Vilniuje nėra daug žmonių, kurie kasdien gertų kavą po tris keturis litus. Seniau tokiuose miestuose kaip Šiauliai kava kainavo dukart pigiau nei Vilniuje, ir tai buvo logiška. Tačiau dabar ir Šiauliuose kava kainuoja tris su puse lito, kaip Vilniaus centre. O gal kavinės paprasčiausiai negali sumažinti kainų, net jeigu tai ir naudinga? Gal jos bijo kokio nors reketo? Gal yra koks nors susitarimas? Niekaip negaliu paaiškinti šio reiškinio.

Kartais man atrodo, jog mūsų posovietiniai žmonės yra pasenusios mąstysenos aukos. „Tegul aš ir bankrutuosiu, bet kainos nenuleisiu!“ „Tegul aš ir bankrutuosiu, bet prieš tave nesižeminsiu ir ponu tavęs nevadinsiu!“ Ne, vis dėlto jaučiama, kad mes labai ilgai gyvenome už geležinės uždangos, kitu atveju viską matytume ir suvoktume kitaip. Kaip mato ir suvokia mažų kavinių ir kepyklėlių (*boulangerie*) savininkai čia, Vakaruose. Klientą vadindami ponu ir dešimt kartų padėkodami, jie nejaučia nė menkiausio nusižeminimo. Tai tik elgesio kodas, nieko daugiau. Nieko asmeniško.

Ne, neketinu girti Prancūzijos. Nes ji ne tokia jau ir paprasta. Šiandien vienas pažįstamas prancūzas man pasakė, kad Prancūzija – baisiai korumpuota šalis. Negalėjau patikėti savo ausimis, kai jis man

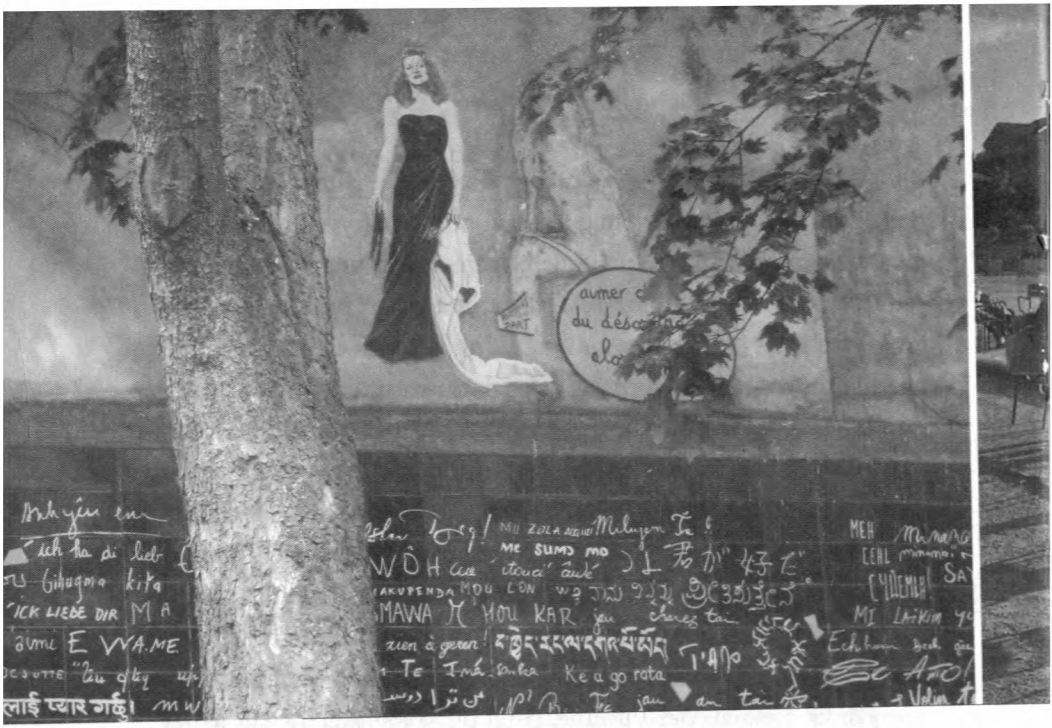

papasakojo, jog įkūrė gamtos apsaugos įmonę, kurios pavadinime buvo žodis „planeta“. Jis sumokėjo už tai, kad toks būtų įmonės pavadinimas. Vis dėlto vienas televizijos kanalas, turintis laidą, kurios pavadinime buvo žodis „planeta“, padavė jį į teismą. Ir šį teismą mano pažįstamas pralaimėjo. Nes tokį sprendimą priėmęs teismas buvo papirktas. Prancūzijoje! Neturiu pagrindo netikėti šiuo pažįstamu. Ir toliau kalbėsime apie Lietuvą kaip apie „bananų respubliką“, kaip apie išimtį iš taisyklės, turėdami omenyje didelę korupciją?

Rytoj turiu išvykti – atsisveikinu su Paryžiumi. Ko aš tikiuosi iš Lietuvos? Labiausiai man trūks prancūziško mandagumo. Oro uoste mane pasitiks paniurę, nesišypsantys darbuotojų veidai. Ir taksistas visą kelią bus pasipūtęs. Užmokėsiu jam keliais litais daugiau, o jis man (beveik esu tuo tikras) nepasakys nė ačiū. Vilniuje man nebebus taip paprasta pasijusti mesjė. Net sumokėjęs penkiasdešimt litų už pietus negaliu

būti tikras, kad mane pavadins ponu ir, man išeinant, nusišypsoję palinkės geros dienos. Net jei paliksiu arbatpinigių. Ir tikrai trissyk nepadėkos, kaip dėkodavo Paryžiuje kiekvieną kartą, kai pirkdavau vieną prancūzišką batoną ar puodelį kavos.

Tačiau gal Lietuvą reikia lyginti su šalimis rytuose? Užpernai Kryme, Jaltoje, į klausimą, kiek kainuoja ledai, man atsakė: „Ką, patys negalit pažiūrėt? Akis turit? Ten viskas parašyta!“ Privačioje parduotuvėlėje! Vakarietis žmogus tokio košmaro negali nė įsivaizduoti. Lietuvoje nėra sovietinio įžūlumo – ir tai jau gerai. Jei pasikeistų žmonių elgesys gatvėje, jei išnyktų pyktis, atsirastų šypsenų, geranoriškumo – būtų galima visus Lietuvos pliusus (pasakišką gamtą, žmonišką gyvenimo tempą, dar išlikusius dvasingus santykius, tikėjimą, išsilavinimo ir kultūros lygį) išryškinti, pasiremti jais ir pažadinti jausmą, kad ši šalis – toli gražu ne blogiausia vieta planetoje. Gal net viena geriausių.

Melnikas, Jaroslavas
Me-126 Paryžiaus dienoraštis : (prancūziškos sielos paslaptys) : (2009–2012) : optimizmo vadovėlis / Jaroslavas Melnikas. – Vilnius : Alma littera, 2013. – 176 p. : iliustr.

ISBN 978-609-01-0815-4

Šios informacijos nėra turistams skirtuose leidiniuose. Tai rašytojo Jaroslavo Melniko, Paryžiuje praleidusio daug laiko, dienoraštis. Kas lankėsi Paryžiuje, paėmęs į rankas šią knygą, tarsi sugrįš atgal. Kas nesilankė – paviešės jame drauge su autoriumi.

Rašytojas tikisi įminęs bent dalį Paryžiaus magijos ir prancūzų laimės paslapčių ir savo atradimais dalinasi su skaitytojais.

UDK 821.172-4

Jaroslavas Melnikas
Paryžiaus dienoraštis

Redaktorė ***Ramutė Prapiestienė***
Knygos dailininkas ***Agnius Tarabilda***
Knygoje panaudotų nuotraukų autoriai:
Jaroslavas Melnikas: viršelio antrojo atvarto, 18 psl., 30–31 psl., 34 psl., 41 psl., 44–45 psl., 48 psl., 56 psl., 58–59 psl., 63 psl., 66 psl., 67 psl., 74 psl., 119 psl., 124 psl., 130–131 psl., 133 psl., 135 psl., 136 psl., 141 psl., 142 psl., 154 psl., 155 psl., 161 psl., 163 psl., 175 psl.
Agnius Tarabilda: viršelio, 22–23 psl., 25 psl., 51 psl., 53 psl., 57 psl., 70–71 psl., 75 psl., 78–79 psl., 81 psl., 84 psl., 87 psl., 107 psl., 111–113 psl., 116 psl., 121 (2) psl., 148 psl., 152 psl., 159 psl., 160 psl., 164 psl.
Asta Rastauskienė: 2 psl., 85 psl., 92 psl., 97 psl., 100 psl., 121 (1), 134 psl., 146 psl., 167 psl., 168 psl., 174 psl.
„Shutterstock.com“: Max Topchii, 6–7 psl.; Helen Filatova, 16–17 psl.; Cardaf, 20–21 psl., 117 psl.; dutourdumonde, 27 psl.; Gregory Guivarch, 32 psl.; Anton Beukes, 90 psl.; isaxar, 93 psl.; Jacques PALUT, 104 psl.; Kevin George 104–105 psl.; PerseoMedusa, 105 psl.; Philip Lange, 143 psl.; Pierre Leclerc, 144 psl.

Tiražas 3000 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, Ulonų g. 2, LT-08245 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė AB spaustuvė „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius
Interneto svetainė: www.spauda.com

Jaroslavas Melnikas – rašytojas, literatūros kritikas, filosofas. Jo knygos, išleistos Lietuvoje ir už jos ribų, sulaukė gerų lietuvių ir užsienio kritikų atsiliepimų. Romanas „Les Parias d'Eden" („Išguitieji iš Edeno") pasirodė prancūzų kalba vienoje didžiausių Prancūzijos leidyklų. Dirbo *Laimos* ir *Moters* redakcijose, ilgai bendradarbiavo su prancūzų žurnalu *ELLE*.

Lietuvos rašytojų sąjungos narys nuo 1989 metų.

Rašytojo kūryba versta į anglų, prancūzų, vokiečių, italų, rusų, ukrainiečių, rumunų, kroatų ir kt. kalbas.

2008 m. gavo Jurgio Kunčino literatūrinę premiją, 2009 m. – pirmąją premiją už geriausią metų apsakymą. Jau ne kartą literatūrologai jo knygas priskyrė prie kūrybingiausių metų knygų. Jos du kartus buvo išrinktos į Metų knygos penketuką (2007 m. – „Pasaulio pabaiga", 2009 m. – „Tolima erdvė"). 2011 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas įtraukė knygą „Kelias į rojų" į kūrybingiausių 2010 m. knygų dvyliktuką, tais pačiais metais ši knyga nominuota Europos literatūrinei premijai (*Le prix du livre européen*).

2012 m. geriausi tekstai iš knygų „Rojalio kambarys" ir „Pasaulio pabaiga" pasirodė rinkinyje ukrainiečių kalba „Skambink man, kalbėk su manimi", kuris nominuotas 2012 m. Metų knygai Ukrainoje.

Gyventi prancūziškai

Gyvendamas Paryžiuje, galvoju apie Vilnių. Gyvendamas Vilniuje, galvoju apie Paryžių.

Norėčiau, kad Vilniuje atsirastų daugiau magijos, kad jis būtų amžina šventė – kaip Paryžius.

Kaip tai padaryti?

Paryžiaus magija kuriama genialiai paprastai. Gyventi prancūziškai – tai būti laimingam.

Man regis, supratau, kur slypi prancūzų laimės paslaptis. Noriu pasidalinti šiuo žinojimu su skaitytojais.

Jaroslavas Melnikas

9 786090 108154

www.almalittera.lt

knygų klubas

Tapkite Knygų klubo nariu!

- Nemokamas knygų katalogas kiekvieną ketvirtį
- Naujausios ir populiariausios knygos • Ypatingi pasiūlymai
- Knygų pristatymas į namus, darbovietę ar paštą

www.knyguklubas.lt